

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OLAĞANLIK ve OLAĞANÜSTÜ HÂL MANTIĞI

CANSU KILINÇARSLAN
10716013

PROF. DR. ELÇİN MACAR

İSTANBUL
2016

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OLAĞANLIK ve OLAĞANÜSTÜ HÂL MANTIĞI

CANSU KILINÇARSLAN
10716013

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 25.05.2016
Tezin Savunulduğu Tarih: 24.06.2016

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Elçin Macar	
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Evren Balta	
Prof. Dr. Ozan Erözden	

İSTANBUL
MAYIS, 2016

ÖZ
OLAĞANLIK ve OLAĞANÜSTÜ HÂL MANTIĞI
Cansu Kılınçarslan
Mayıs, 2016

1990'lı yıllarda Türkiye'de devlet örgütlenmesi; "milli güvenlik" anlayışını merkeze alan bir yönetim zihniyeti ile oluşturulan ideolojik, kurumsal ve hukuki düzenlemelerle şekillenmiştir. Bu dönemde benimsenen güvenlik siyasetinin açık gerekçelerinden biri Kürt meselesinin bir iç tehdit problemi olarak ele alınmasıdır. Güvenlik politikası 'iç tehdit'i öne çıkaran biçimde yeniden düzenlenmiş ve olağanüstü araçlar devreye sokulmuştur. Devletin güvenlik kurumlarındaki yeniden yapılanma polis teşkilatının etkinliğini arttırmıştır. Bu çalışmada, polis teşkilatının "milli güvenlik" ve "terör" kavramları ile şekillenen olağanüstü hâl koşullarına uygun şekilde yeniden yapılanma süreci incelenmektedir. Bu sürecin öne çıkardığı birimlerden biri olan, devletin olağanüstü araçları arasında önemli yer edinen Polis Özel Harekat Timleri üzerinde durulmaktadır.

Polis Özel Harekât Timleri polis teşkilatının "terörle mücadele" söylemine eklenerek etkinliğini arttırmasını sağlayan, militer polislik anlayışının taşıyıcısı bir birim olarak dikkat çekmiştir. Aynı zamanda insan hakları ihlalleri, hukuk ihlalleri, denetimsiz ve kontrolsüz biçimde güçlendikleri yönünde eleştirilerle birlikte anılmışlardır. Timlerin öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başlayan ve Batı'ya taşınan uygulamalarına ilişkin sorunlar yasallık sınırlarının tartışılmasına neden olmuştur. Çalışmada bu sorunların kaynağı olarak olağanüstü hâl uygulamalarının yarattığı hukuki ve siyasi muğlaklıklar görülmektedir. Polis Özel Harekât Timleri özelinde devletin yasallık sınırları üzerine bir tartışma yürütülmesi amaçlanmaktadır. Bu tartışma için, birimde çalışan personelin yasalara uygun davranmadığı olaylar ve bu olaylar yargıya intikal ettiğinde sürecin nasıl ilerlediği izlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: hukuk, siyaset, olağanüstü hâl, devlet bekası, polis özel harekât timleri, terörle mücadele, devletin yasal sınırları, cezasızlık.

ABSTRACT
NORMALCY AND THE LOGIC OF THE STATE OF EMERGENCY

Cansu Kılınçarslan
May, 2016

State organisation in Turkey in the 1990s has been shaped by the ideological, institutional and legal arrangements which are constituted by a governmentality that places “national security” in the centre. The main justification for the security policy adopted within this period was addressing the Kurdish issue as an internal threat. The security policy has been reproduced on the grounds of ‘internal threat’ and extraordinary apparatus have been enabled. The efficiency of the police organisation has been improved by the reconstruction taking place in the state’s security institutions. In this study, the transformation of police organisation is analysed in accordance with the state of emergency, which is shaped by the concepts of “national security” and “terror”. Special operation teams - which became prominent within this period by playing a leading role in the state of emergency - are a focal point of the study.

Special operations teams have drawn attention as a unit which helped increase the efficiency of the police and its conceptualization as a militaristic structure by articulating the “counter terrorism” discourse. They, at the same time, have been associated with human rights violations, infringements of law and criticized on the basis of their unrestrained power. Controversial techniques introduced in eastern and south-eastern parts of Turkey and transferred to the western region in the course of time have led to discussions about their legal boundaries. In this study, the legal and political ambiguities arising from exceptional measures are identified as the crux of the problem. The study aims to examine the subject of the legal limits of the state by focusing particularly on the special operations teams. The illegal acts of the officers and how the related judicial processes were carried through have been observed.

Keywords: law, politics, state of emergency, sustainment of the state, special operation teams/department, anti- terrorism, legal limits of state, impunity.

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, uzun süredir hayatımda önemli yer edinmesine karşın ancak işsiz kalmanın getirdiği belirsiz ve güvencesiz koşullarla ortaya çıkabilmiştir. İyi yanından bakıldığında çalışmanın geniş zaman dilimine yayılması, hem konuya karar verme aşamasında yaptığım okumalar sayesinde akademik anlamda, hem de belirsizlik durumunda birşeyler üretme heyecanımı canlı tutabilmem konusunda kişisel olarak bana katkı sağlamıştır.

Öncelikle çalışma süresince her ihtiyaç duyduğumda sabrını ve desteğini esirgmeden sorularıma yanıt veren, sorunlarıma eşlik eden Prof. Dr. Ozan Erözden'e teşekkür etmek istiyorum. Kendisinin disiplinlerarası okumaları teşvik eden yaklaşımı tez sürecinden önce de her zaman düşünme pratiğime katkı sunmuştur. İkinci olarak da bürokratik nedenlerle çalışmamın kesintiye uğrama ihtimali karşısında samimiyetle yardım eli uzatan Prof. Dr. Elçin Macar'a teşekkür etmek istiyorum. Onun sorgusuz sualsiz desteği benim için çok anlamlıdır.

Ayrıca yüksek lisans tezimi tamamlayabilmem için uygun koşulları yaratmak konusunda yardımlarından dolayı aileme minnettarım. Bu süreçte benimle aynı evi paylaşmaktan dolayı yaşadığım duygusal gelgitlere de ortak olan Cem Akyol'a hem özür hem de teşekkür borçluyum. Tez süreci çeşitli nedenlerle kesintiye uğradığında yaşadığım huzursuzluk ikimizi birden etkilemiştir. Kendisinin bu konudaki hassasiyeti ile ortaya koyduğu emek çok kıymetlidir. Neden devam ettiğime cevap bulamayıp düşünemez hâle geldiğimde kitaplarından kafasını kaldırıp 'tetikleyici' sorular sormasaydı bu çalışma tamamlanamazdı.

Teşekkürlerin ardından çalışmanın bütün eksiklerinden ve kusurlarından yazarın sorumlu olduğunu hatırlatmayı önemli buluyorum. Umuyorum içinden geçtiğimiz günlerin karamsarlığı karşısında yazarken yapılan hızlı geçişler çalışmanın derdine gölge düşürecek ya da kişileri incitecek kusur barındırmamaktadır.

İstanbul, Mayıs, 2016

Cansu Kılınçarslan

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
1.GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’DE 1990’LI YILLARDA GÜVENLİK SÖYLEM VE STRATEJİLERİ.....	8
2.1. Milli Güvenlik Rejiminin Kurumsallaşması: ‘Milli Güvenlik’ Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu.....	9
2.2. Devletin Güvenlik Problemi: Kürt Meselesi ve PKK.....	15
2.2.1. Kürt Meselesine İlişkin Güvenlik Siyasetinin Arka Planı.....	16
2.2.2. Çatışma Koşulları ve PKK’nın Stratejileri.....	24
2.2.3. Güvenlik Alanında Yeniden Yapılanma ve Yeni Birimler.....	27
3. KÜRT MESELESİ VE GÜVENLİK STRATEJİSİ OLARAK OLAĞANÜSTÜ HÂL.....	33
3.1. Olağanüstü Hâl ve Hukuk.....	34
3.2. Yasal Düzenlemeler: Olağanüstü Hâl ve Terörle Mücadele.....	40
3.2.1. 1982 Anayasası’nda Yapılan Düzenlemelerde Olağanüstü Hâl.....	40
3.2.2. Olağanüstü Hâl Kanunu.....	43
3.2.3. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri (OHAL- KHK).....	48
3.2.4. Terörle Mücadelede Kanunu.....	52
4. OLAĞANÜSTÜ HÂL ve POLİS: POLİS ÖZEL HAREKÂT TIMLERİ.....	58
4.1. 1990’lı Yılların Güvenlik Siyaseti ve Polis Teşkilatı.....	58
4.1.1. Hakim Güvenlik Anlayışının Polis Teşkilatına Etkileri.....	61
4.1.2. Yasal Mevzuatın Polis Teşkilatı Açısından Yansıması.....	66
4.2. Terörle Mücadelede Polis: Polis Özel Harekât Timleri.....	77
4.2.1. PÖHT’ün Kuruluşu ve Örgütlenmesi.....	77
4.2.2. PÖHT’e Personel Alımı ve Eğitim.....	80
4.2.3. Polis Özel Harekât Yönetmeliği.....	87
4.2.4. PÖHT’ün Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Faaliyetleri.....	90
4.3.4. PÖHT’ün Batı’daki Faaliyetleri.....	98
4.3.5. 2000’lerde PÖHT’ün Durumu.....	105
4.3.6. PÖHT ve Devletin Yasallık Sınırları.....	110
5. SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA.....	120
ÖZ GEÇMİŞ.....	137

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DEP	: Demokrasi Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
GÖÇ-DER	: Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
İHD	: İnsan Hakları Derneği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
OHAL-KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
ÖHDB	: Özel Harekat Daire Başkanlığı
ÖKK	: Özel Kuvvetler Komutanlığı
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PÖHT	: Polis Özel Harekat Timleri
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TİHV	: Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: Daire Başkanlığı 1993- 2009 Yılları Arası Örgütlenme Şeması	80

1.GİRİŞ

1990'lı yıllarda Türkiye'de devletin güvenlik politikası milli güvenliği merkeze alan zihniyetle oluşturulan yasalar, kurumlar ve uygulamalarla şekillenmiştir. Bu dönemde benimsenen güvenlik siyasetinin açık gerekçesi Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) duyurduğu biçimde Kürt meselesinin iç tehdidi öne çıkaran güvenlik konsepti çerçevesinde ele alınması olmuştur. Bu yaklaşımla 1992 yılı itibarıyla "terörle mücadele" olarak tarif edilen meselenin "düşük yoğunluklu savaş" yoluyla çözüleceği ilan edilmiştir. Terör söyleminin tehdit tanımına eklenmesi ile bu tür "suçlara" müdahalede "olağanüstü araçlar"ın kullanılması kolaylaşmıştır. Bu tarihten sonra 12 Eylül'ün mirası yasal çerçeve ve yaklaşımı benimseyen, "modernleşme" söyleminin eşlik ettiği düzenlemelerle güvenlik birimlerinde yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. Hukuk sisteminde de hem neo-liberalleşme süreci hem de MGK'nın siyasal alanı daraltan etkisi ile özgürlüklere ilişkin gerilemeler yaşanmıştır.

Bu dönemin olağanüstü hâl araçlarına bakıldığında polisten çok, "daha belirleyici ve bir anlamda 'gerçek' iktidar odakları ya da gerçek iktidar odaklarıyla doğrudan bağlantılı" kabul edilmelerinden dolayı MGK, ordu, kontgerilla gibi yapılar öne çıkmaktadır.¹ Oysa polis teşkilatının 2000'lerdeki gücüne ulaşmasının, 1980 sonrası güvenlik politikaları ile doğrudan ilişkisi olduğu belirgindir. 1990'lara gelindiğinde polis teşkilatında yukarıda bahsi geçen yeniden yapılanmanın izleri görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde; neoliberalleşme yolundaki Batılı ülkelerdeki eğilimi izler biçimde, darbe koşullarının da etkisiyle polisin daha militer bir hâle geldiği, takdir yetkisini arttıran düzenlemelerle etkinleştiği ve müdahale alanındaki genişleme tam anlamıyla görünür olmuştur. Polis teşkilatının "görece özerkleşme"si de aynı dönemde tartışma konusu olmuştur; Siyasetçilerle doğrudan girilen polemikler, devlet politikalarına karşı düzenlenen gösteriler tartışmaya önemli

¹ Tanıl Bora, Devletin Polisi, Polisin Devleti, **Birikim Dergisi**, s. 57-58, Ocak- Şubat 1994.

argümanlar sunmaktadır. Daha önemlisi polis teşkilatının -diğer güvenlik aygıtları gibi- denetimden muaf hatta hukuk karşısında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmaya başladığına dair kanı kamuoyunda yerleşmeye başlamıştır.

Bu çalışmada 1983 yılında kurulan, 1990'lara gelindiğinde Kürt meselesine ilişkin devlet politikası ile yeniden yapılanarak olağanüstü hâl polisliğinin önemli bir aracı hâline gelen; Polis teşkilatının “terörle mücadele” söylemine eklenerek etkinliğini arttırmasını sağlayan, militer bir polislik anlayışının taşıyıcısı Polis Özel Harekât Timleri (PÖHT) konu edilmektedir. Bu timlerin polis teşkilatının en tartışmalı birimlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. PÖHT’ü tartışmaya açan, timlerin öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da başlayan ve Batı’ya taşınan uygulamalarına ilişkin sorunlardır. 1990’lı yıllarda timler insan hakları ihlalleri, hukuk ihlalleri gerçekleştirdikleri, denetimsiz ve kontrolsüz biçimde güçlendikleri yönünde eleştirilerle birlikte anılmaktadır. Ayrıca siyasal iktidardan aldıkları destek ve milli güvenlik devleti anlayışının hakim ideoloji olduğu siyasal atmosfer sayesinde timlerin, devletle ilişkisinde polis teşkilatından beklenenin üzerinde bir ayrıcalıkla, “gerekirse meclisi basarız” diyebilecek konum edindikleri görülmektedir.² Bu eleştirilerin etkisiyle timlerin “özel ordu” olarak anılarak meclis ve basın gündeminde yer aldığı görülmektedir. İç düşmanla karşı karşıya gelmeleri ve devlet savunmasındaki önemli rolleri, gelen eleştirilerde PÖHT’e desteği arttırmış olsa da Susurluk Olayı’ndan sonra timlerin ciddi bir meşruiyet krizi yaşadığını söylemek mümkündür.³ Susurluk Olayı’nın soruşturulmasıyla teşkilat içindeki yolsuzluğun, illegal yapılanmaların ortaya çıkması polis üzerindeki koruyucu örtünün aralanabileceği yönünde cesaret vermiştir. Bu dönemde PÖHT’ün payına düşen timlerin özellikle “olağanüstü hâl” faaliyetlerinin sorgulanmaya başlanması ve yasalara uygun olmayan eylemlerinin tartışmaya açılması olmuştur.

2000’li yıllara gelindiğinde başta “milli güvenlik devleti” karşısında ordunun siyasal alandaki etkisini azaltmaya yönelik, AB ile ilişkilere eklenen çeşitli sivilleşme reformları gerçekleştiği görülmektedir.⁴ Ancak 2005 sonrası AB

² “Tempo Güneydoğu’daki ‘Rambo’larla Görüştü: Özel Tim’den Şok Açıklama”, **Tempo Dergisi**, 7 Temmuz 1993.

³ Zeynep Gönen, “Suçla Mücadele ve Neo-liberal Türkiye’de Yoksulluğun Zaptiyesi”, **Birikim Dergisi**, s. 273, (2012): 52.

⁴ Hale Akay, “Avrupa Birliği: Güvenlik ve Sivil-Asker İlişkileri”, **Türkiye’de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2009).

reformlarının yavaşlaması, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) "Kürt sorunu üzerinden daha devletçi-milliyetçi bir çizgide orduyla yakınlaşma denemesi"nin getirdiği otoriter düzenlemeler ve Kürtlere yönelik linç girişimleri, akıllara Susurluk Olayı'nı getiren Şemdinli Olayı ile karşı karşıya kalınmıştır.⁵ Bu süreçte ordunun muhalefetteki konumunu güçlendirmesiyle, tekrar "sivilleşme" söylemini içeren ancak demokratikleşme ile paralel gitmeyen bir siyasal hesaplaşma dönemine girilmiştir.⁶ Polisin etkinliğini iyice arttırdığı hukukun askıya alındığı bir olağanüstü hâl, ilan edilmese de yine gündemdedir. 2011 yılında Erdoğan'ın terörle mücadelede polisin daha aktif olacağını duyurması, Türkiye yakın tarihi hakkında fikir sahibi olan herkesin aklına 1990'lı yılların Tansu Çiller'ini getirmiştir.⁷ Bu ilişkilendirmeyi izleyen hatıralar; PÖHT'e ilişkin 1990'lı yıllardaki tartışmalar ve bu tartışmalara sebep olan uygulamaların tekrarlanma ihtimali ile kaygı yaratmıştır.

Bu tür kaygıların yaşandığı dönemde; Gezi Parkı olayları sonrası, 2015 Şubat'ında AKP tarafından "Özgürlükleri Koruma Paketi"⁸ olarak sunulan İç Güvenlik Yasası, devletin bekası ve milli güvenlik anlayışıyla şekillenen devlet zihniyetini tekrar sorgulatmıştır. Farklı toplumsal muhalefet hareketleri tarafından, tasarının 'kalıcı sıkı yönetim'⁹ getirdiği, "kolluk güçlerinin suçlarına yasal güvence"¹⁰ sağladığı yönünde oldukça önemli eleştiriler yapılmasına rağmen 27 Mart 2015 itibariyle önerinin 69 maddesi yasalaşmıştır. Bu maddelerin bir kısmının yasalara uygun olmadığı yönündeki tartışma ve hukuki süreç hâlihazırda devam etmektedir. 2000'li yılların 'olağan' koşullarında "1990'ları hatırlatan 'olağanüstü hâl' yasalarının" yasallaşması, olağanüstü hâlin kalıcılılaşması, 'devlet güvenliği'ne işaret edilerek yapılan olağan- olağanüstü hâl ayırımının tartışmalı olduğunu göstermektedir. Barış olanakları üzerine konuşulan bir dönemde, PÖHT içerisinde

⁵ İsmet Akça, "Türkiye'de 2000'ler: Güvenlik Merkezli Siyasetin ve Siyasal Güvencesizliğin Devamlılığı", **Başlangıç Dergi**, 1 Ocak 2016, <http://baslangicdergi.org/turkiyede-2000ler-guvenlik-merkezli-siyasetin-ve-siyasal-guvenesizligin-devamliligi/> [10.01.2016]

⁶ Bu süreç TSK'dan Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığına muhalefet ve e-muhtura tartışmaları ile belirmiş, Ergenekon davalarıyla devam etmiştir. **age**.

⁷ "Asker Yerine Polis", **Haber Türk Gazetesi**, 22 Temmuz 2011, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/650692-asker-yerine-polis> [23.09.2015]

⁸ "AKP Milletvekillerine İç Güvenlik Paketini Özgürlükleri Koruma Paketi Olarak Tanıttı", **T24 Haber Portalı**, 17 Şubat 2015, <http://t24.com.tr/haber/akp-milletvekillerine-ic-guvenlik-paketini-ozgurlukleri-koruma-paketi-olarak-tanitti,287552> [17.03.2015]

⁹ "Kocasakal: Bu iç güvenlik paketi değil, kalıcı bir sıkıyönetim kanunu", **Hürriyet Gazetesi**, 22 Aralık 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27821842.asp> [17.03.2015]

¹⁰ "17 Barodan 'İç Güvenlik Paketi' İkazı", **T24 Haber Portalı**, 5 Şubat 2015, <http://t24.com.tr/haber/17-barodan-ic-guvenlik-paketi-ikazi,286203> [17.03.2015]

sayıca artış ve timlerin yeniden bölgede konuşlandırılması da soru işaretleri yaratmıştır. PÖHT, polis teşkilatının herhangi bir birimi değildir, askeri polisliği temsil eden, personelinin “çoğu ifade almayı bile bilmeyen”¹¹ ancak ağır silahlar kullanabilen çatışmada dayanıklı kişilerden oluşur. Bu tür bir birimde personel sayısı artışına gidilmesi akla “şiddetle çözüm” politikasına geri dönüldüğünü getirmektedir. Çok zaman geçmeden 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında başlayan sokağa çıkma yasaklarıyla bu hazırlığın nedeni anlaşılmış, bölgede PÖHT tarafından çeşitli operasyonlar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Tam olarak adı konulmamış olağanüstü hâl ortamında sokağa çıkma yasağı ilan edilen mahallelerde timler; gerçekleştirdikleri operasyonlar, operasyon sırasındaki davranışları, sokaklardaki yazılımlar ve internet paylaşımları ile yeniden gündeme gelmiştir. Bu durum devletin güvenlik politikasındaki sürekliliğin yanı sıra muhalefetin bu politikalara etkisinin de zayıfladığını göstermektedir. Geçmişte sayıca azaltılması yönünde baskılardan etkilenen timlerin, yeni yasal düzenlemelerle artık her durumda müdahale yetkisi ile hayatımızın bir parçası olduğu görülmektedir.

Bu çalışma; 1990’lı yıllarda polis teşkilatının olağanüstü hâl koşullarına uygun biçimde yapılanmasının yasal ve siyasal koşullarını analiz etme amacını taşımaktadır. Milli güvenlik devleti anlayışının gerçek taşıyıcıları olarak görülen MGK, ordu, kontgerilla gibi yapıların bu kadar etkili olduğu bir ortamda polis teşkilatının nasıl konumlandığı ve “özerkleşme” tartışmalarıyla nasıl gündeme geldiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışmada özellikle PÖHT’ün kuruluşu ve faaliyetleri etrafında gelişen tartışmalara yer verilmeye çalışılacaktır. Çünkü timlerin yasaların dışına çıkan faaliyetleri, insan hakları ihlalleri açıkça ortaya çıktığında bile hem siyasilerden destek bulması hem de yargılama sürecinin beklendiği şekilde işlememesi dikkat çekici bulunmaktadır. Devletin yasal sınırlarındaki esneme, PÖHT özelinde geçmişte “yasaların dışındaki faaliyetler” olarak değerlendirilen uygulamalarının bugün yönetmeliklerle bile değil “paket” olarak geçirilen yasalar ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum da güvenlik siyasetine bakarken siyaset-hukuk kuramları literatüründen faydalanma ihtiyacını doğurmuştur.

¹¹ Tırnak içindeki ifade Korkut Eken’in *Susurluk Raporu*’nda yer alan cümlesinden alıntıdır. Kutlu Savaş imzasını taşıyan rapor TC. Başbakanlığı 13.08.1997 tarih, TEFTİŞ.M:139 sayılı onayı ile Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışma kapsamında 2000 yılındaki baskı kullanılmaktadır. Kutlu Savaş, *Susurluk Raporu*, **Aktüel Dergisi Eki**, 1998: 17.

Çalışmanın ilk bölümünde 1990'lı yıllarda Türkiye'de hakim güvenlik söylem ve stratejileri ele alınacaktır. Bu bölümde milli güvenlik devleti anlayışının, güvenlik politikasını şekillendiren argümanlarından biri olan Kürt meselesi ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Öncelikle milli güvenlik yaklaşımının Türkiye'nin siyasal tarihindeki yeri, siyaseti etkileme kapasitesi ve bu yaklaşımın kurumsallaşmış aracı MGK açıklanmaya çalışılmıştır. Güvenlik politikalarını şekillendiren “devlet aklı” yaklaşımının üzerinde yükseldiği zeminde “milli güvenlik” vurgusu çok önemli bir yere sahiptir. Ardından devletin Kürt meselesini ele alışı, çözüm konusundaki politikaların siyasal arka planı anlaşılmalı çalışılacaktır. Kürt meselesinin “milli güvenlik” hassasiyeti ile terörle mücadele konseptinde ele alınması dönemin güvenlik söylem ve stratejilerini belirlemektedir. “İç tehdit”i merkeze alan bir yaklaşım görülmekte, bununla mücadelede çatışmalar neredeyse savaş boyutuna ulaşmaktadır. Ayrıca “iç tehdit” tanımının muğlaklaşması ve tüm muhalefet hareketlerini kapsayacak şekilde genişlemesinde yine milli güvenlik söyleminin önemli etkisi söz konusudur. Yeni durumun ‘gereği’ olarak güvenlik güçleri açısından bir yeniden yapılanma dönemine girilmiştir. Bu süreçte meselenin çözümünde devreye sokulan birimler de çeşitlenmiştir. Bölüm yeni stratejilerin anlaşılması açısından bu birimlerden bahsederek sona erecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde meselenin çözümüne ilişkin güvenlik politikası açısından belirleyici stratejilerden biri olarak olağanüstü hâl ilanları anlaşılmalı çalışılacaktır. Bu çerçevede önemli tartışmalara konu olan olağanüstü hâl - hukuk ilişkisi gündeme getirilecek, olağanüstü hâl ve istisnai durum kavramları arasındaki geçişe ilişkin kuramsal tartışmadan kısaca bahsedilecektir. Ayrıca bu olağanüstü güvenlik politikalarının hayata geçirilmesine imkân sağlayan hukuki düzenlemelere ve terörle mücadele kapsamında güvenlik güçlerinin genişleyen yetkilerine dikkat çekilecektir. Bu bölüm yasal düzenlemelerin hukuki yollarla hayata geçirilmesine karşın hukuki değil siyasal düzenlemeler olabildiğini göstermektedir. Bu durum da olağanüstü hâllerdeki fiillerin yargısal denetimi konusu üzerinden devlet aklının “hukuk devleti” ile ilişkisinin sorgulanmasını zorunlu kılacaktır. Ayrıca çalışma açısından hukukun askıya alındığı olağanüstü hâl koşullarının cezasızlık politikasına fırsat sunan yasal boşluklar ya da yeni yasal koşullar yarattığına dair tartışmaya arka plan sunacak olması önemli bulunmuştur.

Çalışmanın son bölümünün ilk kısmı olağanüstü araçların da devreye sokulduğu güvenlik siyasetinde yeniden yapılanma sürecinde polis teşkilatının geçirdiği dönüşüme ayrılmıştır. Bu kısımda öncelikle genel olarak güvenlik siyasetinin polis teşkilatının etkinliğini arttırmasını nasıl etkilediği; yasal mevzuattaki değişim, “milli güvenlik” söyleminden beslenen milli mücadele sahasında polisin nasıl konumlandığı ve terörle mücadele konseptine uyumlulaşması konu edilecektir. Bölümün ikinci kısmında yeniden yapılanma sürecinde hem paramiliter yapılanması hem de siyasilerin desteği ile en çok öne çıkan birimlerden biri olan PÖHT üzerinde durulacaktır. PÖHT’ün kuruluş süreci, personel alımı, timlerin faaliyet alanları ve terörle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdikleri operasyonlar ele alınacaktır. Operasyonlar konusunda ağırlıklı olarak timlerin 1990’lı yıllarda olağanüstü hâl bölgesinde tartışmaya sebep olan ve devletin yasallık sınırlarını zorlayan eylemleri üzerinde durulacaktır. Bu bölgedeki faaliyetleriyle ilgili tartışmalar nedeniyle bir anlamda timlerin askıya alınması, ilçe merkezlerine ve Batı’ya kaydırılmaları olağanüstü hâl güvenlik anlayışının ülke genelinde görünürlük kazanmasına neden olmuştur. Bu süreçte politikanın devamlılığını izleyebilmek için Batı’dan örnek olaylara da yer verilecektir. Son olarak 2008’le başlayan 2011 sonrası açıkça görülen PÖHT’ün tekrar terörle mücadelede aktif hâle getirilme sürecindeki gelişmelerden kısaca bahsedilecektir.

Çalışmada dönemin güvenlik politikasını şekillendiren, özellikle polis teşkilatını etkileyen yasal düzenlemeler geniş yer tutmaktadır. Bu da siyasal- hukuki bir analizi gerekli kılmaktadır. PÖHT’ün yasallık sınırlarını aşan eylemleri konusunda bu tür bir analiz için Ayşegül Sabuktay’ın “Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri: Susurluk Olayı’na Hukuk Siyaset Kuramından Bakış” çalışması yol gösterici olmuştur.¹² Sabuktay, Susurluk Olayı ile ilgili raporlarda ve dava dosyalarında yer alan olguların hukuk- siyaset kuramındaki farklı yaklaşımlar açısından ne anlama geldiğini soruşturmaktadır. Bu çalışmanın incelenmesi ile 1990’lardaki genel eğilimin, olayların anlamlandırılmasında iki kuramı öne çıkardığı sonucuna varılmıştır. Devletin ya da devletin güç aygıtlarının yasaların dışına çıkan eylemleri tartışılmaya başlandığında ilk argüman bu eylemler sırasında “hukuk içinde kalındığı” yönünde olmaktadır. Bu durum “hukuk devleti” anlayışı etrafında

¹² Ayşegül Sabuktay, **Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri Susurluk Olayı’na Hukuk- Siyaset Kuramından Bakış**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2010).

bir okuma yapmayı teşvik etmektedir. Ancak PÖHT'ün tartışmalara da sebep olan eylemlerinden görüleceği üzere; Devlet ya da devlet güçleri hukuk devleti anlayışına uygun davranmayabilmektedir. Bu durumda ikinci argüman devlet bekâsı için yasal sınırların dışına çıkıldığı yönünde olmaktadır. Türkiye'de de normatif düzlemde hukuk devleti anlayışının varlığı kabul edilebilir ancak gerçekte egemen olan yaklaşımın siyasal devleti öne çıkaran “devlet aklı” (raison d'etat) olduğu görülmektedir.¹³ Bu iki kuramsal pozisyonun bir arada olmasının çelişkili olduğu bilinmekle birlikte, pratikte ikisinin iç içe geçtiği düşünülmektedir. Dolayısıyla PÖHT'ün yasal sınırlarını ve bu sınırların aşılması durumunu anlamaya çalışırken Hans Kelsen'in Saf Hukuk Kuramı; siyasilerin olağanüstü hâl ortamında yasal sınırların aşılmasını meşrulaştırma yönündeki söylemlerini anlamlandırmaya çalışırken “devlet aklı” yaklaşımı öne çıkmaktadır.

Çalışmayı gerçekleştirmek konusundaki zorluklarının başında, PÖHT hakkında doğrudan Emniyet Teşkilatı'nın sunduğu verilere ulaşamaması gelmektedir. Bu eksiklik edinilen bilgilerin teyidi için yapılan ancak kayıt altına alınmayan sınırlı sayıda görüşme, gazete taraması ve polis akademilerinde yapılan tez çalışmaları gibi ikincil kaynaklar ile giderilmeye çalışılmıştır.

¹³ Mithat Sancar, “Yasallık ve Meşruluk Geriliminde Hukuk Devleti”, **Devlet Aklı Kıskaçında Hukuk Devleti**, 7. Bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014): 94.

2. TÜRKİYE'DE 1990'LI YILLARDA GÜVENLİK SÖYLEM VE STRATEJİLERİ

1990'lı yıllarda Türkiye'de devletin yeniden örgütlenmesi, milli güvenliği merkeze alan bir yönetim zihniyeti ile oluşturulan ideolojik, kurumsal ve hukuki düzenlemelerle şekillenmiştir. Bu çerçevede oluşturulan yasalar, kurumlar ve uygulamalar ordunun özerk politik bir aktör olarak siyasal hayata müdahale edebileceği şekilde konumunu güçlendirmiştir. Güvenlik politikasının, dolayısıyla dönemin siyasetinin belirleyicisi olan kurumsal mekanizmaların başında Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu gelmektedir. Bugün 1990'lı yıllara bakıldığında, olağanüstü hâl ilanları ve sıkıyönetim uygulamaları, Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) yürürlüğe girmesi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) yargılamaları akla gelmektedir. Bütün bu uygulamalardan devletin bir yönetim tarzı olarak "istisna hâli"ni tercih ettiği sonucuna ulaşılabilir. İstisnai durum ve buna karşılık uygulamaya konan stratejiler, Kürt meselesi özelinde ele alındığında uzun bir geçmişe sahiptir. Beşikçi'ye göre Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Kemalizm tarafından, Kürt sorununu araştırılmakta müdahaleleri meşrulaştıran bir olağanüstü ortam yaratmak için kullanılmaktadır.¹⁴ 1990'ların özellikle ilk yarısında bu yaklaşımın geçirdiği değişimin, meselenin terör söylemiyle doğrudan ilişkilendirilebilmesine zemin sunan biçimde PKK (Partiya Karkerên Kurdistan/Kürdistan İşçi Partisi) formunda ele alınmasının, bir savaş ortamını beraberinde getirdiği görülmektedir.

1992 yılı itibariyle MGK'nın duyurduğu güvenlik konsepti çerçevesinde, güvenlik politikası 'iç tehdit'i öne çıkaran bir biçimde yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemde siyasal toplumsal taleplerin çoğu güvenlik meselesi olarak ifade edilmiş, bu meselelere müdahalede "normal siyasal normlar dışındaki olağanüstü araçlar"

¹⁴ İsmail Beşikçi, **Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü ve Kürt Sorunu**, (İstanbul: Komal Yayınları, 1978): 254-55'ten aktaran Ahmet İnel, "Otoritarizmin Sürekliliği", **Birikim Dergisi**, s. 125-126, (Eylül-Ekim 1999). <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4745/otoritarizmin-surekliligi#.VuLuGceUWi4> [10.10.2015].

kullanılmıştır.¹⁵ Güvenlik adına izlenen politikaların, özellikle tehdit söyleminin toplumsal alanda yaygınlaşması, toplumlar arasında gerginlik ve kutuplaşmayı arttırmıştır.¹⁶ Kürt meselesi bağlamında, PKK'nın eylemlerine yönelik terörle mücadele konseptiyle oluşturulan araçların müdahale alanlarının genişlemesi, siyasal ve toplumsal alanda meşrulaştırılmıştır.

Bu bölümde öncelikle ordunun politik gücündeki değişimin okunması açısından Türkiye siyasetinde “milli güvenlik” kavramının dönüşümü, yasal düzenlemelerle ve MGK bünyesinde kurumsallaşması, hatta ‘kutsallık’ statüsüne ulaşması süreci incelenecektir. Ardından 1990’ların ilk yarısı yoğunlaşan sonraki günlere taşınan “milli güvenlik tehdidi” olarak Kürt milliyetçiliği ve PKK bağlamında Kürt meselesinin arka planı, meselesinin kavranışında milli güvenlik hassasiyetinin etkileri ele alınacaktır.

2.1. Milli Güvenlik Rejiminin Kurumsallaşması: ‘Milli Güvenlik’ Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu

Zeynep Şarlak, 12 Eylül’ün ardından demokrasiye geçildikten sonra da ordu müdahalesinin fiilen devamını sağlamak için oluşturulan temel mekanizmaların, tanımı ordu tekelinde olan bir ‘milli güvenlik’ kavramına dayandırılmış olduğuna dikkat çekerek bu mekanizmaların hayata geçirildiği yılları “milli güvenlik rejiminin kurumsallaşma”¹⁷ dönemi olarak ifade etmektedir. Burada kurumsallaşma süreci kavramın geçirdiği dönüşüm üzerinden izlenecektir.

Gencer Özcan’ın çalışmalarından Türkiye’de “milli güvenlik” kavramının ilk kez Milli Savunma Akademisi’nin 1955 yılı çalışma programında kullanıldığı öğrenilmektedir.¹⁸ Bu tanımda “topyekün savaş”ın zorunluluğu ile ilişkilendirilen,

¹⁵ M. Hakan Yavuz, **Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti**, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005): 331.

¹⁶ Thierry Balzacq, Yılmaz Ensaroğlu, **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere, Fransa**, ed. Dilek Kuban, (İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2008): 9.

¹⁷ Zeynep Şarlak, “Milli Güvenlik Kurulu”, **Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Gözetim**, ed. Ali Bayramoğlu ve Ahmet İnel (İstanbul: TESEV Yayınları, Temmuz 2009): 287.

¹⁸ Milli Güvenlik kavramının Türkiye’de farklı dönemlerde kullanımına ilişkin bir analiz için bkz. Gencer Özcan, “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi”, **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, der. Evren Balta Paker, İsmet Akça, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010): 307- 349. Gencer Özcan, “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Güvenikleştirme Sorunsalı”, **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar Prof. Dr. Kemali Saybaşılı’ya Armağan**, der. Burak Ülman, İsmet Akça, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006). Gencer Özcan, “Milli Güvenlik Kurulu”, ed. Ümit Cizre, **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim** (İstanbul: TESEV, Mayıs 2006).

barışı ve milli güvenliği korumaya yönelik müdafaa anlamına gelen bir kullanım söz konusudur.¹⁹ “Milli güvenlik” kavramının anayasal nitelik kazanması ise 1962 yılında MGK’nın kurulması ile gerçekleşmiştir. Kavramın anayasal nitelik kazanmasıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri de (TSK) siyasal konum kazanmış, anayasal sistemde ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.²⁰ Mecliste MGK’nın kuruluşuna ilişkin kanun tasarısı görüşülürken Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu’nun yaptığı konuşma o tarihten sonra kavramın kullanımının genişleyeceğine işaret etmektedir: “Bugün milli güvenlik politikası dendiği zaman, yalnız bizde değil, bütün memleketlerde, askeri politikadan, dış politikadan ibaret meseleler gelmeyecek; sağlık, ticaret politikası ile ilgili meseleler bu kurulda görüşülecektir”²¹

1961 Anayasası ile kamu hukuku alanına giren milli güvenlik kavramı dış savunma ve güvenlikle birlikte iç güvenliği de kapsar duruma gelmiştir.²² Mark Neocleous’un da ifade ettiği gibi “milli güvenlik-ulusal güvenlik” kavramı ile iktidar, sosyal güvenlikle ilgili alana doğru genişlemekte ve toplumsal alanı düzenlemektedir.²³ Hâlihazırda 1960’ların başında MGK’da Çalışma Bakanı’nın yer alması da kavram üzerinden devletin genişlediği alanı göstermektedir.²⁴ 1971 yılındaki düzenlemelerle 1961 Anayasası’nın bazı maddelerine “milli güvenlik”in işçi hareketlerine yönelik bir kısıtlama ölçütü olarak getirildiği görülmektedir.²⁵

¹⁹ Gencer, Özcan, “Milli Güvenlik...”, **En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, der. Gencer Özcan ve Şule Kut, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998): 318.

²⁰ Ümit Kardaş, “Askeri Gücün Anayasal Bir Yargı alanı Yaratması ve Yürütme Erkini Etkin Bir Şekilde Kullanması”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, der. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 295.

²¹ Feyzioğlu’nun konuşmasını aktaran Zühtü Arslan, “Hükûmet”, **Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, Ed. Ümit Cizre, (İstanbul: TESEV, Mayıs 2006): 23.

²² Kardaş, **Askeri**, 295.

²³ Neocleous yapılan düzenlemeyi modern kapitalist devletlerde ekonomik düzenin devam edebileceği şekilde sınıfların yönetilmesi olarak açıklamaktadır. Mark Neocleous, **Güvenliğin Eleştirisi**, çev. Tonguç Ok, (Ankara: NotaBene Yayınları, 2014): 80.

²⁴ Özcan, **Milli Güvenlik**, 320.

²⁵ 1961 Anayasası’nın temel hakların özünü düzenleyen 11. maddesi, dernek kurma hakkını düzenleyen 29. maddesine ve sendika kurma hakkını düzenleyen 46. maddesine “milli güvenlik” kavramı yeni bir sınırlandırma ölçütü olarak yerleştirilmiştir. Benzer biçimde 119. maddede yapılan değişiklikle memurların sendika üyesi olmaları yasaklanmıştır. Seydi Çelik, Betül Urhan, “Türkiye’de Sistemin ‘Milli Güvenlik’ Algısı ve Bunun İşçi Hareketleri ve Sendikacılık Faaliyeti Üzerindeki Etkisi”, **Çalışma ve Toplum**, 2. Bs., s. 25, (2010): 124.

Türkiye’de bu yıllardan itibaren “milli güvenlik” kavramı, ordunun siyasal yaşamı denetlemek için kullandığı bir araca dönüşmüştür.²⁶

Türkiye’de Soğuk Savaş sonrasında milli güvenlik söyleminin, ülkenin “jeostratejik önemi” üzerinden kurulması bir karşılık bulmayınca “milli güvenlik” kavramının genişletilmiş tanımı üzerinde daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Kronolojik olarak izlemeye devam edildiğinde 1971 Muhtırası’ndan sonra çıkarılan yasalarla askeri yargının sivil yargının alanına doğru genişlediği görülmektedir. Bu durumu “hukuk alanının militarizasyonu” olarak tarif eden Kardaş, askeri yargının sivil alanı kapsayacak şekilde genişlemesinin yargı bağımsızlığı açısından olumsuz sonuçlarına ve ortaya çıkan evrensel hukuka aykırı duruma dikkat çekmektedir.²⁷ Ardından, sıkıyönetim uygulamalarını düzenleyen maddede bu genişlemeyi destekleyecek bir değişiklik yapılmıştır. Sıkıyönetim ilanı “...ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması” durumuyla ilişkilendirilmiştir.²⁸ Görüldüğü üzere “milli güvenlik” kıstası maddede yer almış ve tehdidin muğlaklığı (“şiddet hareketlerinin *belirtisinin* görülmesi”) sıkıyönetim ilan edilmesini kolaylaştıracak duruma gelmiştir. Bu dönemde sıkıyönetime ilişkin anayasal denetim yolları açıktır. 1982 Anayasası ile ise hem sıkıyönetim ağırlaştırılmış hem de sıkıyönetimle ilgili tüm denetim yolları kapatılmıştır.²⁹ Bu önemli değişiklikten de anlaşılacağı üzere “milli güvenlik” kavramı üzerinden siyasete yön verme olanağı genişlemiş, askerin siyasal alanda etkisi artmıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nin güvenlik siyaseti model alınmasına karşın orada siyasal iktidarın savunma kararlarına daha etkin katılımını sağlaması öngörülen “milli güvenlik” kavramı, Türkiye’nin kendine özgü siyasal gelişmeleri sonucunda tersi yönde gelişmiş ve “ilk kez kullanılmaya başlamasından yaklaşık on yıl sonra” siyasal yaşamı denetleme aracına dönüşmüştür.³⁰ Ahmet İnsel’e göre bu dönemde merkezinde TSK’nın olduğu “milli güvenlik devleti olarak yapılanan

²⁶ Özcan, *Milli Güvenlik*, 349.

²⁷ Kardaş, *Askeri*, 298.

²⁸ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, 2. Bs., (Ankara: İmge Kitabevi, 1998): 31-32.

²⁹ *age*, 32.

³⁰ Özcan, *Milli Güvenlik*, 349.

vesayetçi siyasal rejim” oluşmuştur.³¹ Bu rejimin kurumsal temsilcisi olan MGK tarafından, ulusal güvenliğe yönelik tehditler sıralanmakta ve izlenecek siyaset belirlenmektedir. Bu stratejiler de Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ile kamuoyuna duyurulmaktadır. *Kırmızı Kitap* olarak da bilinen bu belge, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından ilgili bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar ile koordinasyon içinde hazırlanarak birinci derecede gizlilikte saklanmaktadır.³²

1980’li yıllara gelindiğinde milli güvenlik kavramının siyasal işlevi daha da belirgin hâle gelmiştir. Gencer Özcan’a göre bu dönemde “milli güvenlik” kavramından tam da “devlet aklı” anlaşılmaktadır.³³ 12 Eylül Darbesi’ni yapan kuvvet komutanları oluşturdukları konseyi “Milli Güvenlik Konseyi” olarak adlandırmış, “milli güvenlik”in kendinden menkul, meşruiyet sağlayan gücünü kullanmışlardır.³⁴ Komutanların, bu adlandırma yolu ile darbenin “yaygınlaşan şiddet eylemlerini engellemek, genel güvensizliği ortadan kaldırmak üzere yapıldığı” etkisini güçlendirmek istedikleri sonucuna varılabilir.³⁵ 1982 Anayasası’nda da MGK ile ilgili maddede konseyin görevleri arasında “toplumun huzur ve güvenliğini korumak” ifadesinin yer alması bu çıkarımı desteklemektedir.³⁶ MGK artık milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında koordinasyon sağlanmasında görüş bildiren bir organ değil, devletin “milli güvenlik siyasetinin tayini” tespiti ve uygulamasından sorumlu organ hâline gelmiştir.³⁷ Bu şekilde güçlendiği oranda da siyaset sahasında daha çok söz sahibi olmuştur.³⁸

9 Kasım 1983 tarih ve 2945 sayılı *Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu* ile milli güvenlik kavramı “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç

³¹ Ahmet İnsel, “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, der. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 43.

³² Özcan, **Milli Güvenlik**, 344-345.

³³ Özcan, **Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi**, 307- 349.

³⁴ Özcan, **Milli Güvenlik**, 342.

³⁵ **age**, 342.

³⁶ Bahsedilen ifade “Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit etmek...” şeklinde devam etmektedir. **Milli Güvenlik Kurulu**. <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda> [01.03.2015].

³⁷ Kardaş, **Askeri**, 301.

³⁸ Ali Bayramoğlu, “Asker ve Siyaset”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 85.

tehditlere karşı korunması ve kollanması” biçiminde tanımlanmıştır.³⁹ Ayrıca aynı anayasa ile 1971’de yapılan değişiklik geri çekilmiş ve MGK kararları ‘tavsiye eder’ değil de ‘bildirir’ şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Burada da kurumun etkisi ve gücü görülmektedir. Bahsi geçen değişikliğe ilişkin tartışmaya 1990- 94 yılları arasında Genelkurmay Başkanı olarak görev yapan Doğan Güreş şöyle açıklık getirmektedir:

“Anayasamızda tanımlandığı gibi MGK, Milli Güvenlik Siyaseti’ni tayin eder ki, bu bütün politikaların tanrısıdır. Buna aykırı davranılması düşünülemez. Bu nedenle 1982 Anayasası ‘MGK, hükümete tavsiye eder’ ifadesi yerine ‘bildirir’ ifadesini kullanmıştır. Anayasal durum bu olduğuna göre MGK kararlarının tavsiye mahiyetinde değerlendirilmesi yanlıştır.”⁴⁰

Bu açıklama da darbe döneminin kararlarının, aynı güç ve özgüvenle 1990’lara taşındığını göstermektedir. 1980 sonrası milli güvenlik kavramı görüldüğü üzere oldukça önemli hâle gelmiştir. MGK, devletin tüm birimlerinden gelen istihbaratın tek elde toplandığı bir merkeze dönüşerek “devletin hafıza ve eylem merkezi” işlevi yürütmekte, görevi “devlette devamlılık” sağlamak olan Milli Güvenlik Genel Sekreteri ise ‘MGK’nın beyni’, ‘gölge başbakan’ olarak çalışmaktadır.⁴¹ 1990’lara devreden durum da MGK’nın bir çeşit “iç devlet yönetim organı” olarak çalışmasıdır.⁴² İnsel’e göre verilen birifingler ve Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ile her konuda bilgileri derleme ve tedbir alma yetkisi olan MGK üzerinden TSK açıkça toplum mühendisliği rolü üstlenmiştir.⁴³ 1990’lı yıllarda “çok çeşitli iç ve dış politika konularının yanı sıra ekonomi, dış tanıtım, eğitim, vb. konular ulusal güvenlik sorunu olarak MGK gündemine alınmış, en sıradan siyasal/yönetimsel sorunlar bile ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilebilmiştir.”⁴⁴ Bu durum, 1990 yılında bir MGK yayınında geçen “milli güvenliğin devlet teşkilatının ve konularının tümüne hâkim unsur” olması ifadesinin kullanılmasından,

³⁹ Özcan, **Milli Güvenlik**, 344.

⁴⁰ Bayramoğlu, **Asker ve Siyaset**, 92.

⁴¹ Özcan, **Milli Güvenlik Kurulu**, 34.

⁴² Ahmet İnsel, “28 Şubat Sorgulamaları Vesilesiyle Sol”, **Radikal Gazetesi**, 17 Nisan 2012. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ahmet_insel/28_subat_sorgulamalari_vesilesiyle_sol-1085149 [14.02.2014]

⁴³ Ahmet İnsel, “Ulusal Güvenlik Siyaseti ve Silâhlı Kuvvetler Partisi”, **Birikim Dergisi**, s. 149, (Eylül 2001): 10.

⁴⁴ Özcan, **Türkiye’de Siyasal Rejim ve Güvenikleştirme**, 365.

yani ulusal güvenliğin “ulusun varoluşu ile eşdeğer” anlam kazanmasından da görülmektedir.⁴⁵

1992 yılında yasalarda adı geçen milli güvenlik siyasetini bir belge biçiminde düzenlenmiş olduğu kamuoyuna duyurulmuş, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi hakkında bilgi verilmiştir.⁴⁶ Ayrıca bu dönemde TSK’nın siyasal sistem üzerindeki etkisi, “Seferberlik ve Savaş Hâli Hazırlıkları Direktifi” ya da 9 Ocak 1997 tarihli “Başbakanlık Kriz Yönetimi Merkezi Yönetmeliği” gibi yasal düzenlemelerle de desteklenmiştir.⁴⁷ Başbakanlık Kriz Yönetimi Merkezi 1996 yılında oluşturulmuş, kriz belirtilerinin belirmesi ve başlaması ile birlikte ilgili organlardan birinin (MGK, Bakanlar Kurulu ya da krizden sorumlu Devlet Bakanı, MGK Genel Sekreteri) önerisi ile faaliyete geçeceği ilan edilmiştir.⁴⁸ Dolayısıyla bu kurumsal yapılanma ile ülkede ortaya çıkan veya çıkabilecek her türlü kriz durumunun yönetimi hükümetten MGK’ya devredilmiştir.⁴⁹

1980’li yılların sonuna gelindiğinde, özellikle PKK’nın güçlenmesiyle kriz durumlarının kaynağı olarak PKK formunda ele alınan ve müdahale gerektiren Kürt meselesi tarif edilmiştir. Bu dönemde PKK ile mücadele çerçevesinde milli güvenlik rejiminin istisnai –olağanüstü- yönetim tarzını hayata geçirme koşulları oluşmuştur. Milli güvenlik kavramının ‘kutsallık statüsü’ne ulaştırıldığı bir söylemin koşulları oluşmuştur. Ordu (asker-bürokratlar) siyasal alanda etkisini sağlamlaştırırken, siyasetçiler de yükselen milliyetçiliğin etkisinde bu durumu desteklemişlerdir. Dönem içinde siyasi ortama hakim olan etnik milliyetçi dil yaygınlaşmış, “düzen ve istikrar vurgusuyla” yaygın ve keyfi gözaltılar, işkence olayları gerçekleşmiş ve devletin her türlü ‘istisnai’ pratiği meşrulaştırılıp ‘istisna’ olmaktan çıkarılmıştır.⁵⁰ Sıkıyönetim ve olağanüstü hâl koşullarında devam eden bu uygulamalar başta ordu olmak üzere güvenlik aygıtlarının yetkilerinin genişlemesiyle sonuçlanmıştır.

⁴⁵ **Devletin Kavram ve Kapsamı**, (Ankara: Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları, 1990)’dan aktaran Özcan, Milli Güvenlik, 345.

⁴⁶ **age**, 344-345.

⁴⁷ Özcan, **Türkiye’de Siyasal Rejim ve Güvenikleştirme Sorunsalı**, 360.

⁴⁸ Murat Sevinç, “Milli Güvenlik Kurulu ve 1997 Süreci”, **Birikim Dergisi**, s. 131, (Mart 2000): 64.

⁴⁹ Tülin Öngen, “Türkiye’de Siyasal Kriz ve Krize Müdahale Stratejileri: ‘Düşük Yoğunluklu Çatışma’dan ‘Düşük Yoğunluklu Uzlaşma’ Rejimine”, **Sürekli Kriz Politikaları, Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve Devlet**, Der. Neşecan Balkan- Sungur Savran, (İstanbul: Metis Yayınları, 2004): 94.

⁵⁰ Biriz, Berksoy, “Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt- Kültürü: 1960 sonrası Türkiye’de Hakim olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Bilim**, s. 114, (2009): 113.

2.2. Devletin Güvenlik Problemi: Kürt Meselesi ve PKK

1990'lı yıllarda Türkiye'de tehdit algılamalarında ve ulusal güvenlik anlayışında köklü bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere 1980'li yılların sonuna gelindiğinde PKK'nın güçlenmesiyle, 18 Kasım 1992 tarihli *Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi* ile tehdit odağı resmi olarak "Kürt milliyetçiliği ve terörü" olarak tayin edilmiştir.⁵¹ Bu tarihten sonra devlet politikaları, "TSK tarafından Batı'nın Türkiye'yi bölme, parçalama ve rejimini değiştirmeyi amaçlayan (...) yaklaşımına karşı savaş" söylemine paralel olarak "iç tehdit" olarak tarif edilen unsurları da kapsayan "milli mücadele" benzeri bir savaş konsepti ile sunulmaktadır.⁵² Bu savaş konseptinin ayrıntılarına geçmeden önce Kürt meselesinin bir güvenlik problemi olarak tarif edilmesinin arka planını incelemek yararlı olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ulus-devlet yapılanması ve milli kimlik inşası çerçevesinde Kürt olgusu ve Kürt kimliğinin inkârı üzerinde temellenen asimilasyon politikaları gerçekleşmiştir.⁵³ 1990'lı yıllara gelindiğinde ise inkâr politikalarının yerini tanıma siyasetine bıraktığı, ancak bu tanımanın da özellikle 1993-99 yılları arasında düşmanlaştırıcı bir kabullenmeye dönüştüğü görülmektedir.⁵⁴ Asimilasyon politikaları başka bir çalışmanın konusu olduğundan burada tartışmaya açılmayacaktır. Ancak bir güvenlik problemi olarak tarif edilen "Kürt meselesi"nin, görünürlük kazanıp bir tehdide dönüşmesinin koşullarını incelemek çalışma açısından önemlidir.

1990'lı yıllarda Kürt meselesi, yok sayarak yönetilebilecek ya da sadece PKK'nın faaliyetlerinden ibaret bir güvenlik meselesi olmaktan çıkarak çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Bu yıllarda "Kürt meselesi"ni PKK sorunu olarak tanımlayan bir perspektifle bakılsa dahi, Kürtlerin hoşnutsuzluğunu gösterme

⁵¹Ümit Cizre, "Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz", **Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu**, der. Ahmet İnel- Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 159. 29 Nisan 1997'de değişiklik yapılarak 'irtica' öncelikli tehdit düzeyine çıkarılmıştır.

⁵² 1980 Darbesi, 24 Ocak Kararları'nı destekleyen ordunun anti-empyralist söylemine ilişkin bir değerlendirme için bkz. İlhan Uzgel, "Ordu Dış Politikasının Neresinde?", **Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu**, Der. Ahmet İnel- Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 311- 334. Ayrıca düşman imajının bu süreçte farklı söylemlerle kurulması ve bunun işlevi üzerine bkz. Evren Balta, "Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye'de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", **Türkiye'de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, ed. İsmet Akça, Evren Balta Paker, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014).

⁵³ Mesut Yeğen, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).

⁵⁴ **age**, 890.

teknikleri açısından PKK örgütlülüğünün bölgede devletin karşısına ‘toplumsal hareket olma niteliği’ öne çıkan bir hareket çıkardığı görülmektedir.⁵⁵ Bu genişlemenin, Türkiye genelinde PKK’nın kitleselleşmesi olarak okunmasıyla birlikte Kürtlerin her türlü siyasal toplumsal talepleri “Kürt milliyetçiliği” ve “terör” tehdidi olarak tarif edilmeye başlanmıştır. PKK ile mücadele yöntemi olarak öne çıkan terörle mücadele stratejilerinin uygulama sahası genişlemiş, çatışma araçları da bu yeni muhalefeti kapsayacak biçimde çeşitlenmiştir.⁵⁶

2.2.1. Kürt Meselesine İlişkin Güvenlik Siyasetinin Arka Planı

Mesut Yeğen, Kürt meselesi üzerine çalışırken popüler yazında ‘1984 sonrası PKK’nın ‘gerilla savaşı’ stratejisi ile yeni bir dönemin başladığı’ ya da ‘1999 yılı Abdullah Öcalan’ın yakalanmasıyla başka bir döneme geçildiği’ gibi olaylar üzerinden okuma yapmanın eksikleri olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷ Yeğen 1990’lı yıllarda ‘Kürt Meselesi’ni anlaşılmasına yardımcı olacak bir dönemselleştirmede, ısrarla yeni bir dönem aranıyorsa 1989 sonrasına bakmayı önermektedir. Bu tarihin seçilmesi, hem Türkiye’nin hem de Kürtlerin “küreselleşen dünyanın içine düşmüş olmaları” ile ilgilidir.⁵⁸ Yeğen’in dönemselleştirmesi dikkate alındığında, 1990’larda “Kürt Meselesi”ne bakmanın gereği öncelikle dünya sistemindeki değişimi okumaktır. 1989 sonrasında Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Körfez Savaşı gibi uluslararası gelişmelerin, Türkiye’de güvenlik siyasetinin yönünün belirlenmesi açısından önemli etkileri olmuştur. Sovyetler Birliği’nin beklenmedik bir hızla çözülmesi “demokrasi ve insan hakları mitleri”nin modern siyaset içinde stratejik konumunu sağlamlaştırmıştır.⁵⁹ Ayrıca böyle bir çözülmenin yaşandığı uluslararası ortam, ABD’ye Ortadoğu’daki mevcut dengelere müdahale etme fırsatı vermiştir. Bu çerçevede Körfez Savaşı sonrası yaşanan gelişmelerin, Türkiye’de hem devlet politikasını hem de Kürt hareketinin gelişim çizgisini etkilediği söylemek mümkün olacaktır. Körfez Savaşı sırasında Irak Kürtleri’nin göçünün Kürtler üzerindeki etkisinin yanı sıra - hatta daha önemlisi- Kuzey Irak’ta ABD himayesinde gelişen

⁵⁵ Ahmet Hamdi Akkaya, “Ulusal Kurtuluş, Ayaklanma ve Sınırların Ötesi: 1970’lerden 1990’lara Kürt Hareketinin Değişim Dinamikleri”, **Toplum ve Kuram Dergisi**, s. 9, (Bahar 2014): 77.

⁵⁶ Balzacq, Ensaroğlu, **İnsan Hakları**, 8.

⁵⁷ Mesut Yeğen, **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler**, 5. bs, (İstanbul: İletişim Yayınları, Şubat 2014): 30.

⁵⁸ **age**, 39.

⁵⁹ **age**, 36.

siyasi oluşum ile Kürtlerin uluslararası siyaset düzeyinde ilk kez ‘kalıcı olabilme’ ihtimalinden cesaret almış olmalarıdır.⁶⁰ Bu dönemde değişen dengeler, PKK’ya Türkiye-Irak sınırında üslere yerleşebilmek gibi bir askeri avantaj vermiş ve “PKK’nin pan-Kürdist bir aktör” hâline gelebilmesine fırsat yaratmıştır.⁶¹ Türkiye’de bu durum, Kürt muhalefetinin ayrılıkçı bir programla bütünleşmeye giderek daha çok yaklaştığı kaygısı yaratmış, güvenlik siyasetinin tehdit odağı bu bölgede ve Kürtler üzerinde tarif edilmeye başlanmıştır. Daha önce 1992 yılında tehdit odağının “Kürt milliyetçiliği ve terörü” olarak tanımlandığı ifade edilmişti. Tehdide ilişkin düzenlemelerin bu tarihte yapılması hem uluslararası gelişmelerin PKK üzerindeki etkisi hem de Türkiye’deki Kürtlerin problemleri ve bu problemleri ifade etmeye başlamalarıyla ilişkilidir. 1990’lara kadar Kürt sorunu “dönemin dünya düzeni ve güç dengeleri siyaseti içinde bir iç/milli sorun olarak ele alınırken; Körfez Savaşı sonrasında artık bölgesel/uluslararası sorun” olarak ele alınmaya başlanmıştır.⁶² Şule Kut bunu devletin güvenlik politikaları açısından, iç ve dış sorunların iç içe geçmişliği olarak değerlendirmekte ve sonucunda dış tehditten iç tehdit’e dönen yeni bir güvenlik yapılanmasına gidildiğini hatırlatmaktadır.⁶³ Dış tehdit olarak tarif edilenin ulusal sınırlar ile örtüşmesi, “savaş ve güvenlik pratiklerine kendiliğinden bir meşruiyet kazandırırken, ulusal sınırların düşman kimliğini tanımlamada işlevsiz kaldığı iç çatışma durumları ise bu homojenleştirme sürecinde tersten bir kırılmaya işaret eder.”⁶⁴ Özetle, bu durumda homojen olduğu kurgulanan ulusal topluluğun aslında bütünlük oluşturmadığı ortaya çıkmış ve Türkiye’de verili dışsal bir düşman içeren durumdan çok farklı toplumsal meşrulaştırma stratejileri gerektiren içe dönük bir savaş ortamı oluşmuştur.⁶⁵ Bu yeni durum; güvenlik siyasetinin yeniden ele alınmasını, kurumların sorumluluk alanlarının gözden geçirilmesini, var olan kurumların görev ve tanımlarında değişikliğe gidilmesini de beraberinde

⁶⁰ age, 37.

⁶¹ Akkaya, **Ulusal**, 88- 89.

⁶² Ömer Laçiner, “Kürt Sorunu ve PKK”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - Dönemler Zihniyetler** Cilt 9, bs. 1, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009): 607, 614.

⁶³ Şule Kut, “Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları”, **En Uzun Onyıllık Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, der. Gencer Özcan ve Şule Kut, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1998): 58.

⁶⁴ İsmet Akça, Evren Balta Paker, “Giriş: Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye’de Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010): 29.

⁶⁵ Balta, , **Dış Tehditten**, 410.

getirmiştir. ⁶⁶ Bu kapsamda çeşitli yasal değişikliklere gidilmesi, istihbarat birimlerinin yeniden düzenlenmesi gibi konular gündeme gelirken bu tür düzenlemelerin ekonomik, sosyal, kültürel boyutlarını içeren tedbirler geliştirilmemiştir. ⁶⁷ Dolayısıyla güvenlik odaklı bu programın toplumsal zaafı, fiziksel ve yasal baskılar, polis şiddeti üzerinden sonraki döneme de taşınmıştır.

Yukarıda ifade edildiği üzere 1989 sonrası dönemin, ‘yeni dönem’ olarak ele alınmasının en önemli nedeni, “Kürt meselesinin ulaştığı hacim, üzerine yükselmeye başladığı popüler zemindir.”⁶⁸ Bu tarihten sonra Kürtlerin yaşadığı hemen her yerde, yaşanan sorunlar siyasetin bütün araçları kullanılarak ifade edilmeye başlanmıştır. Kürt meselesi, “Mardin, Hakkari, Diyarbakır gibi Kürt muhalefetinin geleneksel olarak güçlü olageldiği birkaç şehrin esas olduğu ‘lokal’ bir sorun olmaktan çıkıp Van’dan İstanbul’a, Kars’tan Aydın’a yayılan bir Türkiye sorunu” hâline gelmiştir.⁶⁹ Aynı zamanda kadın, erkek, genç, yaşlı, yoksul orta sınıf, vb. birçok demografik ve iktisadi kategorinin hareketlendiği bir genel toplumsal muhalefete dönüşmüştür.⁷⁰ Genişleyen muhalefete paralel olarak bu hareketin mücadele alanı ve araçları da çeşitlenmiştir. 1990-1993 yılları arasında PKK cenazelerinin sahiplenilmesi ve kitlesel yürüyüşler, çatışmalar, koruculuk baskısına karşı gerçekleştirilen kepenk/kontak kapatma eylemleri, okul boykotları, Nevruz kutlamaları sırasındaki gösteriler gibi halkın katılımıyla gerçekleşen eylemler bu çeşitliliği göstermektedir. Akkaya’ya göre bu yeni muhalefet öncekinden farklı olarak siyasi mücadele perspektifini temel alan, siyasi örgütlenme ve basın yayın araçlarını içeren bir programla devam etmiştir.⁷¹ Bu programın uygulanması, gelişen muhalefetin siyasi partiler tarafından temsilini kısıtlayan politikalarla engellendikçe huzursuzluk yoğunlaşmıştır. Kürtlerin siyaset alanında sivil temsilini engelleyen seçim barajının yanı sıra milliyetçi ve ‘terör’ karşıtı söylemlerle yasal soruşturmalar, parti kapatmalar gerçekleştirilmiştir. Bu devlet politikası meselenin sivil alana evrilmesinin önünü kapatmıştır.

⁶⁶ Özcan, **Milli Güvenlik**, s. 65.

⁶⁷ Burak Ülman, “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”, **En Uzun Onyıl Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, der. Gencer Özcan ve Şule Kut, (İstanbul: Boyut Kitapları, İstanbul, 1998): 112.

⁶⁸ Yeğen, **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa**, 33.

⁶⁹ **age**, 42.

⁷⁰ **age**, 42-43.

⁷¹ Akkaya, **Ulusal**, 93.

Siyaset kanalına bakıldığında 1987 genel seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) listelerinden parlamentoya bir grup Kürt milletvekili girdiği görülmektedir. Ancak bu milletvekillerinin 1989'da Paris'te düzenlenen "Kürtler: İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" konferansına katılmaları parti içinde sorun yaratmış ve milletvekillerinin partiden ihraç edilmesine karar verilmiştir.⁷² 1990 yılında Halkın Emek Partisi (HEP) kurulmuş, ancak 1991 genel seçimlerinde de 18 HEP milletvekili, SHP listesinden meclise girebilmiştir.⁷³ 1991 seçimleri sonrası kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) - SHP koalisyonunun, yaşanan huzursuzluğu sönümlemesi beklenmiştir. Bunun nedeni, SHP'nin 1990'da hazırlamış olduğu bir rapor ile olağanüstü hâl uygulamalarının ve koruculuk sisteminin kaldırılması, genel af ilan edilmesi, Kürtçe eğitimin önünün açılması vb. öneriler sunmuş olmasıdır.⁷⁴ Ancak olayların gelişimi bu beklentiyi boşa çıkarmıştır. Mart 1992'de SHP'den meclise giren milletvekillerinin çoğu istifa ederek HEP'e geçmiştir. Takip eden günlerde, HEP milletvekili olarak mecliste bulunan Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin milletvekilliği yemin töreninde Kürtçe konuşmak istemeleri bir krize neden olmuştur. Öcalan'ın annesinin HEP'in ilk olağan kongresinin onur konuğu olması, bahsedilen kongrenin İstiklal Marşı okunmadan başlaması ve salonda PKK sloganları atılması gibi olaylar tepkiyle karşılanmıştır.⁷⁵ Kısa bir süre içerisinde de Anayasa Mahkemesi HEP'in kapatılması yönünde bir karar vermiştir.⁷⁶ Bu ihtimale karşı aynı yıl Demokrasi Partisi (DEP) kurulmuş ve HEP'in meclisteki temsilcileri DEP'e geçmiştir.⁷⁷ 1993 yılında da DEP'in bazı parti bildirileri ve Genel Başkan Yaşar Kaya'nın konuşmaları gerekçe gösterilerek partiye kapatma davası açılmıştır. DEP dönemi de Mart 1994'te dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri polis zoruyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) çıkarılarak gözaltına alınmasıyla sona

⁷² Ahmet Kardam, "Hızla Yükselen Kürt Oyları Ne Zaman Kırıldı", **T24 Haber Portalı**, 23 Eylül 2011, <http://t24.com.tr/haber/hizla-yukselen-kurt-oylari-ne-zaman-kirildi,170527>, [13.06.2015]

⁷³ "1990'dan Bugüne, HEP'ten DTP'ye Kürtlerin Zorlu Siyaset Mücadelesi", **Bianet**, 12 Aralık 2009, [11.06.2015]

⁷⁴ **Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu**, 1989, http://www.chp.org.tr/Public/1/Yayinlar/diger-yayinlar/rapor_1989_1.pdf [13.06.2015]

⁷⁵ Gonca Şenay, "Yemin Krizinden Bugüne", **Al Jazeera Türk**, 23 Haziran 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/yemin-krizinden-bugune>, [23.06.2015]

⁷⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Parti Kapatma, HADEP ve AİHM", **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 3 Ocak 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/parti-kapatma-hadep-ve-aihm/2460> [13.06.2015]

⁷⁷ Bu tarihlerde (1992) aynı gerekçeyle kurulan Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) de partinin Nisan 1993'teki fesih kararına rağmen Anayasa Mahkemesi aynı yılın Kasım ayında kapatılmasına karar vermiştir. Bkz. Şenay, **1990'larda Kürt Siyasi Hareketi**, 2.

ermiştir.⁷⁸ DEP'in kapatılmasının ardından Mayıs 1994'te Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuş ve ilk kez Kürt hareketi bağımsız parti ile genel seçimlere katılmıştır. Ancak seçim barajı sebebiyle milletvekilleriyle mecliste yer alamamıştır. HADEP kongresinde Türk bayrağının indirilmesine ilişkin haberler, “yasa dışı terör örgütü üyelerine yardım” gibi gerekçeler parti meclisi üyeleri ve başkanları güvenlik takibine alınmış, partiye ve üyelere çeşitli davalar açılmıştır. Bu parti de 13 Mart 2003'te kapatılmıştır. Bu dönem boyunca siyasal parti girişimleri ordu, MİT, emniyet teşkilatı ve siyasetçilerin büyük bölümü ve onların medya bağlantıları ile ‘PKK'nin yasal alandaki uzantısı’ olarak gösterilmiştir.⁷⁹

1990'ların başında siyaset kanalının açılması ile ‘siyasetin silahı geride bırakabileceğine dair umut HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın'ın ölümüyle zayıflamış, bu durum başka bir döneme geçildiğine işaret etmiştir.⁸⁰ Takip eden günlerde DEP ve HEP üyelerinin öldürüldükleri ve 1994'te DEP Genel Merkezi ve bazı parti binalarının bombalanarak kullanılmaz hâle getirildiği görülmüştür. Bu dönem Kürt siyasal hareketinden kişilerin faili meçhul ölümlerine tanık olunmuştur. Dolayısıyla mecliste toplumsal huzursuzluğun nedenlerinin tartışılmasına uygun bir ortam oluşmadığını söylemek mümkündür. Daha önce de bahsedildiği üzere Kürt meselesinin hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda karşılık bulması ile Türkiye'nin parçalanacağı fikrine dayanan tehdit algısı, Kürt hareketinin yükselişe geçmesiyle yoğunlaşmıştır.⁸¹ Savaş hâlinin de etkisiyle etnik milliyetçi söylem, tüm siyasal ideolojilerde yoğun bir biçimde görülmektedir. Türkiye'de siyasal ortama sirayet eden bu üslubun, farklı etnik gruplara ilişkin hoşgörü ve uzlaşma zemininin oluşmasını zorlaştırdığını söylemek mümkündür. Ölümler ve hak ihlallerinin yanı sıra yaşanan çatışmalar sırasında yüzbinlerce insan yerinden edilmiştir.⁸² Büyük

⁷⁸ Hatip Dicle, Orhan Doğan, Leyla Zana ve Selim Sadak örgüt üyesi olmaktan hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu davada adil yargılama hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle, 2001 yılında AİHM Türkiye'yi manevi tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. Detaylar için bkz. Kerem Altıparmak, Murat Sevin ve Onur Karahanoğulları “Zana, Doğan, Sadak ve Dicle”, **Radikal Gazetesi- Radikal2 Eki**, 3 Haziran 2007: 4.

⁷⁹ Ergun Aydınoğlu, **Fis Köyünden Kobanê'ye Kürt Özgürlük Hareketi**, (İstanbul: Versus Kitap, Aralık 2014): 81.

⁸⁰ Vedat Aydın'ın ölümü faili meçhuller döneminin başlangıcı olarak görülmektedir. İrfan Bozan, “90'ların ilk faili meçhulü: Vedat Aydın”, **Al Jazeera Türk**, 21 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/iznali-haberler/90ların-ilk-faili-mechulu-vedat-aydin> [16.06.2015]

⁸¹ Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995): 75- 77.

⁸² “1998 yılında yayımlanan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu'nda, Olağanüstü Hal Valiliği verilerine dayanarak, ülke içinde yerinden edilen kişi sayısının 378.335 olduğuna yer verilmiştir.”

şehirlerde bu insanları karşılayacak olanaklar yaratılmadığından bu politikaların devamı olarak şehirlerin de kontrol altına alınmasıyla ilgili politikalar geliştirilmiştir.⁸³ Yaşanan yoğun zorunlu göçün etkisiyle artık “Kürt meselesi” daha görünür hâle gelip de toplumun tüm kesimlerince hissedildiğinde ise Kürt nüfus bir ‘asayiş unsuru’ olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kürtlere yönelik kentsel güvenlik politikaları milliyetçilik tarafından tetiklenen halk destekli linç eylemleriyle tamamlanmıştır.⁸⁴ Daha önce de ifade edildiği üzere artık Kürt kimliğinin inkârından kabul etme dönemine geçilmiştir, ancak bu kabullenmeye linç girişimleri eşlik etmektedir. Düşmanlaştırma süreci başlıbaşına bir çalışma konusudur, ancak burada güvenlik politikalarının bu sürece ‘katkısı’ olduğunu tekrar hatırlatmak önemlidir. Bütün Kürtlerin “potansiyel PKK’lı” olduğu şeklindeki yaygın fikir, devlet politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Örneğin; Köy koruculuğu sistemiyle, devletle işbirliği yapmayan Kürtler deşifre edilmiş ve çatışmanın diğer tarafındaki PKK ile aynı tarafta, yani “düşman” olduklarına dair kanıt sayılmıştır.⁸⁵ Ayrıca siyasetçilerin de bu söylemi pekiştiren davranışları olmuştur. Tahammülsüzlüğün önemli örneklerinden biri yemin töreni krizidir. 1990’larda bu söylemin derinleştiği Leyla Zana’nın milletvekili olarak yemin töreninde, yemininin sonuna eklediği Kürtçe cümle “Bu yemini Türk ve Kürt halklarının kardeşliği adına ediyorum” anlamına gelmesine karşın, tartışmasız öfkeyle reddedilmesinden görülmektedir. Sadece yemin krizinde yaşananlara bakıldığında bile, hem Kürt kimliğinin ısrarlı görünürlük talebi hem de Türk milliyetçiliğinin bu talebe öfkeli yanıtı görülmektedir.⁸⁶ 1994 yılına gelindiğinde Tansu Çiller’in DEP milletvekillerini işaret ederek “PKK’yı Meclis’ten atacağız” ifadesini kullanması da bu üslubun önemli örneklerindedir.⁸⁷ Toplumsal etkileri hesaba katılmayan düşmanlaştırıcı söylem ve politikalar, zamanla geniş bir alana yayılmış, medya, sivil toplum örgütleri ve halkın da katıldığı olağan linç eylemleriyle günümüze taşınmıştır.

Bkz. Bilgin Ayata, Deniz Yüksek, “Kürtlerin Yerinden Edilmesine Ulusal ve Uluslararası Tepkiler”, **Birikim Dergisi**, s. 213, (Ocak 2007): 51.

⁸³ Vedat Çetin, “Toplumu Sindirme Yöntemi Olarak Faili Meçhul Cinayetler ve Kent Baskınları”, **Toplum ve Kuram**, s. 9, (Bahar 2014), 149 (147-177)

⁸⁴ Tanıl Bora, **Türkiye’nin Linç Rejimi**, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2008): 12.

⁸⁵ Balta, **Dış Tehditten**, 9.

⁸⁶ 6 Kasım 1991’de milletvekilliği yemin töreninde kürsüden “Min vê sondê ji bo gelê kurd û gelê tirk xwend” diye seslenmiştir. Handan Çağlayan, “Leyla Zana: Bir Gün, Bir Dil, Bir Tarih”, **Bianet**, 16 Aralık 2014, <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160802-bir-gun-bir-dil-bir-tarih>, [06.06.2015]

⁸⁷ Nevzat Çiçek, “Tansu Çiller: Ya Bitecek ya Bitecek”, **Sabah Gazetesi**, 11 Ağustos 2009, http://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/11/tansu_ciller_ya_bitecek_ya_bitecek [14.06.2015]

Türk milliyetçiliğinin yükselişi, PKK'nın 1990'ların ilk yarısı TSK karşısında sağladığı üstünlük ve şehit cenazelerindeki artışla ilgilidir. Bu durum resmi politikalar etkisiyle oluşturulan önyargıları arttırarak Kürtlere ilişkin düşman algısının yaygınlaştırmıştır.⁸⁸ Adı konulmamış savaş sırasında fail sadece PKK değildir, sonraki bölümlerde incelendiği üzere güvenlik güçleri ve bu güçler içerisinde ayrıca örgütlenen teşkilatlar da devlet adına yüzleşmeyi gerektirecek eylemlerde bulunmuştur. Bunun sonucu olarak aynı dönemde Kürt hareketinin silahlı mücadelesinin dışında 'Cumartesi Anneleri' ve 'Barış Anneleri' gibi devlet şiddeti mağduru kadınların bir araya gelerek oluşturdukları savaş karşıtı toplumsal muhalefet hareketleri de oldukça önemlidir.⁸⁹ Bu muhalefet de sokakta kalmayarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) devlet aleyhine çıkan kararlardan da güç alarak genişlemiş ve sonraki hükümetler tarafından da yanıt geliştirilmediğinden uzun soluklu hâle gelmiştir. Bütün bu olanlar Yeğen'in bahsettiği 'demokrasi ve insan hakları mitleri'nin etkisi olarak okunabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası sistemin dönüşümü doğrudan Kürtlerin taleplerinin uluslararası alanda görünürlüğünü de etkilemiştir.

1999 yılına gelindiğinde Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin "diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temelinde Avrupa Birliği'ne katılmaya aday ülke" olduğu ilân edilmiştir. Bahsi geçen kriterlerde, demokratikleşmenin önemine dikkat çekilmekte, insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi önerilmekte ve ordunun sivil siyasete etkisi eleştirilerek hukuk devletinin ve azınlıkların korunması öngörülmektedir.⁹⁰ Ardından Kopenhag Kriterleri çerçevesinde, Türkiye'den hukuk sisteminde reform yapması ve "Kürt Meselesi"ni barışçı yollarla çözmesi talep edilmektedir.⁹¹ Bu taleplerin devlet söyleminde bulunduğu karşılık, demokratik reformların gerçekleşmesinin engeli olarak "PKK terörü" nün sunulmasıdır.⁹² Öcalan'ın Türkiye'ye getirilişinden sonra hem Batılı yorumcuların hem de Avrupa

⁸⁸ Ferhat Kentel, Meltem Ahıska, Fırat Genç, **Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)**, 1. bs, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2007): 95.

⁸⁹ Elif İnce "90'lardan Bugüne Barışa Yürüyen Anneler", Söyleşi: Özlem Aslan, **Bianet**, 15 Aralık 2014, <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160754-90-lardan-bugune-barisa-yuruyen-anneler>, [06.06.2015]

⁹⁰ "Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir?", **Toplum ve Kuram**, s. 9, (Bahar 2014): 20.

⁹¹ Yavuz, **Modernleşen**, 343.

⁹² Özge Bayındır, "Representation of the Kurdish Question in Hürriyet and Cumhuriyet (1990-2006)", (Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyoloji Bölümü, 2009): 92.

Komisyonu'nun Türkiye'ye önerileri olmuştur.⁹³ Avrupa Komisyonu'nun Helsinki Zirvesi'nde sunduğu Türkiye ile ilgili değerlendirme raporunda “Öcalan'ın yakalanmasıyla artan sorunlara askeri olmayan bir çözüm bulunacağı umutlarının şu ana kadar boşa çıktığı” kaydedilmiştir.⁹⁴ Çözüm için önerilen şöyle özetlenmektedir: “...sivil bir çözüm Kürt kültürel kimliğinin belli biçimlerinin tanınmasını ve bu kimliğin ifade ediliş biçimlerine karşı, terörizm ya da ayrılıkçılığı teşvik etmedikçe, daha hoşgörülü olmayı içerebilir.”⁹⁵

Böyle bir uyarının Türkiye'de bir karşılığı olduğu ortadadır. 1990'larda, “iç düşman” kategorisinin derinleşmesinin en önemli sonucu bu kavramın “hem iç hukukun hem de uluslararası hukukun olmadığı, bütünüyle hukuk dışı faaliyetler alanının esnek sınırlarını çizmesidir.”⁹⁶ Devletin silahlı güçlerinin, özellikle olağanüstü hâl bölgesinde yetkilerini arttırması bu esneklikle birlikte düşünüldüğünde son derece vahim sonuçlar doğurabilmektedir. TSK'ya göre Güneydoğu'daki tehdit, polisiye tedbirle halledilebilecek kriminal bir vaka olmaktan çıkmış, ‘milli güvenlik’ tehdidi olarak kodlanmıştır.⁹⁷ Değişen tehdit ve düşman karşısında meşrulaştırma stratejileri ve savaş yapma pratikleri devreye sokulmuştur. PKK ile çatışmanın yanı sıra PKK'nın toplumsal tabanı ile ilişkisini engellemeye yönelik stratejiler öne çıkmıştır. Bunu yaparken de “Kürt Meselesi”nin ele alınışı tehdit algısının kuruluşu “PKK'lılık, PKK yandaşlığı” üzerinden düşmanlaştırıcı bir dille gerçekleşmiştir. Bu çerçevede gerçekleşen istisnai uygulamalara geçmeden önce PKK'nın bahsedilen tabanla buluşmasını anlayabilmek için hem çatışma koşullarına hem de PKK'nın stratejilerine kısaca göz atmak kolaylaştırıcı olacaktır.

⁹³ Kumru Başer, “Türkiye, Kürt Sorununun Geleceği ve Uluslararası Faktörlere Karamsar Bir Bakış”, **Birikim**, s. 134-135, (Haziran Temmuz 2000): 144.

⁹⁴ **age**, 144.

⁹⁵ **age**, 146.

⁹⁶ İnsel'e göre; “Cenevre Sözleşmesi, düşmanın da asgari bazı haklardan yararlanması güvencesini getirir. Fakat iç düşman, ne Cenevre Sözleşmesi anlamında bir düşmandır, yani yakalandığında kendisine savaş esiri muamelesi yapılmaz, ne de yurttaşlık haklarının asgari koruması altındadır. Ahmet İnsel, “Rutininde İç Düşman Olan Devlet”, **Birikim Dergisi**, s. 131, (Mart 2000): 3.

⁹⁷ Vahap Coşkun, “İyi ki Öcalan Var”, **Al Jazeera Türk**, 15 Şubat 2014, <http://mon-www-a1.aljazeera.com.tr/gorus/iyi-ki-ocalan-var> [14.06.2015]

2.2.2. Çatışma Koşulları ve PKK'nın Stratejileri

PKK 1978 yılından itibaren silahlı mücadele hazırlıkları içerisinde olmasına karşın, TSK ile ilk silahlı çatışma 1984 yılında PKK'nın Kuzey Irak'taki üslerini ve Türkiye'nin güneyindeki varlığını güçlendirmeye karar vermesiyle başlamıştır.⁹⁸ Bu ilk dönemde devletin PKK'ya yönelik tehdit algısı topyekûn savaş boyutunda değildir, PKK tarafından ilk saldırılar 'bir avuç eşkiya'nın eylemi olarak değerlendirilmiştir.⁹⁹ 1992 yılı Ocak ayında ise "PKK'nin ayaklanma ve başkaldırı safhasında" olduğuna dair bilgilendirmeyle İçişleri Bakanı ve Jandarma Genel Komutanı tarafından "Terörle Mücadele Konsepti"ndeki topyekûn savaş stratejisine yönelik değişiklikler gündeme getirilmiştir.¹⁰⁰ Bu değişiklikler dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş tarafından kamuoyuna 'düşük yoğunluklu çatışma' olarak duyurulmuştur.¹⁰¹ 1992- 1993 yıllarında bu stratejiyle bölgede zaten 1987'den beri devam eden olağanüstü hâl uygulaması daha da derinleşmiştir. Uluslararası Stratejik İncelemeler Enstitüsü'ne göre olağanüstü hâl bölgesinde konuşlandırılan Türkiye ordusuna ait birliklerin normal sayısı 90.000 civarındayken, Haziran 1994'te 160.000'e çıkarılmıştır.¹⁰² 1994'ün sonuna gelindiğinde, polis, özel tim ve köy korucuları da hesaba katıldığında Doğu ve Güneydoğu'da kullanılan 300.000 kişilik bir güvenlik gücü bulunduğu görülmektedir.¹⁰³ Bu sayılardaki artışın yanı sıra dönem içerisinde devlet içinde benzer görev ve yetkilere sahip çok sayıda istihbarat teşkilatı benzeri birim olmasının, bunlar arasında koordinasyonsuzluk ve çekişmelerin yaşanmasına sebep olduğu anlaşılmıştır.¹⁰⁴ Bu koordinasyonsuzluk beraberinde denetimsizlikle ilişkilendirilen pek çok usulsüz uygulama ve hak ihlalini getirmiştir. Bu konu çalışmanın sonraki bölümünde detaylandırılacaktır.

⁹⁸ İsmet Akça, Evren Balta, "Askerler Köylüler ve Paramiliter Güçler", **Toplum ve Bilim**, s. 126, (2013): 11.

⁹⁹ **age**, 11. Ayrıca bkz. Laçiner, **Terör**, 607- 614.

¹⁰⁰ "Güneydoğu Halkı Kurtulacak", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Ocak 1992, 6.

¹⁰¹ Zeynep Şarлак, "Atatürkçülük'ten Milli Güvenlik Rejimine 1990'lar Türkiye'sine Bir Bakış", **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu**, der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004): 290.

¹⁰² **The Military Balance 1994-1995**, (Londra: The International Institute for Strategic Studies, 1994): 36'dan aktaran Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, 5. Bs., (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007): 151.

¹⁰³ **age**, 151.

¹⁰⁴ Ferhat Ünlü, "Milli İstihbarat Teşkilatı", **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ümit Cizre, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006): 160.

Burada kronolojik olarak PKK eylemlerinin, dönüşümüne dair bir dönemselleştirme ile Kürt meselesinin PKK formunda ele alınmasından ne kastedildiği anlatılmaya çalışılacaktır. Ahmet H. Akkaya çalışmasında bu dönemselleştirmeyi yaparken 1970'lerin ilk yarısı ile 1990'ların sonuna kadarki zamanı bir dönem, sonrasını da hâlâ devam eden yeni bir dönem olarak ele alıyor.¹⁰⁵ Buna göre PKK programı açısından dönüm noktası varsa eğer bunun 1990'ların sonundan itibaren yeni arayışların belirmesiyle ortaya çıktığını vurguluyor. PKK'nin resmi olarak 1973 yılında başlayan 'kuruluş çalışması dönemi'nin ardından Kasım 1978'de kurulduğu kabul edilmektedir.¹⁰⁶ Kuruluşundan itibaren siyasal çalışma içerisinde silahlı eylemlere önem verilmesine karşın silahlı eylem için gereken hazırlıklar ancak 1979'un sonlarında Lübnan'daki Filistin kamplarına eğitim almaya gönderilen militanlarla başlatılmıştır.¹⁰⁷ Örgütün, ilk eylemleri güvenlik güçlerinden çok rakip Kürt sol örgütleri hedef almaktadır.¹⁰⁸ Bu eylemler, PKK'yı aynı dönemde silahlı eylemlere programında ver veren diğer sol gruplardan farklılaştırmamaktadır. Ancak 12 Eylül sonrasında yakalanmayan militanların Türkiye'den çekilmesiyle kamplardaki eğitimlere katılan militan sayısı da artmıştır.¹⁰⁹ PKK esas olarak bu tarihten sonra "silahlı mücadele örgütü" olarak öne çıkmaya başlamıştır. 1984 yılı Ağustos ayında ilk kez eylemlerinin hedefi devlet kurumları ve ordu olmuştur. 1985'te 'Köy Koruculuğu Kanunu' kabul edilmiş ve Kürt köylerinde PKK saldırılarına karşı milis güçler oluşturulmuştur. PKK'nin hedefleri arasında bu korucu köyleri yer almaya başlamıştır.¹¹⁰ Bu açıdan korucu ailelerine genişleyen çatışmalar sivilleri de kapsayacak tarzda ölümlere sebep olmuştur.¹¹¹ Benzer şekilde bu dönemde PKK tarafından güvenlik güçleri dışındaki devlet kurumlarına, okullara ve öğretmenlere yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir.¹¹²

Bu tür sivil ölümlerinin de medyada yer bulmasının etkisiyle çatışmaların başında hem ordu, hem de hükümet çevrelerinde bu meselenin hızla çözüleceği

¹⁰⁵ Akkaya, **Ulusal**, 76-78.

¹⁰⁶ Aydınoğlu, **Fis**, 27.

¹⁰⁷ Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Halk Kurtuluş cephesine ait kamplar kastediliyor. Akkaya, **Ulusal**, 81.

¹⁰⁸ **age**, 34-35.

¹⁰⁹ Akkaya, **Ulusal**, 81.

¹¹⁰ Martin Strohmeyer ve Lale Yalçın-Heckmann, **Kürtler Tarih, Siyaset, Kültür**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013): 76.

¹¹¹ Akkaya, **Ulusal**, 85.

¹¹² Milli Eğitim Bakanlığı bu öğretmenleri 'şehit öğretmenler' olarak anmaktadır. Bkz. **Milli Eğitim Bakanlığı**, <http://www.meb.gov.tr/belirligunler/sehitogretmenler/> [12.06.2015]

görüşünün hakim olduğu görülmektedir. Oysa beklenenin aksine aynı dönemde PKK şaşırtıcı hızla bir toplumsal tabana sahip olmuştur. Bir yandan 1988 itibariyle Cizre ağırlıklı olarak örgüt tarafından yürütülen ‘şehir çalışmalarıyla’ PKK cenazelerine sahip çıkılması şeklinde bir hareketlilik söz konusudur.¹¹³ Diğer yandan silahlı çatışmaları da göze alarak PKK’ya katılanların sayısı artmaktadır. Aydınoglu’nun bir PKK gözlemcisinden aktardığına göre, özellikle 1988-1991 yılları arasında yoksul köylülerin ve gençlerin örgüte katılımı çok artmıştır.¹¹⁴ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere bu tarihlerde aynı zamanda ordunun ve terörle mücadelede görev alan özel kuvvetlerin halka karşı silah kullanma yatkınlığının arttığını gösteren olaylar yaşanmıştır. Bu da PKK’ya katılımındaki artışın açıklanmasında örgütün şehir çalışmalarının yanı sıra devlet politikalarının da etkisi olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim eski bir PKK’lı Mehmet Ali Birand’la yaptığı görüşmede devletin silahlı müdahalelerinin ardından katılımların arttığını söylemektedir.¹¹⁵ Bu durumda PKK’ye katılımların PKK programının yanı sıra büyük ölçüde Kürtlere yönelik ayrımcılık ve baskı içeren devlet politikalarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Devlet politikalarının PKK’nın toplumsal taban ile buluşması üzerinde en önemli etkiye sahip olay olarak 12 Eylül Darbesi, özellikle Diyarbakır Cezaevi’ndeki uygulamalar öne çıkmaktadır. Hamid Bozarslan Kürt muhalefeti ile 12 Eylül’ün ilişkisini şöyle ifade etmektedir:

“1984’te ergenlik yaşına gelen bu çocuklar, PKK-devlet çatışmasını hem şiddet yolu ile sembolik kaynakların ele geçirilmesi ve meşrulaştırılması, hem de sosyalizasyonlarının önündeki tıkaçın fırlatılıp atılması olarak görecekdiler. Delikanlılık yaşlarına geldiklerinde ise, ‘gerillalaşma’ mukaddes bir ideal, fedakarlık duygusu ve prestij dolu bir gelecek ile eşanlı bir kavram hâline gelmişti.”¹¹⁶

Dolayısıyla artık PKK’nın güçten düşürülmesi ya da yok edilmesinin, “Kürt Meselesi”nin bitmesi anlamına gelmeyeceği, huzursuzluğun başka şekillerde ortaya çıkacağı açıktır. Devletin diğer tüm muhalefet hareketlerini de PKK’nın savaş stratejisi olarak tarif etmesi çatışmanın zemini büyütüştür. Doğrudan devlet politikasına karşı çıkan halkın ‘ayaklanma hareketi’ olarak 1989 yılında

¹¹³ Akkaya, **Ulusal**, 86.

¹¹⁴ Aliza Marcus, **Kan ve İnanç-PKK ve Kürt Hareketi**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009): 181-208’den aktaran Aydınoglu, **Fis**, 73.

¹¹⁵ Gülsen Güner, “PKK’nin Devrimci Şiddetinin Kürt Ezilenlerini Kazanması Üzerine”, **Teori ve Politika**, s. 63, <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/489-pkknin-devrimci-siddeti> [16.06.2015]

¹¹⁶ Hamid Bozarslan, “Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Hareketi 1898- 2000”, **Modern Türkiye’de Düşünce Tarihi: Milliyetçilik Cilt 4**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003): 861.

Şırnak-Uludere yolunun köylüler tarafından kapatılması, Silopi’de PKK’lı zannedilerek güvenlik güçleri tarafından 6 köylünün öldürülmesi üzerine halkın kaymakamlık binasına yürümesi gibi örnekler verilebilir.¹¹⁷ Bunlara benzeyen halk eylemleri, Nevruz kutlamaları ve 15 Ağustos gibi günlerde süreklilik kazanmıştır. Güvenlik güçlerinin bu olaylara müdahale etmesi ve olayları takip eden günlerde köylülere yönelik artan baskı (gözaltılar, işkence, yayla yasağı) gerilimi tırmandırmıştır.¹¹⁸ Barkey’in ifadesiyle aynı dönemde gerçekleşen askeri operasyonlar ile toplumsal kutuplaşma derinleşmiş ve iyice asimile edilmiş Kürtlerin bile bilinci uyandırılmıştır.¹¹⁹ Bu uyanmayla birlikte Türkiye nüfusunun önemli bir oranı kendisini Kürt kimliği üzerinden tarif etmekte, Kürtçe eğitim ve yayın mücadelesinde kültürel kimliklerini ifade hakkı tanınmasını daha fazla talep etmektedir.¹²⁰ Türkiye’nin bu çatışmadan fiziki olarak uzak bölgelerinde ise şehit cenazelerinin sayısındaki artış, medya ve siyasetçilerin sürekli vurguladığı ‘milli güvenlik’ söyleminin etkisiyle yaygın görüş; Kürtlere verilecek herhangi bir ödünün, Türkiye’nin parçalanmasının bir adımı olacağı yönündedir.¹²¹ Türkiye’deki yöneticilerin yetersizliği ve Kürt politikacıların popülizmi tercih etmesi de bu durumu ağırlaştırmıştır.¹²² Kürt kimliğinin temsiliyeti için siyaset yapan partilerin kapatılması, yayın yapanların ve gazetelerin tehdit altında olması da iletişim yollarını tıkamıştır.¹²³ Dolayısıyla Bozarslan’ın da ifade ettiği gibi; Siyasileşmeden ürken, etnik ve kültürel farklılıkları kriminalize eden, ana dilde eğitim talebini “ihane” sayan resmi yaklaşım, Kürt meselesine ilişkin devlet şiddeti dışında bir çözüm getirememiştir.¹²⁴

2.2.3. Güvenlik Alanında Yeniden Yapılanma ve Yeni Birimler

Bir önceki başlıkta detaylandırıldığı üzere Kürt meselesi karşısında geliştirilen stratejilerle şiddetsiz bir çözüm üretilememiştir. Bu ortamda çatışmanın devlet

¹¹⁷ Celal Başlangıç, **Korku Tapınağı Güçlükonak- Silopi- Lice- Tunceli**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).

¹¹⁸ Akkaya, **Ulusal**, 86.

¹¹⁹ Henri J. Barkey, “Turkey’s Kurdish Dilemma”, **Survival**, c. 35, s. 4 (1993-94): 58’den aktaran Kirişçi Winrow, Kürt, 155.

¹²⁰ **age**, 141.

¹²¹ **age**, 141-142.

¹²² **age**, 142.

¹²³ Ayrıntı için bkz. “1990’dan Bugüne, HEP’ten DTP’ye Kürtlerin Zorlu Siyaset Mücadelesi”, **Bianet**, 12 Aralık 2009, <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/117387-1990-dan-bugune-hep-ten-dtp-ye-kurtlerin-zorlu-siyaset-mucadelesi> [11.03.2015]

¹²⁴ Bozarslan, **Kürd Milliyetçiliği**, 866.

ayağında hukuki ve kurumsal çerçevesinin oluşturmaya yönelik bir hareketliliğin başladığı görülmektedir. Ordunun yeniden yapılanması ve diğer güvenlik güçlerine eşlik eden yeni birimlerden bahsetmek çalışmanın esas konusu olan polis teşkilatının konumunu anlamak için faydalı görülmektedir.

1990'lar siyaseti üzerinde silahlı güçlerin belirgin bir hakimiyeti olduğundan daha önce bahsedilmişti. Çatışmanın temel faktörünün bir iç güvenlik meselesi olarak tarifine karşın en önemli ve öncelikli değişiklikler de TSK bünyesinde meydana gelmiştir. Çatışmalar sırasında TSK tarafından, olağanüstü hâl bölgesi ve sınır ötesine karadan ve havadan çeşitli askeri operasyonlar düzenlemiştir.¹²⁵ Bu operasyonları destekleyecek ölçüde gece görüş özellikli uçaklar ve kış operasyonu için gerekli malzeme alımı yapılmıştır.¹²⁶ Yeni güvenlik politikasının belirlenmesiyle TSK'nın ulusal güvenlik ihtiyacına cevap verebilecek biçimde bütünüyle yeniden yapılanması gündeme gelmiştir.¹²⁷ Kurumsal değişimin ilk ayağı 1986-1990 arası, 'olağan dönemlerde' kırsal bölgelerde kanunun ve düzenin sağlanmasından sorumlu jandarmayı takviye etmek olmuştur.¹²⁸ Ayrıca hız ve hareket kabiliyeti açısından tümen yerine kolordu-tugay-tabur yapısına geçilmesi ve hem ordu hem polis güçleri arasında özel komando birlikleri kurulmasına karar verilmiştir.¹²⁹ Ordunun konvansiyonel savaş teknikleriyle üstünlük sağlaması mümkün görülmediğinden 'gayri nizami harp' tekniklerine başvurma eğilimi ortaya çıkmıştır.¹³⁰ Bu çerçevede İstanbul'da üslenmiş olan Birinci Ordu Komutanlığı yerine tehdit bölgesi gözetilerek Malatya'daki İkinci Ordu Komutanlığı güçlendirilmiştir.¹³¹ Takip eden günlerde sivil halkın katılımını da örgütlemek üzere Özel Kuvvetler Komutanlığı (ÖKK) faaliyete geçmiştir.¹³²

¹²⁵ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, 5. bs, (2007): 181- 211.

¹²⁶ Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2005): 121'den aktaran Balta, **Dış Tehditten**, 416

¹²⁷ Gencer Özcan, **En Uzun**, 24.

¹²⁸ Balta, **Dış Tehditten**, 413.

¹²⁹ **age**, 414.

¹³⁰ Özgür Sevgi Göral, Ayhan Işık, Özlem Kaya, **Konuşulmayan Gerçek Zorla Kaybettirmeler**, 2. bs., (İstanbul: Anadolu Kültür Yayınları, 2014): 19.

¹³¹ Balta, **Dış Tehditten**, 414.

¹³² Seferberlik Tetkik Kurulu'nun 1965'teki yeniden yapılanması ile Özel Harp Dairesi olarak anılan, 1992 yılında tugay seviyesinde kurulmuş yapı. Derin devlet tartışmalarının merkezindeki bu birimin adı Özel Kuvvetler Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. Talat Turhan, **Kontrgerilla Cumhuriyeti**, 2. bs., (İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık, 1994): 40-46. Ecevit Kılıç'a bu tarihlerde sivil unsurlarının faaliyetine son verildiğinin açıklandığını aktarmaktadır. Ecevit Kılıç, **Özel Harp Dairesi**, 5. bs., (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008): 12.

Bu dönemde düşük yoğunluklu savaş stratejisinin önemli bir ayağı olduğu ifade edilen ‘alan hâkimiyeti’ne başvuran ordu, saldırı konumuna geçmiştir.¹³³ Alan hakimiyeti stratejisi ile PKK’ye halk desteğini kesmek ve buradaki nüfusu devlet tarafından kontrollü desteğini örgütlemek önemli hâle gelmiştir.¹³⁴ Farklı toplumsal meşrulaştırma stratejileri gerektiren ortam, ordu dışındaki güvenlik güçlerinin de sorumluluk alanlarında ve stratejilerinde değişikliklere neden olmuştur.

Bu dönemde alan hakimiyeti stratejisi gereği halkla işbirliğine gidilmesi yönünde “köy koruculuğu” uygulamaları önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir. Öncelikli düzenlemelerden biri olan köy koruculuğu sistemi, 26 Mart 1985 tarihinde 442 Sayılı Köy Kanunu’nun 74. Maddesi’nde 3175 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle yürürlüğe girmiştir. Uygulama sivillerin devlet tarafından silahlandırılarak PKK ile yürütülen mücadelenin bir ayağı olarak sisteme dahil edilmesi şeklinde hayata geçirilmiştir. Geçici Köy Koruculuğu Yönetmeliği ve yönetmelikte yapılan değişiklikler güvenlik ve ‘hizmete özel’ olduğu gerekçesiyle gizli tutulmaktadır.¹³⁵ Uygulamanın resmi köy korucularının yanı sıra gönüllü olanları da içermesi bu alanda istihdam edilen kişilerin sayısına ve bilgilerine ulaşmayı da zorlaştırmaktadır. Ancak Göç-Der’in raporunda 1985-2009 yılları arasında 123.000 köy korucusunun görev yaptığı ifade edilmektedir.¹³⁶ Bu uygulama bir anlamda yeni güvenlik konseptinin zaafalarını açıkça ortaya koymaktadır. Evren Balta ve İsmet Akça’nın konuyla ilgili çalışmalarında devletin güvenlik güçlerinde yeniden yapılanmaya gitmeden önce köy koruculuğuna yönelmesine dikkat çekilmektedir. Bu politika yönelimi ile güvenlik güçlerinin kurumsal yetersizliği kabul edilmekte, devletin giremediği alanlar tarif edilmektedir.¹³⁷ Çalışmanın esas konusu olmamakla birlikte devletin bölgede uyguladığı daha geniş alanda etkin olma politikasının nasıl bir denetimsizliği beraberinde getirdiğine örnek oluşturması açısından, bu yeni birim önemli bulunmaktadır. Köy korucuları gibi bu süreçte kurulan ya da aktif hâle getirilen (legal- illegal) birimler, PKK’nın lojistik desteğini kesmek için köy ve mezraların boşaltılması ve yakılması gibi uygulamaları ile

¹³³ **age**, 418.

¹³⁴ **age**, s. 417.

¹³⁵ **Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu**, (Akdeniz Göç-Der, 2011).

¹³⁶ **age**.

¹³⁷ Akça, Balta, **Askerler Köylüler**, 13.

gündeme gelmiştir.¹³⁸ Benzer şekilde 1995 yılında Meclis Faili Meçhul Siyasi Cinayetleri Araştırma Komisyonu'nun raporu ve İHD Diyarbakır Şubesi “Köy Korucuları Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Özel Rapor Bilançosu” da; Hizbullah ve köy korucularının birçok cinayete karıştığını iddia etmektedir.¹³⁹ Dönemin Emniyet Müdürü'nün bu tür yorumlar karşısında; Bu sistemin “hamidiye alayları” gibi düşünülmesi gerektiğini söylemesi, birimlerin yasaların dışına çıkan faaliyetlerinin de terörle mücadelenin bir parçası olarak sunulduğunu göstermiştir.¹⁴⁰ Sık sık kaldırılması çağrılarına karşın köy korucularının sayısı yıldan yıla arttırılmıştır.¹⁴¹ Sayılardaki artış da, hukuki çerçevenin belirsizliği de bölgedeki uygulamaları denetlemenin güçleştiğini doğrulamaktadır.

Yukarıdaki raporda adı geçen Hizbullah örgütlenmesi, terörle mücadele kapsamında bölgede dikkat çeken bir illegal yapıdır. Kuruluşu itibariyle devletle ilişkisi olduğuna dair herhangi bir kabul söz konusu değildir. Ancak Hizbullah'ın kuruluş aşamasında PKK ile mücadeleye girişmesi ve bu mücadelede inisiyatifi ele geçirmesi, örgütün devlet görevlileriyle ilişki kurmasına ortam hazırlamıştır.¹⁴² Güvenlik güçleri tarafından örgüt eylemlerine göz yumulması da kuruluş aşamasında ya da sonrasında örgütün çatışmanın devlete yakın bir parçası hâline geldiğini göstermektedir.¹⁴³ *Susurluk Raporu*'nda Hizbullah'ın Batman'da askeri birimlerden siyasi ve askeri eğitim aldığına yer verilmesi bu ihtimali güçlendirmektedir.¹⁴⁴

Köy korucuları ve Hizbullah benzeri yapıların yanı sıra terörle mücadele kapsamında alan hâkimiyetinin başka bir ayağı olarak istihbarat öne çıkarırken; MİT, JİTEM, özel timler ve polis istihbarat gibi kurumlar da güvenlik merkezli yönetimin araçları olmuşlardır.

¹³⁸ Deniz Yüksek, “Yurtlarından ve Yaşamlarından Koparılmış İnsanlar: Bir Sosyal Dışlanma Süreci Olarak Türkiye’de Kürtlerin Yerinden Edilmesi”, **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, ed. Fikret Adanır, Çağlar Keyder, (İstanbul: JİM Raporu, 2006): 40-53.

¹³⁹ Kirişçi, Winrow, **Kürt Sorunu**, 150.

¹⁴⁰ Demirer, **Derin**, 168.

¹⁴¹ 1990’da 18.000 iken, İçişleri Bakanı’nın yeni korucuların istihdam edilmeyeceğini duyurduğu Ağustos 1994’te 63.000’e çıkmıştır. Kirişçi, Winrow, **Kürt Sorunu**, 151.

¹⁴² Mustafa Kaygısız, Selçuk Turgutlu, **Türkiye’nin Siyasal Kriminal Tarihi 1990-1999: Suikastler Sırlı Cinayetler Kayıp Yüzler**, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2010): 282.

¹⁴³ Yapılan operasyonlarla birlikte bölgedeki önemlilerin birçoğunun Hizbullah tarafından işlendiği tesbit edilmiştir. Gaffar Okan suikasti bunlardan biridir. **age**, 282-283.

¹⁴⁴ **Yasadışı Örgütlerin Devletle Bağlantıları ile Susurluk’ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan (10/89, 110, 124, 125, 126) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, s. A.O.II.GEÇ.10/89, 110, 124, 125 ,126, 3 Nisan 1997: 358. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss301.pdf> [02.12.2015],

Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT), resmi tarihçeye göre II. Abdülhamid dönemindeki iç istihbarat örgütlenmesini model alarak, 1926 yılında Milli Emniyet Hizmeti adıyla kurulmuş, 1965'ten beri MİT adıyla görev yapmaktadır.¹⁴⁵ 1984 yılında doğrudan Başbakan'a bağlı çalışmaya başlamıştır. 1992 yılına kadar sivil müsteşar atanmamıştır.¹⁴⁶ Bu da yine güvenlik üzerinden askeri vesayetin siyasetin pek çok kademesinde hakim olduğunu göstermektedir. Son yıllarda MİT aleyhine açılan davalar, özellikle telefon dinleme, fişleme gibi özel hayatın ihlali kapsamında da olsa kurumla ilgili, şeffaflığı ve denetimi artırma taleplerine neden olmaktadır.¹⁴⁷ 1990'lardaki güvenlik politikasının MİT özelinde en önemli etkilerinden biri; bu döneme kadar ulusal istihbarat ağının temsilcisiyken yeni koşullarda yetkilerini JİTEM ve emniyet istihbaratıyla paylaşmaya başlamasıdır.¹⁴⁸

Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Teşkilatı'nın (JİTEM) hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak bir soruşturma dosyasında, İçişleri Bakanlığı onayı olmadan, Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşü alınmadan, Jandarma Genel Komutanlığı inisiyatifiyle kurulduğu ifade edilmiştir.¹⁴⁹ 1990'lı yıllarda PKK ile mücadele için kurulduğu iddia edilmekle birlikte bu hâlâ tartışma konusudur. Susurluk Olayı sonrasında ifadesine başvurulmuş dönemin Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Teoman Koman jandarma teşkilatı içinde böyle bir legal ya da illegal örgüt kurulmadığını, ama jandarma dışında bu isimle kanunsuz işler yapan bir grup olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰ JİTEM'e ilişkin bilgiler çok kısıtlı ve tartışmalı olmasına karşın JİTEM, kimi zaman itirafçıların, köy korucularının hatta güvenlik güçlerinden kişilerin katılımıyla yürüttüğü operasyonlar, buradaki hak ve hukuk ihlalleri ile adından çok söz ettirmiş hatta dava iddianamelerine yer almıştır.¹⁵¹

¹⁴⁵ Erdal İltar, **Kuruluşunun 75. Yılı Anısına Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**, (Ankara: Mit Basımevi, Ocak 2002) http://www.mit.gov.tr/tarih_index.html [12.03.2015]

¹⁴⁶ Ferhat Ünlü, **Milli**, 157.

¹⁴⁷ Sezen Yalçın, "Güvenlik Sektörü Reformu'nda İstihbarat Servisleri Gözetimi", **Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi Sınırlar ve İmkanlar**, ed. Volkan Aytar, Yılmaz Ensaroğlu, (İstanbul: TESEV Yayınları, Haziran 2009): 104.

¹⁴⁸ Ferhat Ünlü, **Milli**, 158.

¹⁴⁹ "Ve devlet JİTEM'i resmen kabul etti", **Radikal Gazetesi**, 9 Temmuz 2011. http://www.radikal.com.tr/turkiye/ve_devlet_jitemi_resmen_kabul_etti-1055684 [13.03.2015]

¹⁵⁰ Ertan Beşe, "Jandarma Teşkilatının İstihbarat Faaliyetleri (JİTEM ve JİT)", **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ümit Cizre, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006): 171. Ayrıca Demirer, **Derin**, 144- 150.

¹⁵¹ Kamuoyunda "Asıl JİTEM Davası" olarak bilinen dava Mayıs 2010'da ilgili iki davanın birleştirilmesiyle oluşmuştur ve hiçbir tutuklu sanık yoktur. Ayrıntı için bkz. Mehmet Atılgan, Serap Işık, **Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye'de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri**, (İstanbul: TESEV Yayınları, Haziran 2011): 35. Dava kapsamında Mart 2016'da tanıkların ilk kez dinlenmesi söz

Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi'nin temelleri 1937 yılında kurulan Önemli İşler Müdürlüğü ile atılmıştır.¹⁵² 1963 yılında Önemli İşler Müdürlüğü talimatıyla 10 ilde kurulmuş İstihbarat Grupları'nın yeniden yapılandırılması ile 1983'ten sonra İstihbarat Daire Başkanlığı olarak görev yapmaktadır.¹⁵³ Günümüzde bütün illerde emniyet müdürlükleri bünyesinde istihbarat birimleri bulunmaktadır.¹⁵⁴ İçişleri Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği hâlinde çalışmaktadır. 2005 yılından sonra ayrıca İstihbarat Daire Başkanlığı'na bağlı özel bir birim kurulmasına karar verilmiştir.¹⁵⁵ Kürt meselesi ile 1992'den PKK'nın ateşkes kararı açıkladığı 1999 yılına kadar devam eden “düşük yoğunluklu savaş”ın polis teşkilatı ayağında Emniyet İstihbarat dışında Özel Harekât Timleri ile Terörle Mücadele ve Özel Harekât olmak üzere iki yeni departman/birim daha rol almıştır.¹⁵⁶

Olağanüstü hal koşullarıyla devletin giremediği alanlarda yetkilendirilen kişilerin denetiminin iyice zorlaşması sorunlar yığınının önümüze sermektedir. Temel Demirer'in ifadesiyle bu dönemde PKK'ya karşı kim, hangi güç varsa harekete geçirilmiş, bunun arkasında da bir hukuk boşluğu doğmuştur.¹⁵⁷ Yukarıda sözü edilen yapılar/kurumlar farklı otoriteler altında çalışmalarını sürdürseler de, “çalışma biçimleri ve bu kurumları besleyen zihniyet yapısı bakımından güvenlik söz konusu olduğunda hepsinin demokrasinin sınırlarını zorlayan, kimi zaman aşan faaliyetler içinde olduğu” çeşitli örneklerle ortaya çıkmıştır.¹⁵⁸ Bir sonraki bölümde bu esnekliği yaratan olağanüstü koşulların hukuki zemini ele alınmaya çalışılacaktır.

konusu olacaktır. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13764/musa-anter-jitem-ana-davasinda-taniklar-ilk-defa-dinlenecek> [22.12.2015]. JİTEM'in dava tutanaklarına yansıdığı önemli faili meçhul davaları için Adalet ve Hafıza Merkezi'nin hazırladığı Zorla Kaybedilenler veri tabanı incelenebilir; <http://www.zorlakaybetmeler.org/interventions.php?q=jitem&page=2page=3&page=al>, [17.12.2015].

¹⁵² Yalçın, **Güvenlik Sektörü**, 105.

¹⁵³ **age**, 105.

¹⁵⁴ **age**, 106.

¹⁵⁵ İsmail Metin, Fetullah Eraslan, “Türk Polis Örgütünün Yapısı” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 14, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996): 1064.

¹⁵⁶ Biriz Gonca Berksoy, “The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarisation of the Police Organisation in Turkey in The Post-1980 Period”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2007): 176.

¹⁵⁷ Temel Demirer'e göre bu boşluk Susurluk sürecinde ortaya çıkana benzer ilişkilere zemin hazırlamıştır. Demirer, **Derin**, 118.

¹⁵⁸ Yalçın, **Güvenlik Sektörü**, 106.

3. KÜRT MESELESİ VE GÜVENLİK STRATEJİSİ OLARAK OLAĞANÜSTÜ HÂL

Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Van, Adıyaman, Bitlis ve Muş gibi illeri kapsayan bölgede 1987'den beri devam eden olağanüstü hâl yönetimi 1990'lı yıllarda daha da derinleşmiştir. Belli bir coğrafyada yoğunlaşan ve 19 yıl kadar süren 'resmi' olağanüstü hâl rejiminin hedefinin Kürt meselesi; yani PKK ve bölgede kitlesellenen Kürt toplumsal muhalefeti olduğunu söylemek mümkündür. Dönemin en önemli hukuki tartışmaları olağanüstü hâl rejimlerine ilişkin yasal düzenlemelerin hukuki yollarla hayata geçirilmesine karşın hukuki değil siyasal düzenlemeler olduğu ve yargısal denetime tabi olmamalarının hukuk devleti açısından sorunlu olduğu etrafında şekillenmiştir. Olağanüstü hâl literatürüne önemli katkıları olan Giorgio Agamben'in ifade ettiği üzere olağanüstü durumlarda kamu hukukuyla siyasi olgular arasındaki dengesizliğin sonucu olarak alınan hukuki önlemlerin sadece hukuken anlaşılması mümkün değildir. Öyle ki Agamben'e göre bu önlemler, bir hukuki form aldığı anda dahi gerçek anlamda hukuki forma sahip olmayabilirler.¹⁵⁹

Bu bölümde, önceki bölümde bahsedilen güvenlik konsepti çerçevesinde güvenlik politikası açısından belirleyici 'yasal' stratejilerden biri olan olağanüstü hâl uygulamaları anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede dönemin önemli tartışmalarına konu olan olağanüstü hâl - hukuk ilişkisi gündeme getirilecek, olağanüstü hâl ve istisnai durum kavramları arasındaki geçişe ilişkin kuramsal tartışmadan bahsedilecektir. Ayrıca "Kürt meselesi" çerçevesinde 1990'lı yıllarda olağanüstü güvenlik politikalarının hayata geçirilmesi yönünde hukuki düzenlemelere dikkat çekilecektir. Hukukun bu süreçte nasıl örgütlendiğini/askıya alındığını anlamak, ana bölümde gündeme getirilecek olan cezasızlık politikasına fırsat sunan yasal boşluklar ya da yeni yasal koşullar konusunda bir arka plan sunmaktadır.

¹⁵⁹ Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, çev. Kemal Atakay, (İstanbul: Varlık Yayınları, 2005).

3.1. Olağanüstü Hâl ve Hukuk

Devletin mevcut hukuka referansla üstesinden gelemeyeceği ve hukuki siyasal düzenin varlığına tehdit oluşturan, afet, kriz, savaş vb. öngörülemeyen ve aniden ortaya çıkan olağandışı durumlarda geçici bir süre ile başvurmaya mecbur kaldığı istisnai yönetim biçimi “olağanüstü hal rejimi” olarak tanımlanabilir.¹⁶⁰ Ancak bir olağanüstü yönetim biçiminin ortaya çıkmasına neden olan olağanüstü durumu kavramak ve normal durumdan ayırmak mümkün müdür? Carl Schmitt olağanüstü hâl ilanındaki gibi “devletin varlığını tehdit eden durum” benzeri genel ve soyut ifadelerin gerçeğe uygun bir tarifinin mümkün olmadığını iddia etmektedir.¹⁶¹ Ona göre belirtilen biçimdeki bir kriz durumunda, olağanüstü hâli tanımlayanın kim olduğu ve bu tanımlama ile yürütülen eylemlerin hukuki sorumluluğu olup olmadığı siyaseten de hukukten de önemli bir tartışmanın konusudur. Türkiye örneğinde olağanüstü hâl ilanlarının “devletin bekası”, “vatanın bölünmez bütünlüğü” gibi soyut gerekçelerle çıkarıldığı görülmektedir. Bir önceki bölümde detaylı biçimde anlatıldığı üzere bu konuda belirleyici olan “milli güvenlik devleti” yaklaşımı olmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde yeni kurumlar ve stratejiler hayata geçirilirken tanımlamalar ve kullanılacak yetkiler hukuki sınırlar içinde tarif edilmiştir. Bu hukuki sınırlara tabi olma ve yasallık koşulu, meşruiyet açısından önemli olmasına karşın uygulamada tartışmalıdır. Resmi devlet kavramı hukuk devletini, anayasanın temel hukuki akit olduğu varsayımı ile hukuk normlarının hiyerarşik düzeni olarak anlamaktadır. Ancak bu şekilde ifade edildiğinde bile kurucu akitin kendisini ve sınırlarını açıklamamaktadır.¹⁶²

Olağanüstü hâl dönemlerinde kullanılacak yetkiler modern anayasalarla; devletin ayaklanma ya da dış tehditle karşılaşması hâlinde başvuracağı bir yöntem olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁶³ Ancak olağanüstü hâllerde hukukun askıya

¹⁶⁰ Selin Esen, **Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hâl Rejimi**, (Ankara: Adalet Yayınları, 2008).

¹⁶¹ Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, 2. Bs., (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005): 14.

¹⁶² Jean- Claude Paye, **Hukuk Devletin Sonu: Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele**, çev. G. Demet Lüküslü, (Ankara: İmge Kitabevi, 2009): 230.

¹⁶³ Esen, **Karşılaştırmalı**, 18.

alınması da gündeme gelmektedir. Böyle zamanlarda devletin hukuk alanında bazı durumlara karşı istisnai yetkilere sahip olması zorunluluk ile ilişkilendirilmektedir.¹⁶⁴

Çalışmanın devamında daha fazla sözü edilecek olan saf hukuk kuramı açısından siyasal gerçeklikte olağanüstü hâl kavramını hukuksal olarak tanımlamak kolay değildir; çünkü hukuk tarafından kapsanmayan, olağan olmayan durumlara atıfta bulunur.¹⁶⁵ Saf hukuk kuramının temsilcisi Hans Kelsen'e göre hukuken kurallandırılmış, sınırlandırılmış olmasıyla devlet iktidarı diğer iktidar ilişkilerinden ayrılmaktadır.¹⁶⁶ Bu durumda olağanüstü hâllerde hukukun yürütme organı tarafından askıya alınmasının Kelsen açısından eleştirilmesi beklenebilir. Aksine Kelsen bu durumu açıklarken yukarıda bahsedilen zorunluluk hâlinin hukukun genel ilkelerinden biri olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁷ Bu durumda “yürütme, pozitif hukuk tarafından düzenlenmemiş ya da açıkça yasalara aykırı olan bir önlemi *zaruret hâli* nedeniyle almışsa, yargı organı bunu hukuka aykırı olarak değerlendirmeyecektir. Çünkü *zaruret hâli*nde alınan önlemler pozitif hukuka aykırı bile olsalar, görenek ve hukukun genel ilkelerine aykırılık oluşturmazlar.¹⁶⁸ Buradan olağanüstü durumlarda yasanın kendi yaratılışını kendisinin düzenlediği, kurumsallaştırıcı sürecin de hukuktan devlete taşındığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁹ Kelsen, hukukun istisna hâli de tanımladığını ve denetlediğini iddia etmektedir. Bahsettiği istisna hâli, yasalarla belirlenmiş olan sıkıyönetim, seferberlik ve olağanüstü hâllere denk gelmektedir. Yürürlükte olan hukukun askıya alınmasını düzenleyen sıkıyönetim ve olağanüstü hâl ilanının, çerçevesi ve uygulanması yasal olarak düzenlenerek hukuk ile bir karşılık buluyor olması önemlidir.

Olağanüstü hâl literatürüne önemli katkı sunan isimlerin başında Carl Schmitt gelmektedir. Zorunluluk hâlinin Schmitt'in yaklaşımındaki karşılığı ve bu tartışmalara katkısı “egemen” kavramını öne çıkarması olmuştur. Schmitt için “anayasa daha yüksek bir norm üzerinde değil, siyasal karar üzerinde, kurucu bir

¹⁶⁴ **age**, 18-27.

¹⁶⁵ **age**, 230.

¹⁶⁶ Kelsen, **Saf Hukuk**, 428.

¹⁶⁷ Esen, **Karşılaştırmalı**, 19.

¹⁶⁸ **age**, 19.

¹⁶⁹ Paye, **Hukuk Devletinin**, 238.

gücün iradesi üzerinde durur.”¹⁷⁰ Hukukun gerçekleşmesi için düzenlemeye ve forma ihtiyaç vardır, bu form da hukuken bağımsız en üstün güç olan ‘egemen’dir.¹⁷¹

Schmitt’e göre olağanüstü hâl yani “mevzu hukukta öngörülme hâl”, son derece tehlikeli, devletin varlığını tehdit eden durum vs. olarak tanımlansa da gerçeğe uygun olarak tarif edilememektedir.¹⁷² Schmitt’in ifadesi ile; “Olağanüstü hâlde hukuk devleti anlayışına uygun bir yetkiye yer yoktur. Anayasa böyle bir durumda, *olsa olsa* kimin müdahaleye yetkili olduğunu belirtebilir.”¹⁷³ Schmitt olağanüstü durumların belirleyiciliğine dikkat çeker ve hukuk düzeninin, gücünü kısıtlayan sınırları etkisiz hâle getirmek için tersine döndüğünü ifade eder. Olağan dönemlerde geçerli olan yasaların devam etmesine karşın olağanüstü dönemlerde ‘tedbir’ler uygulanacaktır. Schmitt’e göre tedbirlerin amacı da egemeni “hukukun zincirlerinden kurtarmaktır.”¹⁷⁴ Bahsettiği egemen, hukukun içindeyken aynı zamanda hukukun dışındadır, dışarıda kalabilmesi sayesinde hukuku ihlal etmeden askıya alabilmektedir.¹⁷⁵ Ancak hukukun askıya alınması ile oluşan bu düzen, hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmasa da kesinlikle kaos değildir, yalnızca farklı bir hukuki düzendir.¹⁷⁶ Çünkü hiçbir norm, kaos durumunda uygulanamaz. Bu hukuki zeminin varlığı siyaseten de hukuken de olağanüstü hâl ilanının meşruiyet zeminini oluşturmaktadır. Örneğin Jean-Claude Paye olağanüstü hâli çift yönlü hareket içerisinde bir egemenlik teorisi olarak sunar: “Olağanüstü hâle karar vermek bir güç göstergesidir; fakat olağanüstü hali belirleyen egemen onun hukuk düzenine eklenmesini garanti altına alır.”¹⁷⁷ Bu durumda hukukun askıya alınmasını gerektirecek ölçüde değişiklikleri meşrulaştıran Schmitt yaklaşımının egemeni yeniden hukukla buluşturduğu görülmektedir. Burada da yine zorunluluk durumu öne çıkmaktadır. Hukukun askıya alınması konusunda olağanüstü hâli hukuk içine yerleştiren yaklaşım açısından hukukun da olağanüstü hâl ilanının da kaynağı

¹⁷⁰ **age**, 239.

¹⁷¹ Schmitt’e göre egemen ise “olağanüstü hâle karar verendir”. Schmitt, **Siyasi İlahiyat**, 13.

¹⁷² **age**, 14.

¹⁷³ Bu eylem hiçbir kontrole tabi değilse ve liberal anayasacı pratikte olduğu gibi herhangi bir şekilde birbirini karşılıklı baskılayan ve dengeleyen [checks and balances, ç.n.] değişik merciler arasında paylaşılmazsa egemenin kim olduğu kesin olarak ortaya çıkar.” **age**, 14-15.

¹⁷⁴ Carl Schmitt, **Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf**, 4. bs., (Berlin, 1978)’den aktaran Mithat Sancar, Yasallık ve Meşruluk, 97.

¹⁷⁵ Schmitt, **Siyasi İlahiyat**, s. 15.

¹⁷⁶ Paye, **Hukuk Devletin**, 231. Schmitt, **Siyasi İlahiyat**, 19.

¹⁷⁷ **age**, 232.

zorunluluktur. Olağanüstü hâl hukuk düzeninin devamlılığı için bir zorunluluk olarak tarif edilir. Yani hukukun devam edebilmek için bir süreliğine askıya alınması gerekiyorsa, bu iradi bir tercihten değil zorunluluktandır.¹⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında da Schmitt'in olağanüstü hâl kavramının bugün yaşanan ceza hukukundaki reformları ve güçlendirici prosedürleri anlamak için önemli olduğu görülmektedir.¹⁷⁹

Bir diğer yaklaşım ise olağanüstü hâli tamamen hukukun dışında görür ve bu kararı fiili bir durum olarak kavramsallaştırır. Bir gereklilik söylemi eşlik etse dahi olağanüstü hâl bir karardır, kendisine referansla var olur. Agamben, Schmitt'in *Siyasal İlahiyat* kitabında yaptığı olağanüstü hâl ve egemenliğe ilişkin saptamasının çok tartışıldığını ancak buradan kamu hukuku alanında bir olağanüstü hâl kuramı çıkmadığını iddia etmektedir. Bunun çeşitli nedenlerine değinirken en başta olağanüstü hâl kavramının hukuki değil fiili bir sorun olarak değerlendirilmesi ile ilgili olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸⁰ Ayrıca hukuk ve olağanüstü halin iç içe geçmiş durumuna vurgu yapmaktadır. Agamben'e göre olağanüstü hâlin karşılığı, bir anomi bölgesi oluşturmaktadır; "...istisna hali hukukun ne içinde ne dışındadır, bir anomi bölgesidir."¹⁸¹ Burada hukukun kendi içinde sürekli hukuksuzluk barındırdığı bir durum tarif etmektedir. Yani istisnalar kural olmaya başlamıştır. Bu nedenle olağanüstü hâl "...her geçen gün olağanüstü bir önlem olarak değil, bir yönetim tekniği olarak kendini göstermekle kalmayıp hukuk düzeninin oluşturucu paradigması şeklindeki doğasını da apaçık belli etmektedir."¹⁸²

Agamben'in olağanüstü hâli hayata geçirmek için zorunluluk tanımlamaya yönelik girişimleri ele alırken şu sorusu oldukça anlamlıdır: Zorunluluk önlemi, yalın bir olgu değil de zaten hukuk normu ise neden bir yasa aracılığıyla onaylanması ve meclisten geçirilmesi zorunludur?¹⁸³ Bu önlemler siyasi krizin sonucu olduğu durumda hukuki, anayasal bir zeminde anlaşılır oluyorsa bir problem ortaya çıkar. Bu durumda bahsedilen önlemler ile "olağanüstü hâl yasal forma sahip olamayacak olan ne ise onun yasal formu olmaktadır/yasal biçimi olamayan şeyin yasal biçimi

¹⁷⁸ Schmitt'e göre devlet yasayı askıya alırsa bu onun korunması adınadır. Paye, **Hukuk Devletinin**, 231.

¹⁷⁹ **age**, 233.

¹⁸⁰ Agamben, **Olağanüstü**, 7.

¹⁸¹ **age**, 23.

¹⁸² **age**, 14.

¹⁸³ **age**, 43.

halini almaktadır.”¹⁸⁴ Zorunluluk hâli “bir hukuk hâli” değil, “hukuksuz bir uzam”dır.¹⁸⁵ Olağanüstü hâli ile de hukuka bağlamaya çalışanların zorunluluk ile yasal boşluklar arasında ilişki kurma çabasına da karşı çıkan Agamben, “olağanüstü hâl normatif bir boşluğa karşılık vermek bir yana, normun varlığını ve onun normal duruma uygulanabilirliğini kurtarmak amacıyla hukuk düzeninde kurmaca bir boşluğun açılması şeklinde kendini gösterir” der.¹⁸⁶

Olağanüstü önlemler almak için kabul edilen bir yasa açıkça yürütme organının hukuk devleti ilkesine uygun olmayabilir, ikinci ihtimal yargı denetiminden bağımsız hâle gelebilir. İlkinde hukukun olmadığı bir kara delik, ikincisinde ise hukuk devletinin görüntüde devam ettiği bir gri alan yaratmaktadır.¹⁸⁷ Dyzenhaus, gri alanın kara delikten çok daha tehlikeli olduğunu hatırlatır.¹⁸⁸ Çünkü hukuk devletinin koruması varmış gibi görünse de temelde bu korumanın vaadettiği hakkın esas unsurlarından uzaklaşılır.

Hukukun üstünlüğünün askıya alınması Judith Butler’ın ifadesiyle “yönetimsellik ile egemenliğin çakışması”na izin vermektedir.¹⁸⁹ Bu çakışma, Agamben’in de ifade ettiği gibi anomi yaratan egemenliğin çağımızda tekrar devreye sokulmasıyla ilişkilidir. Butler, Foucault’nun “yönetimselliğin ayırt edici özelliğinin hukuku kimi zaman bir taktik olarak kullanması olduğu” ifadesinden yola çıkarak mevcut durumda hukuk açısından yaşananın bu araçsallaştırma üzerinden anlaşılabilirliğini söylemektedir. Bu araçsallaştırma içerisinde hukukun geri çekilmesi “yönetimsellik sahasında hayaletsi bir egemenliği yeniden canlandıran performatif bir edim” olarak değerlendirilmelidir.¹⁹⁰ Performans gereği hukukun askıya alınması beraberinde devlet egemenliğinin yeni bir icrasını getirmektedir. Butler’ın ifadesiyle:

“Hukukun askıya alınmasını açıkça bir yönetimsellik taktiği olarak okuyabileceğimiz gibi, bu bağlamda egemenliğin dirilişine alan sağladığını da görmemiz gerekiyor; iki işlem böylece birlikte yürüyor. Şimdilerde devletin, hukukun askıya alınabileceğinde ve alınması

¹⁸⁴ Emrah Köksal, “Savaş Rejimi Olarak Olağanüstü Hâl: İstisna Hâli”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı 2013): 29.

¹⁸⁵ Agamben, **Olağanüstü**, 71.

¹⁸⁶ **age**, 45.

¹⁸⁷ Esen, **Karşılaştırmalı**, 30.

¹⁸⁸ David Dyzenhaus, **The Constitution of Law: Legality in a Time of Emergency**, (New York: Cambridge University Press, 2006): 3-50’den aktaran Esen, **Karşılaştırmalı**, 30.

¹⁸⁹ Judith Butler, **Kırılğan Hayat Yasın ve Şiddetin Gücü**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2005): 68.

¹⁹⁰ **age**, 64.

gerektiğinde ısrar ediyor olması daha geniş bir fenomeni kavramamıza, yani devletin hukuku askıya alma ya da işine geldiği gibi çarpıtma edimleriyle egemenliğin yeniden devreye sokulduğunu görmemize yardımcı oluyor. Bu edimlerle devlet kendi alanını genişletiyor, gerekliliğini arttırıyor ve iktidarını meşrulaştırma yollarını geliştiriyor.”¹⁹¹

Yukarıda da değinildiği üzere hukuk olmayan bir hukuk, yasal olmayan yasalar ve yasal işlemler bu süreçte devlet tarafından üretilmektedir. Yine dikkat çekildiği üzere “yönetimsellik¹⁹² de egemenliğin bu yeni icrasının koşuludur. Çünkü yönetimsellik öncelikle hukukun hukuk statüsünde olması nedeniyle bağlayıcı olan değil, ‘taktik’ olarak araçsal değer taşıyan birşey olarak tesis edilmesine imkân verir.”¹⁹³ Bu durum nasıl işlemektedir? Foucault hukukun varlığını sürdürmesini sağlayan sebeplerden birinin yönetim mekanizmalarını (biyo- iktidar) meşru kılan ve bu meşruiyet sayesinde olası tahakküm etkilerini maskeleyen, bu etkiler karşısında da itaati mümkün hâle getiren niteliği olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁴ Dolayısıyla Butler’ın işaret ettiği yerden bakıldığında olağanüstü hâl durumlarında “zorunluluk” nedeniyle istisnai yetkilerle donatılan devlet, alanını genişletme araçlarından biri olarak hukuk ile ilişkilenebilir.

Devletin hukuk ile bu araçsallık çerçevesinde ilişkilenebilmesi, bir yönetim biçimi değişikliğiyle el ele gitmektedir. Agamben’e göre devletler istisna hâli dönemlerinde demokratik meşruiyetlerini kaybetmezler, ‘demokratik’ hukuk devleti özelliklerini sürdürürken olağan hâle tehdit olarak görülen her durumu istisna olarak tarif ederler. Çünkü bu dönemlerde, istisna hâlindekiler için geçerli olmasa da aslında hukuk varlığını sürdürür.¹⁹⁵ Ancak hukukun var olduğu demokratik rejimler de istisna hâli ile “totaliter rejimlere” dönüşebilirler.¹⁹⁶ Bu süreçte yaşanan denetimsizlik, hak ve hukuk ihlalleri gibi sorunların yanı sıra en büyük

¹⁹¹ **age**, 70.

¹⁹² Foucault tarafından yönetimsellik şöyle açıklanmaktadır. “...temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümleme ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütün.” Ayrıntı için bkz. Michel Foucault, **Güvenlik Toprak Nüfus, Collège de France Dersleri 1977-1978**, çev. Ferhat Taylan, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004): 97-98.

¹⁹³ Butler, **Kırılğan**, 74.

¹⁹⁴ Umut Koloş, **Foucault, İktidar ve Hukuk: Modern Hukukun Soybilimi**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015): 301.

¹⁹⁵ Ezgi Tuncer Gürkaş, “Belirsizlik Mıntıkası ya da daimi istisna hali olarak sınır: Güneydoğu kampı içinde Mardin- Kızıltepe ikiz kampları”, **Toplum ve Bilim**, s. 132, (2014): 224.

¹⁹⁶ Neocleous’a göre olağanüstü hâl siyaset sahnesinde öne çıkarak “klasik liberalizmde var olan otoriterizmin liberal demokrasiye özgü çok farklı bir siyasal bağlamda sürdürülmesini” sağlamış ve güvenliğin de “liberal düzen inşasının bir aracı” olarak tanımlanmasının yolunu açmıştır. Neocleous, **Güvenliğin Eleştirisi**, 66.

tehlikelerinden biri de olağanüstü hâllerde alınan önlemlerin koşullar ortadan kalktıktan sonra bile hukuk sistemine sızabilme olasılığıdır.¹⁹⁷ Bu konu ilerleyen bölümlerde PÖHT özelinde strateji ve uygulamalardaki devamlılık çerçevesinde daha iyi anlaşılacaktır.

3.2. Yasal Düzenlemeler: Olağanüstü Hâl ve Terörle Mücadele

Türkiye’de ülkenin bir bölümünün, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden 2002’ye kadar yasal olarak, günümüzde ise ilan edilmemekle birlikte stratejilerinin devamlılığı açısından olağanüstü hal rejimi altında yaşadığını söylemek mümkündür. Yasal çerçevede istisnai nitelik taşıması gereken rejim âdeta olağanlaşmıştır. Bu süreci olağanüstü koşulları gerekçe göstererek hayata geçirilen yasaların hukuk sistemine ve güvenlik politikalarının derinlerine sızması olarak değerlendirebiliriz. Olağanüstü hâl uygulamalarını hayata geçiren önemli yasal düzenlemeler, öncelikle anayasal düzenlemelerle; 1982 Anayasası’nda yapılan değişikliklerle gerçekleşmiştir. Ardından anayasada yer alan Olağanüstü Hâl Kanunu, tartışmalı olağanüstü hâl kanun hükmünde kararnameleri ve Terörle Mücadele Kanunu ile hayata geçirilmiştir.

3.2.1. 1982 Anayasası’nda Yapılan Düzenlemelerde Olağanüstü Hâl

Türkiye’de ‘olağanüstü hâl’, ülkenin kurucu anayasası olan 1924 Anayasası’nda bahsedilen bir kavram değildir. 1961 Anayasası ile gündeme gelmiştir, ancak burada da olağanüstü hâl yönetiminin yurttaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümlülüklerinden ibaret olacağı belirtilerek düzenleme yasaya bırakılmıştır.¹⁹⁸ 1924 ve 1961 anayasalarının uygulandığı dönemde, olağanüstü durumlarla karşılaşıldığında olağanüstü hâl yasası çıkarılmamış, uygulanan yönetim biçimi sıkıyönetim olmuştur.¹⁹⁹ Olağanüstü hâl yönetimi 1982 Anayasası’yla birlikte sıkıyönetimden ayrılarak tanımlanmıştır.²⁰⁰ Bu tanımlamaya göre “şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması

¹⁹⁷ Oren Gross, “Providing for the Unexpected: Constitutional Emergency Provisions”, **Israel Yearbook on Human Rights**, Cilt 33, (2003): 1114’ten aktaran Esen, 32.

¹⁹⁸ Zafer Üskül, **Siyaset ve Asker**, (İstanbul: Afa Yayınları, 1989): 224.

¹⁹⁹ **age**, 224. Ayrıca bkz. Sıkıyönetim Kanunu (K.S. 1402), **Resmi Gazete**, 13837, (15 Mayıs 1971).

²⁰⁰ Hâlâ yürürlükte olduğu şekliyle 1982 Anayasası’nda “Olağanüstü yönetim usulleri başlığı” altında 119 -121 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bkz. Olağanüstü Hal Kanunu, (K.S. 2935), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983).

sebebiyle”²⁰¹ olağanüstü hâl; “olağanüstü hâlin ilanını gerektiren hâllerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması”²⁰² durumunda sıkıyönetim ilan edilebileceği tayin edilmektedir. Bu şekilde sıkıyönetimden farklı bir olağanüstü hâl tanımı yapılması, olağan rejim ile sıkıyönetim arasında bir duruma karşılık gelmektedir.²⁰³

1982 Anayasası’na göre olağanüstü hâl ilanının nedeni ya da nedenleri açıkça belirtilmek durumundadır. Anayasada ilanı gerektirecek nedenler; tabii afet, tehlikeli ve salgın hastalıklar, ağır ekonomik bunalımlar ya da şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin bozulması olarak ifade edilmiştir. Anayasanın 120. Maddesi’nde belirtilen durumlarda TMK ve Türk Ceza Kanunu (TCK) gibi yasalar uygulanabilecekken bir olağanüstü hâl ilanına gidilmesi için olağan araçların yetersiz kalması gereklidir.²⁰⁴

Olağanüstü hâl uygulanması Anayasa’nın 120. ve 121. maddelerinde düzenlenmektedir. Anayasadaki ifadelere göre olağanüstü hâl ilanı “Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere”²⁰⁵ yapılabilmektedir. Meclis, olağanüstü hâl süresini değiştirebilir, Bakanlar Kurulu’nun istemi üzerine, her defasında dört ayı geçmemek üzere bu süre uzatılabilir veya olağanüstü hâl kaldırılabilir.²⁰⁶ Süre bu yasaların geçici karakterini vurgulamak ve bu dönemin toplumda ve hukuk sisteminde etkilerini kısıtlamak açısından oldukça önemlidir.

Olağanüstü hâl ilanı ile ilgili Bakanlar Kurulu kararı *Resmi Gazete*’de yayınlanır ve TBMM onayına sunulur. Meclis aynı zamanda olağanüstü hâli kaldırma yetkisine sahiptir. Olağanüstü hâlin ilanı ile meclis tarafından onaylanması arasında geçen süre “makul” olmalıdır.²⁰⁷ Bürokrasinin hızlandırılması açısından, olağanüstü hâl ilanının aciliyeti göz önünde bulundurularak böyle bir vurgu yapıldığını düşünmek mümkündür.

²⁰¹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 120.

²⁰² **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 122.

²⁰³ Sevtap, Yokuş, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi**, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996).

²⁰⁴ Esen, **Karşılaştırmalı**, 179-180.

²⁰⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 119.

²⁰⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 121.

²⁰⁷ Esen, **Karşılaştırmalı**, 185.

Önceki anayasalardan farklı olarak 1982 Anayasası'nın 120. maddesine göre olağanüstü hâl ilan edilecekse MGK'nın da görüşünün alınması gereklidir. Esen'e göre uygulamada zaten bu şekilde işleyen durum, 1982 Anayasası'ndaki bu madde ile bir anayasal zorunluluk hâline getirilmiştir.²⁰⁸ Burada daha önceki bölümde anlatılan milli güvenlik kavramının geniş tanımının sakıncalarını hatırlamak faydalı olacaktır. MGK'nın tavsiye kararlarının olağan dönemlerde bile dış politikadan ekonomiye ve eğitime çok çeşitli alanlardaki etkisi söz konusudur. Oysa bu tür bir sorumluluğun daha demokratik bir çerçevede konumlanması oldukça önemlidir.²⁰⁹

Olağanüstü hâl ilanı, yönetim birimi, yurttışlara ilişkin yükümlülükler, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamaların boyutu, görevlilerin yetkileri, olağanüstü yönetim usülleri gibi konulara ilişkin düzenlemeler için ise yine 1982 Anayasası'nın 121. Maddesi'ne göre Olağanüstü Hâl Kanunu'na başvurmak gerekecektir. Bu kanun, 1982 Anayasası'dan sonra çıkmasına karşın, bu anayasaya göre seçimlerin yapılıp Başkanlık Divanı'nın kurulmasından önce çıkarılmıştır. Zafer Üskül'e göre bu durum yüzünden hukuk devletinin bir ilkesi olarak yasaların anayasaya aykırılığı denetimi bu yasa için söz konusu olmamaktadır.²¹⁰ Anayasa terörle mücadele çerçevesinde yapılacak değişikliklerin Olağanüstü Hâl Kanunu'nda ve uygulama sırasında olağanüstü hâlin gerektirdiği konularda kanun hükmünde kararnemelerle yapılmasını öngörmüştür. Bu durum Olağanüstü Hâl Kanun Hükmünde Kararnemeleri (OHAL- KHK) başlığı altında daha detaylı incelenecektir. Ancak yeri gelmişken belirtmek önemli; Hem kanun hükmünde kararneme yetkisinin hem de olağanüstü hâl ya da sıkıyönetim ilan etme yetkisinin anayasada belirtilmiş olması olağanüstü durumlarda anayasal model izlendiğini göstermektedir.²¹¹ Ancak olağanüstü dönemlerde yürütme organının bu yetkileri kötüye kullanımının önüne nasıl geçileceği ciddi bir tartışmayı gerektirir. Özellikle kanun hükmünde kararnemeler ile değişiklik yapma yetkisi Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun yasama organının yetki alanına girmesine ilişkin sorunlar doğurmaktadır.

²⁰⁸ age, 183.

²⁰⁹ Bu konuda 2001 yılında Anayasanın 118. maddesinde ve 2003'te 2945 sayılı kanunla düzenlemeye gidilmiştir. age, 184.

²¹⁰ Zafer Üskül, **Olağanüstü Hâl Üzerine Yazılar**, (İstanbul: Büke Yayıncılık, 2003): 12. Bu sınırlama 2001 Anayasa değişiklikleri ile kaldırılmıştır.

²¹¹ Esen, **Karşılaştırmalı**, 27.

3.2.2. Olağanüstü Hâl Kanunu

Yukarıda da bahsedilen 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu 25 Ekim 1983'te kabul edilmiştir.²¹² Yasa çıkarıldığı andan itibaren yürürlük kazanacak ama ancak olağanüstü hâlin ilanıyla *uygulama yeteneği* kazanacaktır.²¹³ Olağanüstü hâlin yürürlükten kaldırılması durumunda da yasa uygulamadan kalkacak ama yürürlükte kalmaya devam edecektir.²¹⁴ Olağanüstü Hâl Kanunu'nun amacı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

“ a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım,
b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması,
Durumlarında olağanüstü hal ilan edilmesi ve usulleriyle olağanüstü hallerde uygulanacak hükümleri belirlemek.”²¹⁵

Aynı kanun ile belirtilen koşulların oluşması durumunda olağanüstü hâl ilan edilmesiyle, bu kararın gerektirdiği tedbirlerin nasıl alınacağı, kamu görevlilerinin yetki ve görev dağılımı, sınır ötesi harekât yetkisi ile kurumlar arasındaki işbirliği ve kuvvet isteme gibi konular düzenlenmektedir.

Yasanın üçüncü kısmında, olağanüstü hâli uygulayacak organlar ve uygulamaya ilişkin hükümler yer almaktadır. Burada koordinasyonun Başbakanlık tarafından sağlanması öngörülmektedir. Uygulamayı yürütecek birim olağanüstü hâlin ilan edildiği alana göre değişiklik göstererek il valiliği ya da bölge valiliği olarak tarif edilmiştir.²¹⁶ Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği olarak adlandırılan yeni birimin ataması Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleşecektir.²¹⁷ Bölge valilerinin; bölgedeki iller arası koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak, özel ve genel kolluk kuvvetlerinin emir ve komuta edilmesi, Jandarma Asayiş Komutanlığını görevlendirme, bölgedeki kamu personelinin yer değiştirmesi kararı yada disiplin cezası vermek, güvenlik gerekçesiyle köy, mezra boşaltılması kararı vermek, tutuklanan kişilerin askeri yada sivil tutukevlerinde yargılanması... gibi geniş yetkileri bulunmaktadır. Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği'nin görev alanında bulunan

²¹² Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983).

²¹³ Üskül, **Olağanüstü**, 90.

²¹⁴ Esen, **Karşılaştırmalı**, 233.

²¹⁵ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Md. 1.

²¹⁶ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 14.

²¹⁷ Esen, **Karşılaştırmalı**, 191.

MİT yapılanması da bölge valilerine karşı sorumludur.²¹⁸ Olağanüstü Hâl Bölge Valileri, gerekli hâllerde askeri komutanlıklardan ve diğer güvenlik güçlerinden yardım isteyebilecektir.²¹⁹ Ancak destek veren askeri birliklerin jandarma ya da polisle birlikte çalıştıkları durumlarda komuta, sevk ve idare askeri birliklerin en kıdemli komutanı tarafından üstlenileceği ifade edilmiştir.²²⁰ Burada Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında bu işbirliği de yasa da belirtilen ölçüde komutanı yetkilendirmektedir. Bu konudaki düzenlemelerin bir kısmının anayasaya aykırı olup olmadığı zaman zaman tartışmalara sebep olmuştur.

Silah kullanma yetkisinin genişlemesi ve bu alandaki yargı denetiminden muafiyet, sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Yukarıda bahsi geçen güvenlik birimleri kanunlarda “silah kullanmayı icap ettiren hal ve şartlardan herhangi birinin tahakkuku halinde, silah kullanma yetkisini haizdirler”²²¹ Burada sözle ateş emri verme konusunda yetki alanının genişlemesi söz konusudur. Görevli kuvvetlerin olay yerindeki birlik komutanı ve hatta birliğin parçalarını komuta eden en küçük rütbeli komutan amirleri “önceden emir verilmemiş olsa bile sözle ateş emri vermeye yetkilidir.”²²² Bu madde hükümlerine göre silahını kullanan askere ve emri veren komutana sorumluluk yüklenememektedir.²²³ Polis ya da jandarmanın bu sorumluluktan kaynaklanan kusurları konusunda, Cumhuriyet Savcıları ve yardımcıları soruşturma yürütme, dava açıldığı takdirde görevden uzaklaştırma ya da açığa alma işlemleri uygulanmamaktadır. Bölgede uzun süre gazeteci olarak bulunan Celal Başlangıç’ın aktardığı üzere olağanüstü hâl dönemlerinde savcıların etkisi yalnızca il ya da ilçe idare kuruluna dosya göndermekle sınırlıdır. Başlangıç Yeşilyurt Olayı²²⁴ olarak bilinen olayın dosyası üzerinden şunları söylemektedir:

“Savcı tek bir karar verebilir: ‘Sanığın, müştekilerin ağızlarına dışkı sürdürerek ve darp ederek etrafa suistimal suçunu işlediği iddia edilmiş ise de, sanığın, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’nin emrindeki güvenlik kuvvetlerinden olması ve bu görevi sırasında suç işlemesi nedeniyle, hakkında, 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdası hakkındaki Kanun hükümleri uyarınca yapılması yasal zorunluluk bulunduğundan, savcılığımızın görevsizliğine, evrakin Cizre İlçe İdare Kurulu’na gönderilmesine karar verildi.’”²²⁵

²¹⁸ **age**, 192.

²¹⁹ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 20.

²²⁰ Esen, **Karşılaştırmalı**, 198.

²²¹ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 23.

²²² Esen, **Karşılaştırmalı**, 204.

²²³ Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, 211 sayılı yasa md.87/V ve VI.’dan aktaran **age**, 204.

²²⁴ Yeşilyurt köyünde köylülere güvenlik güçleri tarafından insan pisliği yedirilmesine ilişkin dava. Celal Başlangıç, **Korku Tapınağı Güçlükönak- Silopi- Lice- Tunceli**, 1. bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001): 90.

²²⁵ Celal Başlangıç, **Korku Tapınağı**, 106.

Benzer şekilde herhangi bir sonuca ulaşmayan dava dosyalarına sık sık rastlanmaktadır. Bu durum, olağanüstü hâl koşullarında devlet güvenlik güçlerinin yasal sorumluluğuna ilişkin detaylı incelemelere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Tanımlardaki bulanıklık, verilen geniş yetkiler, yasama ve yargı denetiminden muafiyet istisnai yetkilerin kötüye kullanımı durumunda muhatabı olan kişileri savunmasız bırakmaktadır. Bu durumu kabul ettikten sonra genel duruma dair de bir parantez açmak gerekir; Devlet güvenlik güçlerinin eylemleri karşısında yargının elinin kolunun bağlanması bölgenin ‘olağanüstü koşulları’ ile derinleşse de bunu aşan daha genel bir yönetme zihniyetiyle bağlantılıdır. Olağanüstü hâl ortamının öne sürülemeyeceği koşullarda da yargının devlete yaklaşımının, devletin kollanması eğilimi barındırdığını söylemek için yeterli sayıda kanıt söz konusudur.²²⁶ 1990’lı yıllarda yargılama sürecinden çekilme talepleri bu konudaki zaafiyeti açıkça gözler önüne sermektedir. 1995 yılındaki Gazi Olayları’nın ardından Trabzon’da görülen ve polislerin cinayetten yargılandığı davada mahkeme başkanı, “tarafsız olamayacağını, güvenlik güçlerini yargılayamayacağını” belirterek davadan çekilmiştir.²²⁷ Yine sahte yeşil pasaport ve ruhsatsız silahlarla ilgili soruşturmada usulsüzlük yapan polis müdürlerinin yargılandığı dava ile Metin Göktepe’yi öldürdükleri iddiasıyla yargılanan polislerin davasında da benzer gerekçelerle davadan çekilme örneklerine rastlanmıştır.²²⁸ Konuya dönülecek olursa; tabii ki olağanüstü hâl koşullarının hukuk açısından getirdiği esneklik ile birlikte düşünüldüğünde bu genel eğilimin daha tehlikeli olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Olağanüstü hâl ilanı hukukun askıya alınmasını ifade eden tedbirler öngörmesi ve Türkiye siyasetinde bu tedbirlerin hayata geçirilmesinin sebep olduğu sorunlarla bu çalışmanın merkezine oturmaktadır. Bu tedbirlerin yasal çerçevesi, Olağanüstü Hal Kanunu’nun üçüncü bölümü Madde 11’de *Şiddet Hareketlerinde Alınacak Tedbirler* başlığı altında yer almaktadır. Sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak, yayın yapılmasını, basılmasını, dağıtılmasını sınırlamak, yasaklamak veya izne tabi hâle getirmek, sahne oyunu ve filmlerin bile denetlenmesi hatta

²²⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mithat Sancar, Eylem Ümit Atılgan, **Adalet Biraz Es Geçiliyor Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar**, (İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2009): 120.

²²⁷ Arzu Demir, “7 Yıl Sonra Gazi Aynı Gazi”, **Bianet**, 12 Mart 2012, <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/8506-7-yil-sonra-gazi-ayni-gazi> [12.12.2015]

²²⁸ Mithat Sancar, “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, **Devlet Aklı Kıskaçında Hukuk Devleti**, 7. Bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014): 192.

gerektiğinde durdurulması ve yasaklanması, bölgeye girişleri ve bunun yanı sıra bölge içerisinde kişilerin hareketlerinin denetlenmesi, dernek faaliyetlerini durdurmak bu tedbirlerden sadece bir kaçıdır.²²⁹ Tedbirlerin kendi başlarına hak ihlalleri barındırması söz konusuysen bir de bu tedbirlere ilişkin uygulamalarda takdir yetkisinin devreye girmesi Türkiye'nin insan hakları ihlalleri gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Olağanüstü Hâl Bölge Valisi veya il valisi tarafından “tedbirlere aykırı hareket edenler, emirleri dinlemeyenler, istekleri yerine getirmeyenler, kimliklerine dair kasten gerçeğe aykırı bilgi verenler veya bilgi vermekten çekinenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca üç aya kadar hapis cezası” ile cezalandırılmaktadır.²³⁰ Valinin cezalandırma sürecine çekilmesi olağan bir durum değildir. Bu cezalandırma sürecinde DGM'lerin ve askeri mahkemelerin görev alanlarına giren suçlar dışındaki davalara adli yargıda bakılacağı belirtilmektedir.²³¹ Yeri gelmişken 1990'lar askeri yargının tekniklerinin sivil yargı alanına açılmasına imkân vermesi nedeniyle DGM'lerden bahsetmek gerekir. DGM yargılamaları bu döneme dair başka bir tartışma konusudur. Bu mahkemelerin adalet kaygısından önce askeri disiplin sağlama kaygısıyla hareket edebilme ihtimali çok eleştirilmiştir. Ayrıca DGM'lerin olumsuzlukları; bu mahkemelerde cezaların taban ve tavan miktarları arasındaki aşırı fark olması, savaş hali esas alınarak bir çok usul hükmünün rafa kaldırılması, temyiz hakkının olmaması, savcının (pek çok örnekte kendisi de görevi ihmalden sorumlu olan) kıta komutanından izin almak zorunda kalması ya da emri ile dava açabilmesi, mahkemede hakim sınıfından olmayan asker üye bulunmasıdır.²³² DGM'lerde yargılanan kişiler “tabii hâkimlerinden koparılmakta” farklı bir yargı sistemine dahil edilmektedir.²³³ Burada önemli sorun, sivil yargıda bile devlet ideolojisinin etkileri bu kadar belirginken askeri hâkimlerin bağımsız ve güvenceli olmamalarıdır. Ancak daha önceki örneklerden de görüldüğü üzere hakimlerin bağımsızlığı konusu sadece olağanüstü hal- hukuk ilişkisiyle kısıtlanamayacak kadar derindir.²³⁴

²²⁹ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 11.

²³⁰ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 25.

²³¹ Üskül, **Olağanüstü**, 92.

²³² Ali Koç, “Askeri Yargıda Sivilleşme Dönemi”, **Bianet**, 4 Temmuz 2006, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/81577-askeri-yargida-sivillesme-donemi>, [11.11.2005]

²³³ Ümit Kardaş, “Askeri Yargı”, **Almanak Türkiye 2006- 2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnel, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2009): 72.

²³⁴ 2004 yılında DGM'ler kaldırılmıştır. “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılması ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin Kaldırılmasına Dair Kanun” (5190 S.K.), **Resmi Gazete**,

Olağanüstü Hâl Kanunu ile devreye sokulan uygulamalara yönelik tartışmalardan bir diğeri de olağanüstü hâlde yargı görevi ve usul üzerine gerçekleşmektedir. Valilerin yukarıda özetlenen yasaya dayanarak yapacakları işlemlere karşı açılacak davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemeyeceği maddesi yargı denetimine dair ciddi bir sınırlamadır.²³⁵ Bu durum Madde 33'te "Bu Kanun ile İçişleri Bakanı'na, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne, il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemlere karşı açılacak davalarda, yürütmenin durdurulmasına karar verilemez" şeklinde geçmektedir.²³⁶

Anayasanın 15. Maddesi olağanüstü hâlin ilan edilmesi koşullarına benzer durumları tarif ederek bu durumlarda "anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir"²³⁷ ibaresini içermektedir. Bu anlamda Olağanüstü Hâl Kanunu ile uyumlu uygulamalar, insan hakları bağlamında eleştirilebilir olmakla birlikte kanunun anayasaya aykırılığının iddia edilmesine imkân vermemektedir. Diğer taraftan Üskül'ün ifade ettiği gibi Anayasa'nın "121/2. maddesinde yasayla düzenlenmesi öngörülen konular belirtilmiştir ve Olağanüstü Hâl Kanunu'nda yapılacak herhangi bir değişikliğin de 'mutlaka yasayla yapılması zorunludur."²³⁸ Uygulamada ise anayasaya aykırı olduğu iddia edilebilecek biçimde Olağanüstü Hâl Kanunu'nda yapılan 7 değişiklikten yalnızca biri yasa ile yapılmış, geri kalanlar OHAL-KHK'ları ile hayata geçirilmiştir.²³⁹ Üskül bu durumun Anayasa Mahkemesi'nin denetiminden kaçma yöntemi olarak tercih edildiğini ifade etmektedir: "Olağanüstü Hal Kanunu yasayla değiştirilirse, değişiklik yasası Anayasa'nın 15. Maddesi'nin koruması altında olmayacağından Anayasa Mahkemesi'nde dava konusu olabilecektir."²⁴⁰ Kanun hükmünde kararnameler ile bu denetimin dışında kalan değişikliklerden en önemlisi Olağanüstü Hâl Bölge Valiler'inin işlemlerine yargı denetimi konusunda sınırlama getirilmesidir.

25508, (30 Haziran 2004). 2010 yılında da askeri mahkemelerin görev alanı daraltılarak sivilleri yargılama yetkileri alınmıştır. Ancak günümüzde yerini CMK'nın 250. maddesiyle görevlendirilmiş savcılarının görev aldığı, terörle mücadele için özel yetkilerle donanmış Özel Yetkili Mahkemeler almıştır. DGM'lerin yerine geçen bu mahkemeler, DGM'lerin siyasal işlevlerini eskilerini aratmayacak bir kararlılıkla yerine getirmektedir. Ancak yerine Özel Yetkili Mahkemeler kurulması bu gelişmeye gölge düşürmüştür. Tanıl Bora, "Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: 'Elastik ve Yapışkan Bir Ağ'", **Birikim Dergisi**, s. 273, (2012): 39.

²³⁵ Üskül, **Olağanüstü**, 92.

²³⁶ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 33.

²³⁷ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 15.

²³⁸ Üskül, **Olağanüstü**, 92.

²³⁹ Üskül, **Olağanüstü**, 92.

²⁴⁰ **age**, 93.

3.2.3. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri (OHAL-KHK)

1982 Anayasası'nın, yürütmenin düzenleme yetkisini genişletmesi açısından olağanüstü hâllerde getirdiği önemli yeniliklerden biri de olağanüstü hâl kanun hükmünde kararnameleridir. Genel olarak bakıldığında 1982-1995 yılları arasında yılda ortalama 30 kanun hükmünde kararname çıkarıldığı görülmektedir. Bu sayı 1995'ten sonra 6'ya düşmüştür.²⁴¹ Kanun hükmünde kararnamelere başvurma ihtiyacının olağanüstü hâl koşullarında yoğunlaştığı ya da bu yöntemle yasa yapmanın olağanüstü koşullarla kolaylaştığı söylenebilir. Burada kanun hükmünde kararnamenin ne olduğu, bu yasal sürecin nasıl işlediği açıklandıktan sonra OHAL-KHK'ları ile yapılan değişiklikler incelenecektir.

Kanunları yapma işi yasama organı tekelindedir. Ancak 1971 yılı itibariyle 1961 Anayasası'nda yapılan bir değişiklikle, Bakanlar Kurulu'na belirli koşullarda kanun hükmünde kararname adıyla, kanun gibi geçerli düzenlemeler yapma olanağı verilmiştir.²⁴² Ancak bu durum anayasada temel bir ilke olan "yasama yetkisinin devredilemezliği" ilkesiyle çeliştiğinden, aynı anayasada kanun hükmünde kararname çıkarılmasına ilişkin kısıtlamalar da yer almaktadır.²⁴³ 1982 Anayasası'yla birlikte bu kısıtlamalar hafifletilmiş, hatta olağanüstü hâllerde ortadan kaldırılmıştır.²⁴⁴ 1982 Anayasası'nın 91. Maddesi'nde olağan durumlarda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi "TBMM'nin vereceği bir yetki kanununa istinaden" Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Bu uygulamaya getirilen sınırlamalar; temel hak ve ödevlerin, kişi hak ve ödevlerinin, siyasi hak ve ödevlerin kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceği şeklindedir. Yine bu kanunda belirtilen amaca, kapsama, ilkelere ve kullanılma süresine, bu sürede birden fazla kanun hükmünde kararname çıkarılıp çıkarılmayacağına ilişkin hükme uyulması koşulu öne sürülmektedir.

Olağanüstü hâl ve sıkıyönetim kanun hükmünde kararnameleri ise Anayasa'nın 121. ve 122. maddeleri ile düzenlenmektedir.²⁴⁵ Aslında kanun

²⁴¹ Kemal Gözler, "Kanun Hükmünde Kararnameler", **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, (Bursa: Ekin Kitabevi, 2005): 313.

²⁴² Aydın Aybay, Rona Aybay, **Hukuka Giriş**, 2. bs., (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005): 122.

²⁴³ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 7.

²⁴⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 148.

²⁴⁵ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1982, Md. 121- 122.

hükümünde kararnameler de kanunlar gibi içerik açısından Anayasa'ya uygun olmalıyken olağanüstü hâllerde bu uygunluk denetimi işlememektedir.²⁴⁶ Olağan durumlarda Anayasa'da *Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler* başlığını taşıyan üçüncü bölümde yer alan konular dışında kalan hak ve özgürlüklerin kanun hükümünde kararnamelerle düzenlenemeyeceği belirtilmiştir.²⁴⁷ Oysa olağanüstü hâller gerekçe gösterilerek çıkarılan OHAL-KHK'ları ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin kısıtlamalar yapıldığı görülmektedir.

Olağanüstü Hâl Kanunu'nun 4. Maddesi'nde "Olağanüstü hâl süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda Anayasanın 91. Maddesi'ndeki kısıtlamalara ve usule bağlı olmaksızın, kanun hükümünde kararnameler çıkarabilir"²⁴⁸ ifadesi yer almaktadır. Kanun hükümünde kararnameler *Resmi Gazete*'de yayınlanır yayınlanmaz TBMM onayına sunulur, mecliste "öncelikle ivedilikle görüşülmesi" vurgusu söz konusudur.²⁴⁹ Ancak OHAL-KHK'ları söz konusu olduğunda uygulamada bu kurala uyulmadığı görülmektedir. Esen'in aktardığı örneklerden biri 201 sayılı OHAL-KHK'sı normalde belirtilen 30 günlük görüşme süresine karşın, kabulünden yaklaşık 3 ay sonra mecliste tekrar değiştirilerek kabul edilmiştir. Hatta bazı OHAL-KHK'ları TBMM'de hiç görüşülmeden ya da başka bir yasayla yürürlükten kaldırılmıştır.²⁵⁰ Bu örnekler OHAL-KHK'larının Anayasa Mahkemesi denetiminden muaf olmanın yanı sıra yasama denetiminin de gerçekleşmediğini düşündürmektedir.

OHAL-KHK'ları hakkında başka bir tartışma konusu da Anayasa'da hâlihazırda Olağanüstü Hâl Kanunu'nun hangi konuları düzenleyeceğini tek tek belirtilmesine karşın bu kanunun düzenlediği bazı konularda da kanun hükümünde kararnamelerin devreye sokulmasıdır. Olağanüstü Hal Kanunu'nda değişiklik yapmak üzere 1987 yılında birbirini izleyen üç kanun hükümünde kararname çıkarılmıştır. Bunlardan, Olağanüstü Hâl Kanunu ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Kurulması Hakkındaki 10 Temmuz 1987 tarihli ve 285 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname 7. maddede değişiklik yaparak Olağanüstü Hâl Bölge Valisi'nin

²⁴⁶ Aybay, **Hukuka**, 123.

²⁴⁷ Esen, **Karşılaştırmalı**, 234.

²⁴⁸ Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.), **Resmi Gazete**, 18204, (27 Ekim 1983): Madde 4.

²⁴⁹ Aybay, **Hukuka**, 119

²⁵⁰ Esen, **Karşılaştırmalı**, 239-240.

işlemlerine yargı denetimi konusunda sınırlamalar getirmektedir.²⁵¹ Sınırlama Anayasa'ya göre kanunla yapılmalı iken kanun hükmünde kararname ile yapılmıştır.²⁵² Ayrıca değişikliğin Anayasa'nın öngörmediği bir yetki kullanımını beraberinde getirmesi tartışmalı bir süreç başlatmıştır. Burada kanun hükmünde kararnamelerin uygulamada yasa gibi onaylansa da bu şekilde hayata geçirilmeleri anayasaya uygunluk problemi doğurmuştur. Belli bir süre ve alanla sınırlı bu kararnamelerin yasa biçiminde onaylanması, sınırlı ve geçici olma niteliğine hasar vermektedir. Burada yapılan usule ilişkin tartışma önemlidir. Ancak dahası bu kanun hükmünde kararname ile Olağanüstü Hâl Bölge Valisi'nin İçişleri Bakanı'na bağlı olarak görev yapacağı ifade edilmektedir, ki bu Olağanüstü Hâl Kanunu'na da aykırıdır.²⁵³ 286 sayılı OHAL-KHK'sı ile 285'teki hükümlere olağanüstü hâl valisinin görev verebileceği birimler eklenmiştir.²⁵⁴ Ardından kısa bir süre geçmişken bu kanun hükmünde kararnamede değişiklik ihtiyacı doğmuştur. Bu değişiklik "olağanüstü hal bölgesinde ve mücavir illerde görevli memura ödenecek tazminat" hakkındadır.²⁵⁵ Yine üzerinden çok zaman geçmeden bu miktarın arttırıldığı 287 sayılı kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır.²⁵⁶ Aradan çok kısa zaman geçtiği hâlde, çıkan kararlar üzerinde sık sık değişiklik yapılması, Üskül tarafından "Anayasa ve Olağanüstü Hâl Yasası'nı bir yana ittiği belirtilen, olağanüstü hâl yönetimini örgütleyen son derece önemli bir kanun hükmünde kararnamenin üzerine gerekli titizlikle çalışılmadığı" şeklinde yorumlanmaktadır.²⁵⁷

1990 yılı 9 Nisan günü 2935 sayılı yasa ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de değişiklikler yapan 413 sayılı OHAL-KHK'sı kabul edilmiştir.²⁵⁸ Bu yeni OHAL-KHK'sı ve yine bunun içeriğinde düzeltmeler yapan 421 sayılı OHAL-

²⁵¹ Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemler hakkında iptal davası açılmayacaktır. "Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" (285 KHK.S.), **Resmi Gazete**, 19517, (14 Temmuz 1987).

²⁵² Üskül, **Olağanüstü**, 25.

²⁵³ **age**, 63.

²⁵⁴ "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (d) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname" (KHK.S. 286), **Resmi Gazete**, 19518, (15 Temmuz 1987).

²⁵⁵ Üskül, **Olağanüstü**, 49.

²⁵⁶ "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname" (KHK. S. 287), **Resmi Gazete**, 19530, (27 Temmuz 1987).

²⁵⁷ Üskül, **Olağanüstü**, 49.

²⁵⁸ "Olağanüstü Hal (2935 Sayılı) Kanunu ile 285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Khk ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" (KHK.S. 413), **Resmi Gazete**, 20488, (10 Nisan 1990).

KHK'sı²⁵⁹, olağanüstü hal bölge valisinin işlemlerinin denetimini olanaksız kılmıştır. Çünkü kanun hükmünde kararnamede “Bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasını... engelleyecek şekilde yayınlanan” eserlerin toplatılması, bu yayınları yapanların işyerlerinin kapatılması gibi önemleri öngörmektedir. Burada yapılan “dil sürçmesi” 13 Nisan günü çıkan 421 sayılı Kanun hükmünde Kararname ile düzeltilmiştir.²⁶⁰ Ayrıca bu düzenleme TCK'daki suçları arttıran 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin önlemleri olağanüstü hâlin tüm ülkeye yayılması eleştirisiyle karşılaşmıştır.²⁶¹ 424 sayılı OHAL-KHK'sında yargı denetimine ilişkin 10. Madde aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve İl Valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruftan dolayı, bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz... yetkililerin şahsı aleyhine dava açılmaz.”²⁶²

Bu kanun hükmünde kararnamelerin anayasaya aykırılığı önemli tartışmalara neden olmuştur. Aybay ve Teziç'e göre yürütme organına bu kadar geniş ve yargı denetimi dışında kalan yetkiler tanınması, yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesiyle bağdaşmamaktadır.²⁶³ Daha önce de bahsedildiği üzere olağanüstü dönemlerde yasama ve yürütme organlarının keyfi işlemlerini ve istisnai yetkilerini kötüye kullanmalarını önlemek için siyasi denetim ve yargı denetimi oldukça önemlidir.²⁶⁴ Bu durumda OHAL-KHK'larının en azından yasama tarafından denetimi, mecliste ciddiyetle ele alınması özellikle önemlidir. Çünkü anayasa, bu kararnamelerin Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesini açıkça yasaklamaktadır. Ancak yasa hâline geldiklerinde anayasa yargısı denetimine

²⁵⁹ “Olağanüstü Hal (2935 Sayılı) Kanun ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında (285 Sayılı) Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” (KHK. S. 421), **Resmi Gazete**, 20491, (13 Nisan 1990).

²⁶⁰ Eklenen bent: “Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecan lanmasına neden olacak yahut güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmele rini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eser hakkında, bunların bölge dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine İçişleri Bakanınca yukarıda belirtilen tedbirleri almak, gerektiğinde bunları basan matbaayı kapatmak,” Alıntı: “2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, (KHK. S.421), **Resmi Gazete**, 20491, (13 Nisan 1990).

²⁶¹ “Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname” (KHK.S. 424), **Resmi Gazete**, 20514, (10 Mayıs 1990).

²⁶² KHK 424.

²⁶³ Aybay, **Hukuka**, 124.

²⁶⁴ Esen, **Karşılaştırılmalı**, 272.

sokulabilirler. Yukarıda da bahsedildiği üzere meclisin onay sürecini uzatması bu denetim olanağını engellemektedir.²⁶⁵

Yukarıda özetlenen hukuki hareketlilikten yaklaşık bir ay sonra bu kanun hükmünde kararnameleri yürürlükten kaldıran 424 ve 425 sayılı OHAL- KHK'ları çıkarılmıştır.²⁶⁶ Yapılan başvuru sonucu Anayasa Mahkemesi'nde 15 Aralık günü kabul edilen 230 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 424 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yi iptal etmiş, 425 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin üç hükmünü iptal etmiştir.²⁶⁷

3.2.4 Terörle Mücadelede Kanunu

Olağanüstü hâl döneminde yapılan yasal düzenlemelerle ilişkili en önemli yasalardan biri de 12 Nisan 1991'de yürürlüğe giren 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'dur.²⁶⁸ Bu kanunla terör, terör suçlusu tanımları yapılmış, terör suçları sayılmış ve terörle mücadelede yargılama ve infaz usulleri hüküm altına alınmıştır. Ayrıca bu kanunun çalışma açısından öneminin olağanüstü hâl döneminde "olağanüstü hal" polisliğinin yapısını belirleyen en önemli yasal metinlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.²⁶⁹

Kanunun çıkarılması birden fazla sebeple açıklanabilir. Ancak en önemlisi PKK'yla aktif biçimde devam eden çatışmalara karşı devletin elini güçlendirmektir. Terörle mücadele çerçevesinde uygulamaya sokulan çeşitli araçlar ve pratiklerin yanında yeni bir yasal mevzuat ihtiyacını karşılamaktadır.²⁷⁰ Dünya çapında "terörizm" olarak adlandırılan olayların yaygınlaştığı uluslararası konjonktürün etkisi de söz konusudur.²⁷¹ Sebeplerden bir diğerinin de TCK'da "düşünceyi ifade ve düşüncelerin örgütlenmesi" özgürlüklerini kısıtlaması sebebiyle kaldırılan maddelerin ikame edilmesi olduğu söylenebilir.²⁷²

²⁶⁵ **age**, 297.

²⁶⁶ "Olağanüstü Hal 2935 Sayılı Kanun, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" (KHK.S. 425), **Resmi Gazete**, 20514, (10 Mayıs 1990).

²⁶⁷ Üskül, **Olağanüstü**, 51.

²⁶⁸ "Terörle Mücadele Kanunu" (5237 S.K.), **Resmi Gazete**, 20843, (12 Nisan 1991). [TMK]

²⁶⁹ Metin, Eraslan, **Türk Polis**, 1068.

²⁷⁰ Zeynep Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhü: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet** (İstanbul: TESEV Yayınları,2013): 53.

²⁷¹ **age**, 53.

²⁷² TCK Madde 141, 142 devleti ve temsil ettiği sınıfsal düzeni tehdit eden eylemleri ya da ettiği iddia edilen düşünce suçlarını (TMK Madde 7 ve 8 yerini almıştır); Madde 163 de irticai düşüncelerin propagandasını (yerini TCK Madde 312 almıştır) kapsamaktadır. **age**, 52.

Bu kanunun kabul edilmesi, PKK ile aktif bir şekilde devam eden çatışmalara karşı devletin elini güçlendirecek yasal mevzuat oluşturmaktadır. Kanunun ilk maddesinde terör tanımı aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

“Terör, cebir ve şiddet kullanarak baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir”²⁷³

Görüldüğü üzere bir eylemin terör eylemi olarak adlandırılması eylemin gerçekleştirilme amaçlarıyla ilişkilendirilmektedir. Belirtilen amaçla/amaçlardan biriyle faaliyette bulunan örgüte mensup ya da örgüt mensubu olmasa da örgüt adına suç işleyenler terör suçlusu olarak adlandırılmıştır.²⁷⁴ Kısaca değerlendirilecek olursak, Sancar’ın da belirttiği üzere “her suç devlet otoritesini kırar ve kamu düzenini bozar.”²⁷⁵ TMK’da belirtilen yöntem ve amaçların çoğunun anlamlarındaki muğlaklık bu suçların terör suçu olarak tarif edilip edilmeyeceği konusu belirsiz bırakılmaktadır. Yine aynı belirsizlik uygulamada tereddütlere daha kötüsü keyfiliğe imkan yaratabilecek durumdadır.²⁷⁶ Ayrıca suç teşkil eden eylemlerin gerçekleşmesi değil, bu eylemlere “girişilecek” olması yeterli görülmektedir. TMK’da terör suçuyla ilişkilendirilmenin koşulları terör destekçisi olabilecek amblem, üniforma, işaret ve slogan kullanımı olarak ifade edilmiş ve propaganda eylemiyle birlikte terör suçunun tanımı bir hayli genişletilmiştir.²⁷⁷ Özellikle propaganda fiilleri söz konusu olduğunda, Anayasa’nın 38. Maddesi’nde yer alan “ceza sorumluluğunun şahsiliği” ilkesine aykırılık tartışması gündeme gelmiştir.²⁷⁸

Kanun, terör suçları konusunda TCK’nın çeşitli maddelerine işaret etmektedir. Kanunun “*Terör Suçları*” başlıklı 3. maddesinde yer verilen suçlar 5237 sayılı TCK’ya göre güncellenerek, maddede hangi suçların terör suçu olarak kabul

²⁷³ Maddenin ilk halinde bulunan “bu kanunda yazılı olan örgüt, iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle meydana gelmiş sayılır” ifadesi 2003 yılında yapılan değişikliklerle kaldırılmıştır. **TMK**: Madde 1.

²⁷⁴ **TMK**: Madde 2.

²⁷⁵ Mithat Sancar, “Anayasa Mahkemesi’nin Terörle Mücadele Yasası’na İlişkin Kararı Üzerine Düşünceler”, **Devlet Aklı Kıskaçında Hukuk Devleti**, 7. Bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014): 220.

²⁷⁶ **age**, 219.

²⁷⁷ **TMK**: Madde 7.

²⁷⁸ Sancar, **Anayasa Mahkemesi’nin**, 221.

edileceği sayılmıştır. Bu suçlar: Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak²⁷⁹, askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma²⁸⁰, Anayasayı ihlal²⁸¹, yasama organına karşı suç²⁸², hükümete karşı suç²⁸³, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan²⁸⁴, silahlı örgüt²⁸⁵, silah sağlama²⁸⁶, yabancı hizmetine askere yazma, yazılma²⁸⁷, cumhurbaşkanına suikast²⁸⁸ olarak belirtilmiştir.

Kanunun ikinci kısmında “Yargılama usulleri” açısından bu kanun kapsamına giren suçlarla ilgili görevli mahkemenin DGM’ler olduğu belirtilmiştir.²⁸⁹ Bu mahkemeler Ceza Muhakemeleri Kanunu’nun 250. maddesiyle yetkilendirilmiş mahkemelerdir. 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağına dikkat çekilmiştir. DGM’lerin görev alanı genişletilmiş, bu durumda olağanüstü mahkemeler olağan koşullarda da faaliyet gösteren mahkemeler hâline gelmiştir.²⁹⁰ Ceza infazı konusunda da özel uygulamalar, tek kişilik veya üç kişilik oda sisteminde tutukluluk, açık görüş izni olmaması gibi düzenlemelerle ifade edilmiştir.²⁹¹ 1991 yılında şüphelinin 3 müdafî hakkı olduğu yer almaktayken bu kısıtlama Anayasa Mahkemesi tarafından avukat sayısında böyle bir sınırlamaya gidilemeyeceği gerekçesiyle iptal edilmiştir.²⁹²

TMK devlet güvenliği gözetilerek -hatta insan haklarının korunmasının da ötesine geçecek biçimde- kabul edilmiş bir kanundur. Bu hâliyle ülke geneline yayılan bir olağanüstü hâl ortamının olağanlaşmasına ortam hazırladığı yönünde tartışmaları beraberinde getirmiştir. Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvurular

²⁷⁹ Türk Ceza Kanunu (5237), **Resmî Gazete**, 25611, (26 Eylül 2004) [TCK]: Madde 302.

²⁸⁰ **TCK**: Madde 307.

²⁸¹ **TCK**: Madde 309.

²⁸² **TCK**: Madde 311.

²⁸³ **TCK**: Madde 312.

²⁸⁴ **TCK**: Madde 313.

²⁸⁵ **TCK**: Madde 314.

²⁸⁶ **TCK**: Madde 312.

²⁸⁷ **TCK**: Madde 320.

²⁸⁸ **TCK**: Madde 310/1.

²⁸⁹ **TMK**: Madde 9.

²⁹⁰ Önder Sav, “Terörle Mücadele Kanunu Ne Getiriyor, Ne Götürüyor?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Mayıs 1991.

²⁹¹ **TMK**: Madde 16.

²⁹² Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 55.

sonunda kanunda bazı değişiklikler yapıldığından bahsedildi; ancak bunlar kanunun yapısında ve genel yaklaşımında bir değişiklik yaratacak karakterde değildir.²⁹³

TMK’da yapılan terör tanımının oldukça geniş ve muğlak olması bu kanunu hukukun sınırlarında duran bir metin hâline getirmektedir. Bu muğlaklığın istisnai yetkilerin kötüye kullanımına da fırsat verdiğinden de önceki sayfalarda bahsedilmiştir. Kanunda terör tanımının muğlaklığı terör suçu yargılamalarının tüm toplumsal muhalefet hareketlerini içine alacak şekilde genişletilebileceğine dair kaygı uyandırmaktadır. Özellikle, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine dair yapılan kısıtlamalar bu anlamda dikkat çekmektedir. TMK’nın 8. Maddesi’nde; “Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz” ifadesi kullanılmaktadır.²⁹⁴ Bu maddedeki düzenleme ile düşünce özgürlüğü kişi güvenliğini de ortadan kaldıracak şekilde sınırlandırılmıştır. Burada hükümet ya da devlet politikalarına yönelik eleştirilerin “bütünlüğü bozmayı hedef aldığı” yönünde günümüzde de kullanılan dilin yerleşmeye başladığı görülmektedir. Bu çerçevede tanımdaki muğlaklıkla birlikte düşünüldüğünde toplumsal muhalefet hareketlerinin siyaset kanallarının kapatıldığını söylemek mümkündür. İlkiz’e göre; “Her düşünen, düşündüğünü söyleyen, yazan çizen, okuyan ve örgütlenme hakkını kullanan, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapan herkes bu Kanuna göre “terörist” sayıldı. DGM’lerde yargılandılar.”²⁹⁵ Bu maddedeki ilk değişiklik 27 Ekim 1995 tarihinde 4126 sayılı yasayla yapılmıştır.²⁹⁶

TMK’nın kabul edilmesi önemli bir değişimin göstergesidir. Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı’ya göre kanunun sağlamaya çalıştığı amaç, tarif edilen durumlar TCK’nın 220. ile 314. maddelerinde tarif edildiği hâliyle TCK tarafından karşılanabilecek durumdadır. Yine de “mücadele kanunları”nın çıkarılması Kozağaçlı tarafından şöyle açıklamaktadır:

²⁹³ Bu dönemde geçici 4. madde çok tartışılmıştır. Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Sancar, **Anayasa Mahkemesi’nin**, 232.

²⁹⁴ **TMK**: Madde 8.

²⁹⁵ Fikret İlkiz, “Duvarlar ve Dikenli Teller”, **Bianet**, 8 Şubat 2015, <http://bianet.org/bianet/hukuk/162127-duvarlar-ve-ditenli-teller> [03.11.2015]

²⁹⁶ Fikret İlkiz, “Yeniden Terörle Mücadele Kanunu Tasarısı”, **Bianet**, 27 Mart 2006, <http://bianet.org/bianet/siyaset/76650-yeniden-terorle-mucadele-kanunu-tasarisi> [12.11.2015]

“Organize suçla mücadele, terörle mücadele... (...) Bir kanun niye bir şeyle mücadele etsin? Kanun koruyucu bir kurumdur. (...)bu mücadele kanunları, gerçekte hukuksal ihtiyaç olmadığı halde bir psikolojik etki, motivasyon sağlıyor. Bir ceza kanunu sistematüğinde ayıp duracak, utanacağınız maddeler, o kanunda durabiliyor. ‘Çok istisnai bir alanı düzenlediği için biraz sert yaptık’ falan deniliyor.”²⁹⁷

Paye de terörle mücadele yasalarının amacının cezai takibatın her aşamasına olağanüstü usülleri yerleştirmek olduğunu; formel usülün özellikle olağanüstü usülün yasa üzerindeki üstünlüğünün tasdik edildiğini ifade etmektedir.²⁹⁸ Bu durum Schmitt’in ifadesinde “istisnainın karar olarak gerçekleşmesi istisnayı yeni hukuk düzeninin temeli yapar”²⁹⁹ şeklinde karşılık bulmaktadır. Agamben de bu durumu, “demokratik anayasanın korunması için haklı gösterilmeye çalışılan olağanüstü önlemler demokratik anayasanın yok oluşuna götüren önlemlerle aynıdır” diye okumaktadır.³⁰⁰ Hukukla zırhlanmış kurumsal şiddet ve savaş hali, istisnai bir durum olmanın çok ötesinde insani deneyimler ve toplumun siyasal ve hukuksal yapısının içerisine yerleşmek vasıtasıyla, bir anti-siyaset biçimi olarak sürekli hâle gelmektedir.³⁰¹

TMK gibi olağan koşulları düzenlemeye yönelik olmasına karşın istisnai yetkiler barındıran yasal düzenlemeler olağanüstü hâl’in istisna olmaktan çıktığının göstergesidir. Neocleous olağanüstü hâlin istisnai özelliklerinin genelleşme seyrini şöyle özetliyor: İstisnai gelişmelerle başa çıkmak için tanınan yeni olağanüstü yetkiler zamanla kalıcılaşır ve norm haline gelir; ‘sıkıyönetimin liberalizasyonu olağanüstü yetkilerin anayasal güvence altına alınmasına’ dönüşür.³⁰²

Türkiye özelinde olağanüstü yönetim biçiminin sürekli hâle gelmesi aynı zamanda ordudan polise anlam kayması, yetki ve güç devrine de zemin hazırlamıştır. Çünkü TMK polise istisnai yetkiler verilmesi vurgusunu taşıyarak otoriter bir polislik anlayışına hukuki zemin sunmaktadır. Olağanüstü hâl yönetimleri hukukun askıya alınması ya da olağan yasal düzenin dışına çıkılması şeklinde gerçekleşmektedir. Belirgin bir otoriterleşme eğiliminin bu sürece eşlik ettiğine daha

²⁹⁷ “Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis ‘Elastik ve Yapışkan Bir Ağ’”, Söyleşi: Tanel Bora, **Birikim Dergisi**, s. 273, (Ocak 2012): 38.

²⁹⁸ Paye, **Hukuk Devletinin**, 15.

²⁹⁹ **age**, 50.

³⁰⁰ Agamben, **Olağanüstü**, 17.

³⁰¹ Mark Neocleous, **Güvenlik Şiddet ve Savaş**, çev. Gül Çorbacıoğlu, Ersin Embel, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2011): 14.

³⁰² **age**, 91.

nce de yer verilmişti. Bu eğilimin hayat bulduğu koşullar her ne kadar şekil olarak hukuk içinde tanımlanabilse de hukukun öngördüğü denetimden muaf hâle gelmektedir. Yargı denetiminden uzak alanların yaratılması, yasama denetiminin uygun şekilde çalışmamasının yanı sıra otoriterleşmenin önemli bir sonucu yurttaş denetiminden uzaklaşmaktır.

4. OLAĞANÜSTÜ HÂL ve POLİS: POLİS ÖZEL HAREKÂT TİMLERİ

Daha önce de belirtildiği üzere 1992'den PKK'nın ateşkes kararı açıkladığı 1999 yılına kadar devam eden “düşük yoğunluklu savaş” sırasında devletin güvenlik kurumlarındaki yeniden yapılanma sürecinden polis teşkilatı da etkilenmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü çatısı altında terörle mücadelede görev alması amacıyla Polis Özel Harekât Timleri ile Terörle Mücadele ve Özel Harekât olmak üzere iki yeni birim oluşturulmuştur.³⁰³ Bu bölümde öncelikle genel olarak 1990'lı yılların güvenlik siyasetinin polis teşkilatını nasıl dönüştürdüğü, özellikle de PÖHT'ün kurulması, işleyişi ve terörle mücadeledeki uygulamaları ele alınacaktır.

4.1. 1990'lı Yılların Güvenlik Siyaseti ve Polis Teşkilatı

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye siyaseti açısından TSK'nın egemen güç olduğu ve bu durumun devlet politikaları üzerindeki etkisinden bahsedilmişti. Ferdan Ergut'un belirttiği üzere polis teşkilatı “‘içe dönük’ bir tahakküm aracı olarak ordudan da önemli bir yer işgal eder.”³⁰⁴ Türkiye’de 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yıllarda, güvenlik siyasetinin iç tehdidi esas alan yeniden yapılanma sürecinde polis bu işleviyle öne çıkmıştır. Bu sürecin 12 Eylül’ü izleyen günlerde başlaması, yaşanan değişimi darbe sonrası yönetim anlayışının etkisi olarak okuma eğilimi yaratmaktadır. Elbette darbe koşullarında siyasal egemenlerin ülke politikalarına etkisi tüm güvenlik politikalarında da hissedilmektedir. Ancak yaşanan dönüşümün Türkiye’ye özgü olmadığını dünyada neoliberal politikaların uygulanmaya başlanmasının, yeni yönetim zihniyetinin bir yansıması olduğunu da ihmal etmemek gerekir. Hem Türkiye’yi hem de diğer ülkeleri etkileyen İngiltere ve Amerika’da ekonomik, siyasal tercihlere eşlik eder biçimde polis teşkilatları yapısal bir dönüşüm

³⁰³ Berksoy, *The Policing*, 176.

³⁰⁴ Ferdan Ergut, “Polis Çalışmaları için Kavramsal Bir Çerçeve”, *Amme İdaresi Dergisi*, c. 34, s.1 (2001): 38.

geçirmiş, dönemin özelliklerine uygun stratejilerle biçimlenmiştir.³⁰⁵ Dolayısıyla Türkiye’de 1990’lar polis teşkilatının yeniden yapılanması incelenirken hem 1980 sonrası küresel etkilerin hem de ülkenin kendi özgün siyasal koşullarının birlikte düşünülmesi önemlidir. Neoliberal politikalar ile devlet bir yandan sosyal güvenliğe dair alanlardan çekilirken; bir yandan da cezai alanda görünürlüğünü arttırmaktadır.³⁰⁶ Devletin sosyal güvenliğe dair alanlardan çekilmesiyle yoksulluk ve işsizliğin artması ‘güvensizlik’ ortamı oluşturmuştur. Bu koşullar da devletin güvenlik üzerinden topluma nüfuzunda bir cephe açmıştır.³⁰⁷ Devlet, varlığını sahip olduğu güvenlik kurumlarıyla toplumun yönlendirilmesinde, yönetilmesinde ve toplumsal ilişkilerin idare edilmesi aşamasında belirginleştirmektedir.³⁰⁸

Türkiye’de de polis teşkilatının içinde bulunduğu süreç; para-militer birimlerin kurulduğu ya da öne çıkarıldığı bir genişleme, militarizasyon ve serbest piyasa mantığının yönlendirdiği dönüşüm olarak değerlendirilmektedir.³⁰⁹ Bu tarihlerden itibaren istihbarata ağırlık verilen önleyici polislik pratikleri dikkat çekmeye başlamıştır. Serbest piyasa mantığı, “etkinlik”, “verimlilik” ve “performans kriterleri” kavramlarının yer edinmeye başlaması ve “toplam kalite yönetimi” nin uygulanmasıyla polis teşkilatında etkilerini göstermektedir.³¹⁰ Ayrıca ülke geneline bakıldığında polislerle ilgili halkla ilişkiler çalışmalarının belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Üniformaları modacılar tarafından tasarlanan, barışçıl ismiyle farkedilen motosikletli “yunus” timleri bu sürecin önemli bir çıktısı kabul edilmektedir.³¹¹ Karakollarda halk buluşmaları, çocukların ilgisini çekebilecek maskotlarla okul ziyaretleri, polis haftası etkinlikleri gibi faaliyetler görülmektedir. Polisin imajına yönelik bu tür çalışmalar da sürecin bir parçası olarak

³⁰⁵ Bu konuda ayrıntılı çalışma için bkz. Berksoy, “The Policing...”.

³⁰⁶ Zeynep Gönen, “Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişinin Yeniden Yapılandırılması”, **Toplum ve Kuram**, s. 3 (2010): 55.

³⁰⁷ Biriz Berksoy, “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Dönüşüm”, **Toplum ve Bilim**, s. 109 (2007): 40.

³⁰⁸ Gönen, **Neoliberal Dönemde**, 55.

³⁰⁹ Berksoy, **Neoliberalizm ve Toplumsalın**, 35.

³¹⁰ Biriz Berksoy, “Polis Teşkilatı”, **Almanak Türkiye 2006- 2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnsel, (İstanbul: TESEV Yayınları, Temmuz 2009): 232.

³¹¹ *age*, 233.

değerlendirilmektedir. Halkla ilişkiler kanalıyla, polisin halkın güvenini ve işbirliğini kazanması bir anlamda iş yükünü halkla paylaşması hedeflenmektedir.³¹²

Neoliberal politikalardan etkilenen Batı’da genel olarak askeri harcamalar ve ordu bütçelerinin gerilediği, iç güvenlik harcamalarının yükseldiği görülmektedir.³¹³ Türkiye örneğinde de polis teşkilatında yaşanan genişleme, hem personel sayısının ve bütçede teşkilata ayrılan payın artması hem de polisin daha görünür olmaya başlamasıyla yaşanmıştır. Bu görünürlük denetleme kanallarının ve polisin “görünür şiddet”inin artışı şeklinde gerçekleşmiştir. Tanıl Bora’ya göre bu durumun kolaylaştırıcısı, Türkiye’nin hâlihazırda devlet ideolojisinden kaynaklı “polis devleti” karakterine yapısal olarak sahip olmasıdır.³¹⁴ Burada kastedilen, güvenlik eksenli yönetim anlayışının yani devlet bekasını bu denli gözeten ve her şeyin önünde tutan yaklaşımın güvenlik kurumlarına verdiği gücün devlet geleneğinin bir parçası olduğudur. Bu değerlendirme, tartışmaya açık olmakla birlikte Türkiye’de devlet politikalarının güvenlik eksenli şekillenmesinin tarihsel devamlılığına dikkat çekmesi açısından önemlidir. 1990’larda polis teşkilatının toplumsal olaylar üzerindeki denetimi, baskısı ve görünür şiddetindeki artış polisin “neredeyse kontrolsüz bir güç” hâline geldiğini düşündürmektedir.³¹⁵ Bu kontrolsüzlük çalışma koşulları, çalışma yeri, personel özellikleri vs. gibi farklı değişkenlerle birlikte düşünülebilir. Çalışma kapsamında ise Kürt meselesi olarak tarif edilen güvenlik meselesinin çözüm stratejilerinden olağanüstü hâl uygulamalarının ve bölgedeki polislik anlayışının polis teşkilatına etkileri ile sınırlı tutulacaktır.

Türkiye’de Kürt meselesi üzerinden küresel terörle mücadele konseptine uyumlulaşan bir yeniden yapılanma söz konusu olmuştur. 1990’ların “milli güvenlik” ve “terör” kavramları ile şekillenen politikalarıyla polis teşkilatı etkinliğini arttırmış, Kürt meselesinin güvenlik odaklı ele alındığı sürecin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Kutlu Savaş’ın *Susurluk Raporu*’da Emniyet Genel Müdürlüğü ile ilgili bölümünde aktardığı üzere 1991 sonrası iktidar değişimi ile uygulamalar ve görünüm farklılaşmıştır. Ancak köklü değişiklikler, terörle mücadele konseptinin

³¹² Ece Karadoğan, “İletişimde Kalite Yönetimi Emniyet Teşkilatı’nda Kalite Yönetiminin Önemi”, **Polis ve Halkla İlişkiler**, ed. Yıldız Dilek Ertürk, (İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2010): 245.

³¹³ Bora, **Devletin Polisi**, 9.

³¹⁴ Tanıl Bora, “Polis Devleti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 14, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996): 1071.

³¹⁵ *age*, 1071.

değiştirdiği 1993 yılına gelindiğinde yaşanmıştır. Bu dönemde polis terörle mücadele aktif konuma getirilmiş ve Savaş'ın “şahinler devri” diye tarif ettiği dönem başlamıştır.³¹⁶

4.1.1. Hakim Güvenlik Anlayışının Polis Teşkilatına Etkileri

Polis teşkilatı devletin hatta büyük ölçüde egemen güçlerin çıkarları ile şekillenen bir yapı olarak görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere iktidar değişimleri polis teşkilatı için belirgin değişiklikleri beraberinde getirebilmektedir. Ergut polis çalışmalarına kavramsal çerçeve olarak, özellikle Türkiye benzeri ülkeler için devlet-merkezli perspektifi önermektedir.³¹⁷ Bu başlık altında siyasal figürlerin öne çıkması, iktidar politikaları ve tartışmalarının detaylandırılması bir ölçüde bu perspektiften uzaklaşmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum diğer etkenlerin yok sayıldığı anlamına gelmemelidir. Böyle bir başlık PÖHT içerisindeki tartışmalara geçmeden önce bürokrasinin polis teşkilatına etkisini gösterebilmek için eklenmiştir. Bürokrasinin etkisinden bahsederken yine bir hatırlatma yapmak gerekir; Polisin hükümetler tarafından siyasal süreçlere müdahale aracı olarak kullanılmak da dahil merkezin siyasetinden etkilendiğini söylemek polislerin “basit birer kukla” olarak görüldüğü anlamına da gelmemektedir.³¹⁸ Ergut'a göre “bürokratik yapısı bir kez sağlamlaştıktan sonra polis, hükümetlerden görece özerk bir konuma geçebilir.”³¹⁹ Dolayısıyla önce 1990'ların ilk yarısında siyaset sahnesinin egemen güçleri ve çıkar çatışmalarını kısaca anlatıp polisin özerkleştiği yönündeki tartışmaları bu çerçevede değerlendirmek önemli görünür.

1990'lı yıllarda polis teşkilatının kaynaklarında, yasal yetkilerindeki artışın yanı sıra polis şeflerinin devlet eliti ve hiyerarşisi içinde fiili ağırlığı da artmıştır.³²⁰ Polisin prestijinde hem daha önceki başlıkta anlatılan neoliberal eğilim ve 12

³¹⁶ Savaş, **Susurluk Raporu**, 11.

³¹⁷ Ergut bu durumu Osmanlı tarihyazımı açısından değerlendirerek polisin incelenmesinde iktisadi ve/veya toplumsal kerteler kadar siyasi kerteye de vurgu yapılmasının daha önemli olduğunu ifade ediyor. Bunu da Batı'da modern devlet oluşumunda iktisadi toplumsal değişimlerin el ele gitmesi, üçüncü dünya ülkelerinde ise toplumsal değişimden bağımsız bir biçimde bürokratik devlet örgütlenmesinin kapitalist örgütlenmeden çok önce ortaya çıkması ile açıklıyor. Bu başka bir tartışma konusu ancak not etmekte fayda var. Ayrıntı için bkz. Ferdan Ergut, “Polis Çalışmaları için Kavramsal Bir Çerçeve”, **Jandarma ve Polis Fransız Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**, der. Noémi Lévy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009): 38 - 64.

³¹⁸ Ergut, **Polis Çalışmaları**, 51.

³¹⁹ **age**, 51.

³²⁰ Bora, **Polis Devleti**, 1072.

Eylül'ün perçinlediği “milli güvenlik” mirasının hem de bu koşullara uyumlu iktidarların etkisi söz konusudur. Siyasal gelişmelere kısaca bakılacak olursa; 1979 yılının Ekim ayında yapılan ara seçimden sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümeti istifa etmiş, yerine Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi (AP); Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Milli Selamet Partisi'nin (MSP) desteklediği bir azınlık hükümeti kurmuştur. Seçimlerden sonra da darbe öncesinde AP tarafından hazırlanan listelere dayanılarak polis teşkilatından geniş bir tasfiye hareketi başlamıştır.³²¹ Bu tasfiye hareketi kadrolaşma açısından bir adım olarak görülebilir.

1980'den sonra da genişleme ve militarizasyon süreci başlamıştır. Berksoy'a göre bu tarih daha geçmiştir, 1965 yılında polisin yetki alanını genişleten Toplum Zabıtası'nın kurulmasına uzanmaktadır.³²² Bu birim etkin olmadığı gerekçesiyle yerini 1982 yılı itibariyle Çevik Kuvvet'e bırakmıştır.³²³ Çevik Kuvvet'in kurulmasında “toplumsal değişimler içerisinde ortaya çıkan politik hareketlerin istisnai araç ve tedbirleri gerektirdiği gerekçesi” öne çıkmış, polise daha fazla güç ve yetki talebi bu sürece eşlik etmiştir.³²⁴ Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bu çerçevede olağanüstü hâl koşullarında polise yetki ve esneklik kazandırması açısından önemli bir yere sahiptir.³²⁵ Yine bu birim ‘Robocop’ kıyafetleri olarak bilinen üniformalarıyla sembolik olarak polis teşkilatındaki dönüşümün militarizasyon ayağını temsil etmiştir. Bu üniforma birime diğer birimlerden çok daha militer bir görüntü vermektedir.³²⁶

Süreç ordunun desteğiyle polis teşkilatının “teşkilat- malzeme- kadro” değerlendirmesinin yapılmasıyla devam etmiştir. 1983'te EM-REMO (Emniyet Reorganizasyon ve Modernizasyonu) yasası çıkarılmış ve zırhlı araç, deniz gücü, hava gücü ve personel sayısı artırılması niyetiyle teşkilatın bütçesi on yıl süreyle genişletmiştir.³²⁷ Değerlendirmenin kadroya ilişkin kısmında sayıca artışın yanı sıra “iyi eğitilmiş personel” ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bunun alt yapısını oluşturmaya

³²¹ Tasfiye edilen yaklaşık 12.000 polisin ortak özelliği Pol-Der'e kayıtlı olmalarıdır. Halil Nebiler, “1980 Sonrası Polis”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 14, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996): 1074. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Sıtkı Öner'in anıları incelenebilir: Sıtkı Öner, **Halkın Polisi Pol-Der Anıları**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).

³²² Berksoy, **Neoliberalizm ve Toplumsalın**, 46.

³²³ Çevik Kuvvet birimi 11 Ağustos 1982 yılında 2696 sayılı kanunla kurulmuştur. **age**, 52.

³²⁴ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 70.

³²⁵ **age**, 46.

³²⁶ **age**, 47.

³²⁷ Nebiler, **1980 Sonrası**, 1074.

yönelik değişiklik, birçok polis okulu açılması ve hem bu okulların hem de polis enstitülerinin eğitim sürelerinin uzamasıyla gerçekleşmiştir.³²⁸ Bu yenilenme ile polis tarafından kullanılan silahlarda da “polisin caydırıcı değil öldürücü güce yöneldiği”ni gösteren bir değişim söz konusu olmuştur.³²⁹

Polisin maddi olanaklarındaki artış, personel ihtiyacı iktidarın polis teşkilatı içerisinde kadrolaşma politikasına fırsat sunmuştur. 1990’lı yıllarda; 12 Eylül döneminde “devlete yardımcı olma” misyonu ile polis teşkilatında kadrolaşan MHP’lilerin izinden ülkücü milliyetçi eleman alımı devam ederken kimi muhafazakâr İslamcı çevrelerin de emniyet teşkilatındaki kadrolaşma sürecine katıldıkları söylentileri dolaşmaktadır.³³⁰ Bu konu 1995 genel seçimleri öncesinde DYP’nin önde gelen adayları arasında yer alan polislerin Gülen cemaatiyle yakın ilişkisi üzerinden tartışılmış, 2000’li yıllarda ise pek çok çalışma ile tartışma derinleşmiştir.³³¹ Kadrolaşmanın en önemli belirleyicisi hükümetin polis teşkilatı üzerinde doğrudan etki sahibi olmasıdır. Polise ilişkin politika ve kararları alan Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanı tarafından atanmakta ve bu bakanlığa karşı sorumlu olmaktadır. Bu hâliyle “polis, hükümetin bir parçasıdır”³³² ve siyasal bir araca dönüşmesi kolaylaşmaktadır. Hükümet değişiklikleriyle birlikte polis teşkilatında üst düzey amirleri etkileyen tayin ve terfiler de bu durumu doğrulamaktadır.³³³ Kadrolaşmanın etkisi ile polis teşkilatı içerisinde belli bir siyasal

³²⁸ Berksoy, **Neoliberalizm ve Toplumsalın**, 46.

³²⁹ 1990’lı yıllara gelindiğinde de bu eğilimin devam ettiği, Emniyet Genel Müdürlüğü’nün gazetelere verdiği ilanlarla özel timlerin kullanımı için shot-gun pompalı tüfek alacağını duyurmasıyla açıkça görülmektedir. Nebiler, **1980 Sonrası**, 1074.

³³⁰ Bora, **Devletin Polisi**, 9. Can Dünder, Celal Kazdağlı, **Ergenekon: Devlet İçinde Devlet**, 2. bs. (İstanbul: Can Yayınları, 2013). RP Genel Başkan Yardımcısı olduğu dönemde Şevket Kazan da bu konuda demec vermiş bölgede timler yerine din alimlerinin desteklenmesini önermektedir. bkz. “Özel Tim MHP Militanı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Ağustos 1994, 5.

³³¹ Sonraki yıllarda “Gülen cemaati kadroları” olarak tarif edilen bu yapılanma için bkz. Ahmet Şık, **OOKİTAP “Dokunan Yanar”**, (İstanbul: Postacı Yayınevi, 2011). Bu kadrolaşma 2010 yılında Hüseyin Çelik ve Devlet Bahçeli arasındaki bir diyalogla da gündeme gelmiştir. Bahçeli, Çelik’in “Özel Harekât timleri içinde bıyıkları aşağıya doğru sarkık tipik MHP militanı görüntüsü veren insanlar vardı sözü üzerine Bahçeli “Şimdi özel ordu kuruyorlar, bu ordu badem bıyıklılar ordusu mu olacak?” diye yanıt vermiştir. “Bıyık kavgası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 2010, 7.

³³² Vincent Milliot, “Bir Tarihyazım Denemesi: Yeni Bir Polis Tarihine Doğru mu?”, **Jandarma ve Polis Fransız Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**, der. Noémi Lévy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009): 97.

³³³ A. Gani Yıldırım, “Polis- Politikacı İlişkisi Üzerine Bir Araştırmanın Düşündürdükleri”, **Çağın Polisi Dergisi**, s. 1, (2001): <http://www.caginpolisi.com.tr/polis-politikaci-iliskisi-uzerine-bir-arastirmanin-dusundurdukleri/> [12.12.2015].

gücü arkasında hisseden, kendi çıkarlarını gözeten yeri geldiğinde kendi intikamını güden teşkilat ruhunun şekillendiği söylenebilir.³³⁴

Ordunun devlet ideolojisinde, politika üretme sürecindeki baskın konumu çalışmanın birinci bölümünde detaylandırılmıştı. Hükümet tarafında polis teşkilatında kadrolaşma eğiliminin altındaki motivasyonun, ordunun müdahalelerine karşı onu ‘dengeleyebilecek’ güce ulaşmış bir polis teşkilatıyla ilişkiye geçmek olduğu söylenebilir.³³⁵ Bu nedenle polisin parlatılma çabasında “ordudan polise ideolojik misyon ve simgesel anlam naklinin gerçekleştirilmesi” önemli bir uğrak olmuştur. Devlet ideolojisinin “simgesel ve ideolojik örüntüsü esasen ordu kaynaklı” olduğundan bu kaynağa başvurulması bir refleks olarak görülebilir.³³⁶ Ancak bir yandan da Kürt meselesinin, “teknik açıdan askeri bir mesele mi olduğunun tanımlanmasındaki” çekinceler de yetki devrine ve izleyen anlam geçişine katkıda bulunmuştur.³³⁷ Polis öne çıkarılmıştır, çünkü “PKK’ya karşı askerin ileri sürülmesinin, PKK’ya uluslararası platformda meşruiyet kazandırdığı ve askerlerin terörle mücadelenin içine çekilmesinin askeri yıpratmışlığı” yönünde görüşler dile getirilmektedir.³³⁸

Dönemin iktidarları polisin etkinliğini arttırma çalışmalarında küresel terörle mücadele konseptine uyumlu bir dil kullanmaktadır. Bu dil de anlam nakline zemin oluşturmaktadır. Ordunun kullanılmasına aşına olunan bazı pratikler ve kavramlar polis teşkilatına taşınmaktadır. Bu duruma resmi törenlerdeki polis geçitlerinin askeri tarzda değişimi, görevi başında öldürülen polislerle ilgili “şehitlik” yaklaşımının geliştirilmesi, askeri çağrışımlı “vatan savunması” söyleminin polislerin mesleki kültüründe belirginleşmesi gibi örnekler verilebilir. Bu örneklerle de bakıldığında Kürt meselesine yaklaşım ve devletin resmi politikasının da anlam kaymasını destekleyecek yönde argümanlar sunduğu görülmektedir.

³³⁴ Tanıl Bora, “Polis Partisi”, **Birikim Dergisi**, s. 241, (2001). Bunun 1990’lı yıllardaki en önemli örneği hükümet kurulma sürecini dahi etkileyen Emniyet Müdürü Necdet Menzir çıkışı olmuştur. Menzir’in bir polisin cenaze töreninde İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı’na yönelik eleştirileri üzerine CHP Menzir görevden alınmadan hiçbir karara imza atmayacağını açıklamıştır. “Kaya: Polis Cuntası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Haziran 1995, 7.

³³⁵ Ömer Laçiner, “Terör ve Devlet”, **Birikim Dergisi**, s. 82 (1996).

³³⁶ Bora, **Devletin Polisi**, 10.

³³⁷ Bora, **Polis**, 1073.

³³⁸ Ertan Beşe, “Özel Harekât”, **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ümit Cizre, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006): 122- 123.

Başka bir tarafta da modernleşme söylemine eşlik eden “askerle akrabalığı simgeleyen haki renkli” uniformadan lacivert renkli uniformaya geçiş gibi genel seyirle çelişkili görünen değişim yaşanmaktadır.³³⁹ Polis teşkilatı insan hakları ihlalleriyle anılırken, AB uyum süreci etkisiyle ‘şeffaf karakol’ vaatleri seçim meydanlarından duyulmuş, insan hakları gündeminin teşkilat içinde eğitim ve çalışma esaslarına yansımış hatta CMUK’ta bazı düzenlemelere gidilmiştir. Kısacası bir yanda otoriter militer güvenlik uygulamaları hayata geçirilirken, bir yandan da AB ilişkileri gözetilerek bu tür uygulamaların önüne geçilmesi ya da en azından bu yönde çaba olduğunu gösterilmesi gerekmiştir. Çelişkili gibi görünen bu durumun kavramsal ve teorik açıdan birbirini besleyen bir sürece işaret etmektedir: AB taleplerinin neoliberal karakteri, polis teşkilatındaki otoriter değişikliklerin kamuoyunda kabul edilebilirliğinin yolunu açmaktadır.³⁴⁰ Daha önce konu edilen türden halkla ilişkiler faaliyetleri de bu ilişki içerisinde düşünülebilir.

Resmi devlet görüşünün terörle mücadeleyi öne çıkarmasıyla hakim güvenlik söyleminin otoriterleşme eğilimi artmıştır. Buna paralel olarak bu süreçte öncelik kazanan polis teşkilatının da etkinliği ve dokunulmazlığı artmıştır. Özellikle 1993 sonrası Tansu Çiller’in DYP lideri ve başbakan olmasının ardından Emniyet Genel Müdürlüğü’ne Mehmet Ağar’ın getirilmesiyle terörle mücadelede yeni bir dönem başlamıştır.³⁴¹ Ağar’ın Emniyet Genel Müdürü olduğu 1993-1995 yıllarında polis teşkilatı içerisinde, Psikolojik Harekât Dairesi (1994) kurulmuş, Terörle Mücadele ve Harekât (1986) ile Özel Harekât Daire Başkanlıkları (1993) bir hayli ön plana çıkmış ve Güneydoğu’daki savaşta daha etkin rol oynamıştır.³⁴² Yukarıda “ordudan polise güç aktarımı” diye tarif edilen değişim büyük ölçüde bu dönemde gerçekleşmiştir.

Polisin bu süreçte aktif rol almaya başlaması, Kürt meselesini terörle eşleştiren politika ile daha çok ilişkilmesine neden olmuştur. Bu da bilindiği gibi polis teşkilatı açısından “iç düşman” kategorisini şekillendirmiş, yeni birimlerle polis iyice militerleşmiştir. Olağanüstü polisliğin içerisinde doğrudan polis teşkilatının da yeni görev tanımları ve birimlerle rol aldığını görüyoruz. Bu görev tanımları ile

³³⁹ A. Erkan Koca, **Polisliğin Kitabını Yazmak: Antropolojik Açıdan Polis Bürokrasisi ve Görünümleri**, (Ankara: Atıf Yayınları, 2013): 170- 171.

³⁴⁰ Funda Hülagü Demirbilek, “Restoring Class Power over the Police: The Role of the International in Neoliberal Police Reform in Turkey”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, 2011).

³⁴¹ Demirer, **Derin**, 163.

³⁴² Berksoy, **Devlet Stratejilerinin**, 115.

“askeri tarzda bir polislik” anlayışına geçildiğini söylemek mümkündür. Oysa kendisi de polis olan Erkan Koca’nın hatırlattığı üzere bu durum oldukça tehlikelidir: “Polislik herşeyden önce somut ya da soyut bir düşmana karşı yapılan bir iş değildir. İdeal anlamda mutlaka adaletle ilişki hâlinde anlam kazanır....[askeri] dil, bir kere polis terminolojisine yerleşince tutumlar da buna göre şekillenmeye başlar.”³⁴³ Terörle mücadeleye yönelik yasaların dili ise doğrudan “hedef”lere işaret etmektedir. Hâlihazırda polis teşkilatı içerisindeki yaygın ideolojileri besleyen bu yaklaşım oldukça sorunludur. 1980 sonrası polis teşkilatında hakim olan polis alt-kültürü üzerine çalışmasında Berksoy polis alt kültürünün “belli başlı söylemlerinin, ırkçılığa varan milliyetçi muhafazakar, militarist, devlet bekâsını asli amaç olarak hedefleyen, bu bağlamda toplumsal muhalefeti suçlulaştıran ve iç düşman yaratan” bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁴ Polis teşkilatındaki bu değişim yani iç düşmanın tayin edilmesinde polisin yetki sahibi olması ile “varlığını devletin sürekliliğinin olmazsa olmaz şartı olarak gören bir polis mesleki kültürü” ortaya çıktığını söylemek mümkündür.³⁴⁵ Daha önce de dikkat çekildiği üzere, polis siyasal etkilere açık olmasına karşın bu süreçte yalnızca kukla değildir. Polis teşkilatının mesleki kültürü devlet ideolojisiyle biçimlendiği ölçüde devlet ideolojisine etki de etmektedir.³⁴⁶ Bu karşılıklı etkinin anlaşılabilmesi için polis teşkilatını doğrudan etkileyen yasal mevzuatı ve CMUK örneğinde olduğu gibi polislerin mevzuatta yapılan ve yetkilerini kırpan değişikliklere nasıl cevap verdiği göz atmak anlamlı olacaktır.

4.1.2. Yasal Mevzuatın Polis Teşkilatı Açısından Yansıması

Bir önceki başlıkta anlatıldığı gibi siyasi çıkarların polis teşkilatı kadrolarına yansıdığı bir ortamda bu araçla “terörle mücadele” yürütmek bir iç ordu mantığı ile özellikle polisin görevlendirildiğini düşündürmektedir. Bu dönüşümün siyasal olduğu çok tartışılmasına karşın, “büyük ölçüde” yasal düzenlemelerle hayata geçirildiği bilinmektedir. Bu nedenle hem şahısların hem de kurumun kendine verilen güç ve yetkilerle özerkleşmesi ve otoriterleşmenin denetlenmesinin önemli bir kanalı olan hukuki değişiklikleri inceleyerek devam etmek çalışma açısından

³⁴³ Koca, **Polisliğin Kitabını**, 157.

³⁴⁴ Berksoy, **Devlet Stratejilerinin**, 99.

³⁴⁵ Ayşen Uysal, “Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde Tarihsel Süreklilik ve Kopuş”, **Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar**, der. Ferdan Ergut ve Ayşen Uysal, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007): 326.

³⁴⁶ Bora, **Devletin Polisi**, 10.

anlamli olacaktır. Ayrıca yeni birimler ve polis pratiklerini düzenleyen yasal mevzuat, hem polislik sisteminin işleyişini hem de devletin polis yoluyla nasıl bir düzen tesis etmeye çalıştığını ve vatandaşlarla nasıl ilişki kurduğunu anlamaya yardımcı olacaktır.³⁴⁷

Bu başlık altında 1990'lı yıllarda polis teşkilatını doğrudan etkileyen Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK), Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ve 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ve bu kanunlarda ağırlıklı olarak 1990'lara etki eden değişiklikler ele alınacaktır. PVSK değişiklikleri doğrudan polisin politika değişikliklerini, yetki ve sınırlar açısından izleme olanağı sunmaktadır. CMUK değişiklikleri dönemin insan hakları ve demokrasi açısından en önemli yasal değişikliği kabul edilebilir, ancak önceki bölümde bahsedilen polis muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bu çalışma içinde polis muhalefetini göstermesi açısından önemli bulunmuştur. Olağanüstü polislik uygulamalarına zemin sunan, hatta istisnai koşulları olağan hâle getiren bir yasal metin olarak anılan TMK'nın kabulü de çalışma içerisinde bu genelleştirici niteliğiyle öne çıkmaktadır.

4.1.2.1. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu Değişiklikleri

1934 yılında yürürlüğe giren PVSK önleyici pratikleri ve asayişin sağlanmasına dair polisin yetki ve sorumluluklarını tanımlarken aynı zamanda yasal süreçler içindeki rolünü belirleyen bir kanundur.³⁴⁸ Bu kanunda çok uzun vadede kapsamlı değişiklikler gerçekleşmiştir. Kanunun 1960'lı yıllara kadar ulus-devlet kurma projesine uygun bir seyir izlediği görülmektedir.³⁴⁹ PVSK'nın ilk hâlinde “devletin emniyet ve selâmetini bozmaya yönelik suçlarla mücadele” polisin yetkileri arasında olduğu “fevkalâde haller” ifadesi yer almaktadır.³⁵⁰ Devletin güvenliğini tehdit eden her durumu olağanüstü hâl olarak görme eğiliminin kaynağı bu “fevkalâde haller” ifadesinde aranabilir. 1960'lı yıllarda amirlerin emirlerinin usulüne uygunluğunun tartışılmayacağı ‘istisnai durumlar’ tarif eden bir değişiklik yapılmıştır.³⁵¹ 1970'li yıllara gelindiğinde PVSK'nın otoriterleşme eğiliminin arttığı

³⁴⁷ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 16.

³⁴⁸ **age**, 18.

³⁴⁹ **age**, 18.

³⁵⁰ **age**, 19.

³⁵¹ “On üç istisnai durum” tarif edilmiştir. Bu durumlar arasında “devlete karşı cürümler, devletin güvenlik güçlerine saldıran ya da mukavemet edenler” gibi kategorilere yer verilmiştir. Bu

görülmektedir. PVSK'da 1973'te polislerin konutlara girebileceği hükümlere dair ve üniversite gibi yeni alanları polis müdahalesine açık hâle getirecek değişiklikler yapılmıştır.³⁵² 1980 yılında teşkilatın olağanüstü hâl polisliğine verdiği öncelik bu yasadaki değişikliklere de yansımıştır. Bunun önemli bir örneği 9. Madde'de yapılan değişikliklerle polise mülki amirin iznini almak koşuluyla ve çeşitli mekan/durum belirtilerek geniş arama ve el koyma yetkileri tanınmasıdır.³⁵³ Ayrıca PVSK'da 1980 Şubat ayında gerçekleşen bir değişiklik ile polise mukavemet ve böyle bir duruma verilecek tepkiyle ilgili 17. Madde'ye ekleme yapılmıştır. Bu maddeye eklenen fıkraya göre "...polis suç işlenmesini önlemek veya işlenmiş suçların faillerini ele geçirmek için kişilerden kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi gösterdikten sonra kimliğini sorabilir."³⁵⁴ Bu değişiklikle birlikte şüpheliye yaklaşım konusunda bir değişimin önü açılmıştır. Polise suçu önlemek adına ve sadece herhangi bir suça karışmış olabileceği şüphesiyle kişilere müdahale olanağı verilmiş, olası keyfi müdahaleler yasal dayanağa kavuşturulmuştur.³⁵⁵ Aynı yıl PVSK'nın 86. Maddesinde yapılan düzenleme ile "Olağanüstü durumlarda yaşamını ortaya koyarak büyük yararlılıklar gösterenler, fiilen almakta oldukları tutarlarının altı katından yirmi dört katına kadar, para verilerek ödüllendirilirler"³⁵⁶ ifadesine yer verilmiştir. Polisin yetkileri artırılması yeterli bulunmamış ek olarak devletin çıkarları çerçevesindeki müdahaleler de ödüllendirilerek teşvik edilmeye başlanmıştır.

Polis teşkilatı açısından çok önemli olan bu kanunda çok daha belirgin değişiklikler, darbeden sonraki toplumsal ve siyasal dönüşüm çerçevesinde, 16.06.1985 tarihli ve 3233 sayılı kanunla gerçekleştirilmiştir.³⁵⁷ Darbe sonrası ilk sivil hükümeti kuran Anavatan Partisi (ANAP) iktidarı tarafından 1985 yılında sunulan tasarı, polisi olağanüstü yetkilerle donatmaktadır. *Polis Yasalarının Ruhunu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet* raporuna göre SHP muhalefetine rağmen küçük değişikliklerle meclisten geçen bu tasarı, sonraki dönemde polisin yetkilerinin

durumlarda polis amirlerinin verdiği emirlerin yasallığı, emri yerine getirecek memurlar tarafından tartışılmaz hâle getirilmiştir. Berksoy, **Polis**, 230.

³⁵² Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhunu**, 23.

³⁵³ Berksoy, **Polis**, 231.

³⁵⁴ Bu eklenen fıkra 2007'de yapılan değişiklikler sonucu Madde 4A kapsamına alınmıştır ve hâlâ geçerlidir. Herhangi bir eylem gerçekleşmeden suçu önlemek adına uygulanabilir. Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhunu**, 24.

³⁵⁵ **age**, 24

³⁵⁶ **age**, 24.

³⁵⁷ **age**, 24.

arttırılmasında çok etkili olmuştur.³⁵⁸ Bu dönemde tasarıya ilişkin eleştirilere, Turgut Özal hâlihazırda bu tasarıdaki yetkilerin polis tarafından zaten kullanıldığı, ancak sıkıyönetim kalktığında bundan doğacak boşluğa karşı bu uygulamaların yasallaşması gerektiği şeklinde yanıt vermiştir.³⁵⁹ Darbeye karşı, darbe rejiminin ‘istisnai hâl’ uygulamalarının devam ettirme tercihi böylece açıkça ortaya konmuştur.

1985 değişikliklerinde öne çıkan 11. madde polise, eskiden ancak şikayet ya da başvuru olması durumunda müdahale edebileceği alanlarda müdahale yetkisi kazandırmıştır. Yakalama yetkisinde de değişikliğe gidilmiş, polisin yakaladığı kişileri 24 saat içerisinde hâkim önüne çıkarma zorunluluğu kaldırılmıştır. Polisin manevra alanını genişletmeye dönük özel ekiplerin sorumluluk bölgesiyle sınırlı olmamasına ilişkin Ek Madde 5, Polise mukavemet, saldırıya yeltenme gibi durumlarda zor kullanma yetkisi veren Ek Madde 6 gibi bazı ek maddeler de yasaya ilave edilmiştir. Bu yasa değişikliğinde öne çıkan istihbarat toplama yetkisiyle ilgili Ek Madde 7’dir.³⁶⁰ Bu değişiklik polislere ilk defa ‘önleyici ve koruyucu tedbirler almak üzere’ ülke seviyesinde istihbarat toplama ve diğer istihbarat kurumlarıyla işbirliğinde olma görevi ve yetkisi vermiştir.³⁶¹ Bu dönemde yapılması planlanan değişikliklerin bir kısmı karşılaştığı yoğun muhalefetin etkisiyle tasarıdan çıkarılmıştır.³⁶² Sağlam’ın belirttiği gibi, “daha önce yazılı hüküm olmadığı için polisin çekinerek kullandığı ve bu baskı altında zorunlu hâllere indirgemeye çalıştığı bu tür yetkiler, şimdi sağlanan genel ve belirsiz kavram ve ölçütler üzerine kurulu yasal dayanağın rahatlığı içinde daha sık ve ölçüsüz bir biçimde kullanabilecek, polisin kendisine uyguladığı otokontrol de böylece aşılmış olacaktır.”³⁶³

1990’lara gelindiğinde Kürtlerin ağırlıklı olarak yaşadığı bölgede devlet güçlerinin şiddetin dozunu arttırdığı, zorunlu göçler vasıtasıyla hem mesele hem de

³⁵⁸ **age**, 25.

³⁵⁹ “Polis Yasası ANAP Grubunu Karıştırdı: ‘Polise Yetkiye Hayır’”, **Milliyet Gazetesi**, 5 Haziran 1985’den aktaran Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 25.

³⁶⁰ “Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu önlemleri almak, emniyet ve asayiş sağlamak üzere, ülke seviyesinde istihbarat faaliyetlerinde bulunur. ...” ifadesi eklenmiştir. Metin, Eraslan, **Türk Polis**, 1064- 1065.

³⁶¹ **age**, 1065. Bu ek maddeden önce de polis istihbaratını arttırmaya yönelik halk nezdinde para ödülü ile muhbirliği teşvik eden yasal düzenlemeler olmuştur. 1971 tarihli Asayiş Müessir Bazı Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun’a eklenen Ek Madde 1. Ayrıntı için bkz. Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 28.

³⁶² Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, s. 25.

³⁶³ Fazıl Sağlam, “Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Üzerine Düşünceler”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, s. 79, 1985’ten aktaran Berksoy, **Polis**, 232.

cevaben geliştirilen devlet politikası batı kentlerine de taşınmıştır. Bu nedenle olağanüstü hâl bölgesindeki esnekliği şehirlerde de hayata geçirme ihtiyacı doğmuştur. 1990'ların ortalarında başlayan ve 2000'lerde yoğunlaşan suç söylemleri de şehirlerde polis yetkilerinin arttırılmasına zemin hazırlamıştır.³⁶⁴ Bu ihtiyaca cevap verecek biçimde PVSK'da da çeşitli değişikliklere gidilmiştir. 1985'ten sonraki yıllarda da 2002, 2005 yıllarında çeşitli değişiklikler yapılmıştır ancak en tartışmalı PVSK değişikliği 2007 yılında gerçekleşmiştir. Haziran ayında Meclis İçişleri Komisyonu'nda bile görüşülmeden Genel Kurul'a sunulan değişiklikler kabul edilmiştir. Polisin önleyici stratejileri açısından önemli bir modernleşme adımı olarak sunulan tasarı tartışmalara sebep olmuştur. Çünkü keyfi arama, yakalama ve kayıtsız gözaltıların önünü açan, polisin silah kullanma yetkisini genişleten, sıkıyönetim ve olağanüstü hâl dönemlerine özgü yeni bir dönem sunmaktadır. PVSK'da yapılan bu değişiklikler insan hakları ve demokrasi açısından bir geriye gidiş olarak değerlendirilmiş ve sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli siyasi partilerden milletvekillerine çağrı yapılmış, önemli raporlar sunulmuş ve anayasa Mahkemesi'ne başvurularak bazı maddelerin törpülenmesi sağlanmıştır. 2015 yılında ise güvenlik paketi kapsamında PVSK'da yapılan değişikliklerle cumhuriyet savcılarındaki gözaltı, arama ve adli soruşturma başlatma yetkileri polise, vali ve kaymakamlara tanınmıştır. Sonuç olarak kanunun pek çok maddesinin Anayasa'ya ve CMK'ya aykırı olduğuna dair tartışma devam etmektedir.³⁶⁵

4.1.2.2. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişiklikleri

1990'lu yıllar darbe sonrası sistemi devam ettiren değişikliklerle geçilirken, bunun istisnası olarak gösterilebilecek tek gelişme 1 Aralık 1992 tarihinde CMUK'ta yapılan düzenlemelerdir. 3842 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik, polis üzerindeki yasal denetimi ve sınırlamaları arttırarak kötü muamele, işkence vb. uygulamalara imkân veren koşulların değiştirilmesi ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca bu düzenlemeler arasında; yakalama, gözaltına alma ve tutuklama koşulları, gözaltı ve tutuklama süreleri, avukatın soruşturma sürecine katılımı gibi konular yer almaktadır.³⁶⁶

³⁶⁴ Gönen, **Neoliberal Dönemde**, 55.

³⁶⁵ Anayasa Hukuku Araştırmaları Derneği ve Türk Ceza Hukuku Derneği tarafından Anayasa Mahkemesi'ne sunulmak amacıyla hazırlanan rapor için bkz. <http://www.tchd.org.tr/Uploads/dosyalar/RAPOR.pdf> [12.12.2015].

³⁶⁶ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhunu**, 38.

Bu değişikliklerde, özellikle ceza adaletine ilişkin değişiklikler bağlamında, AB uyum sürecinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Örneğin şüpheli ve sanık haklarının korunması yönündeki değişiklikler bu çerçevede ele alınabilir. 1990'lı yıllar boyunca polise yöneltilen en ciddi eleştirilerden biri gözaltında işkencenin sonlandırılması konusudur. Bu süreçte gündeme gelen şeffaf karakollar konusu poliste olumlu bir karşılık bulmamıştır. dönemin Emniyet Müdürü Menzir bu konudaki gelişmeleri polise yönelik önyargılarla ilişkilendirmiş, “Kafalar şeffaf olursa, polis de şeffaf olur” şeklinde bir açıklama yapmıştır.³⁶⁷

Aynı dönemde şüpheli ve sanık haklarıyla ilgili düzenlemelerle polisin suçu tanımlama yetkisine son verilmiştir.³⁶⁸ Ancak olağanüstü hâl valisi ve polis amirlerinin müdahalesi ile DGM'lerde görülecek davalar bu değişikliklerden etkilenmemiştir.³⁶⁹ Bu defa tartışmanın eksenini, düzenlemenin Anayasa'nın eşitlik ilkesi ile bağdaşmadığı yönüne kaymıştır. Bir gazetecinin “Bu uygulama Kürt vatandaşlara ayrı gözetim süresi, Türk vatandaşlara ayrı gözetim süresi sonucunu doğurmuyor mu?” sorusu problemi özetlemektedir. Dönemin Adalet Bakanı Seyfi Oktay farklı durumlar için eşitlik iddiasında bulunulamayacağını, eşitliğin aynı durumda bulunanlar için geçerli olduğunu söylemiştir. Yanıtında kullandığı ifade tam olarak; “Bir savaş esnasındaki muhakeme usulü ile böylesine normal yolla getirdiğimiz muhakeme usulünü koşulları farklı olduğu için bir tutamazsınız, eşit tutamazsınız.”³⁷⁰ olmuştur. Bakanın bu açıklaması olağanüstü hâl bölgesinde savaş hükümlerinin geçerli olduğuna dair izlenim yaratmıştır. Bu açıklamadan önce 1990'ların yasal değişikliklerine nazaran olumlu değerlendirilmesine karşın İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Çağdaş Hukukçular Derneği gibi sivil toplum kuruluşları yasanın, sunulduğu gibi devrim ya da reform niteliğinde olmadığını ifade eden açıklamalar yapmıştır. İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Akın Birdal'ın açıklaması CMUK'un kabul edilebilir ve ikna edici olmadığı yönündedir. Bu açıklamada, eşitlik ilkesine aykırılığın yanı sıra yasanın, demokratik hak ve özgürlük

³⁶⁷ Ahmet Şık, “Menzir, şeffaf kafalar istedi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Mayıs 1992, 3.

³⁶⁸ CMUK'ta 1992 yılında yapılan değişikliklerin detayları için bkz. Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 38-39, 63.

³⁶⁹ **age**, 39.

³⁷⁰ “CMUK tartışılıyor ‘Yasa, İşkenceyi Önleyemez’”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Kasım 1992, 3.

mücadelesini terör suçu olarak nitelendirilmesine yol açabileceğini, yasanın işkence görme ve adil yargılanmama tehlikesini ortadan kaldırmadığını ileri sürülmüştür.³⁷¹

Bütün eleştirilere karşın bu düzenlemeler ile polis üzerindeki yasal denetimin ve sınırların arttığı söylenebilir. Ancak teşkilat içinden de ‘ellerini kollarını bağladığı’ ve ‘suç oranlarının artmasıyla sonuçlandığı’ gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu düzenlemeler karşısındaki muhalefet, cenaze törenlerindeki polis protestolarıyla açığa çıkmıştır. 1993’te görevleri başında öldürülen 4 polisin cenazesi sırasında CMUK’taki değişikliklere vurgu yapılarak polislerin “CMUK’na hayır”, “Kanımız aksa da zafer İslamın”, “kana kan intikam, başka çözüm yok”, “kahrolsun insan hakları” sloganları attığı protesto yürüyüşü gerçekleşmiştir.³⁷² Emniyet Müdürü Ağar açıkça yasal düzenlemeyi hedef alan sloganlar içeren bu yürüyüşlerin polisler değil de cenazeye katılan başka insanlar tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir.³⁷³ Adalet Bakanı Oktay ise gösteride polislerin varlığını kabul ederek; "Olabilir. Bu çok küçük bir azınlıktır. Bu demek değildir ki, polisin tümü bu düşüncede. Bu sloganlar polisin tümüne maletmek yanlış olur. Polis insan haklarının güvencesidir. Bu yasayı onlar uygulayacaktır" açıklamasını yapmıştır.³⁷⁴

Bu yürüyüşlerle ya da farklı kampanyalarla polisin CMUK değişikliklerine tepkisi bilinmektedir. Tepkinin boyutları ise Tanıl Bora tarafından “polislin özerkleşip kontrolsüzleştiğinin göstergesi”³⁷⁵ olarak değerlendirilmektedir. 1992-1993 yılları boyunca aralıklarla devam eden kampanya, “milliyetçi- muhafazakar politik elit ve entelijensiya tarafından da hararetle desteklenmiştir.”³⁷⁶ *Zaman* gazetesinin 1994’te yayınladığı haberde yasaya eleştiriden çok başarısızlığa dikkat çekme çabası görülmektedir. Haberde, Adalet Bakanı’nın ‘büyük iddialarının sonucunda’ hazırlanan ve yasalastırılan “CMUK’un yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1992 tarihinden itibaren işlenen adi suç sayısında 1993 yılına göre % 75 oranında artış olduğu” ifade edilmektedir.³⁷⁷ Bora’ya göre CMUK sürecinin en önemli yanı, rejim

³⁷¹ **age**, 3.

³⁷² “Cenaze töreni gösteriye dönüştü”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Kasım 1993, 14.

³⁷³ “Yürüyüşte Polis Yoktu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Şubat 1992, 9.

³⁷⁴ “Adalet Bakanı Seyfi Oktay, CMUK’la yapılan düzenlemelerin reform niteliğinde olduğunu söyledi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Kasım 1992, 6.

³⁷⁵ Bora, **Polis Devleti**, 1076.

³⁷⁶ Bora, **Devletin Polisi**, 10.

³⁷⁷ İrfan Kılıç, “Suçlular CMUK’u Tuttu”, **Zaman Gazetesi**, 22 Eylül 1994. http://www.zaman.com.tr/gundem_suclular-cmuku-tuttu_300804.html [01.12.2015]

içinde görelî özerkliğinin yanı sıra siyasetin/siyasetçilerin tıkağından söz edilen bir dönemde polisin politik hat çizici ideoloji üretici bir misyon üstlenmesidir.³⁷⁸

1997 yılında da CMUK üzerinde, gözaltı sürelerinin kısaltılması yönünde bazı değişikliklere gidilmiştir.³⁷⁹ 2004 yılında isim değişikliği ile Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) olarak yeniden yazılmış, 2005 yılında da yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.³⁸⁰ Bu dönem de de önerilen değişiklikler hararetle tartışmalar eşliğinde gerçekleşmiştir. Ancak çalışmanın konusu itibarıyla vurgulanması gereken Meclis'te kurulan Adalet Komisyonu'na polislerin de talep ve eleştirileriyle dahil olduğu, tüm bu "görüşme ve pazarlıkların sonunda" yasal değişikliklerin gerçekleştiğidir.³⁸¹ 2005 düzenlemeleri sırasında geçmişe dönük önemli bir eleştiri de polisin yargılama sürecine etkisi konusundadır. CMUK'un 156. Maddesi'ne göre "fezleke" olarak adlandırılan polis raporlarında polise suç tanımlama yetkisi tanınmıştır."³⁸² Eleştirilerde, polisin bu yetki ile adli süreci kolaylıkla etkileyebildiği konu edilmiştir. CMK'da ise savcıya yardımcı olmak üzere polisi de içeren adli kolluk birimleri kurulmuştur. Bu önemli bir adım olmakla birlikte uygulamada etkili olmadığı yönünde tartışmalar devam etmektedir.³⁸³

4.1.2.3. Terörle Mücadele Kanunu Değişiklikleri

Daha önce de ifade edildiği darbe rejiminin olağanüstü hâl uygulamalarını devam ettirmeye yönelik 'olağanüstü hal polisliği' TMK ile bir yasal metne kavuşmuştur. *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet* raporuna göre; "TMK'daki bu istisnai yetkiler sadece polisin otoritesini arttırmakla kalmamakta ortaya konan muğlak "terör" tanımı vasıtasıyla polise (ve diğer ceza ve adalet organlarına) geniş çaplı bir müdahale alanı açmakta ve yetki vermekte; böylece toplum üzerinde otoriter uygulamalara hukuki bir kaynak oluşturmaktadır."³⁸⁴ Diğer yandan TMK gibi "devletin güvenliği" için oluşturulan bu

³⁷⁸ Bora, **Devletin Polisi**, 10.

³⁷⁹ "Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Bu Kanunlarda Değişiklik Yapan 18.11.1992 Tarih ve 3842 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (K.S. 4229), **Resmi Gazete**, 22931, (12 Mart 1997).

³⁸⁰ Bu dönemin önemli gelişmesi DGM'lerin kaldırılmasıdır. Ancak daha önce de yer verildiği üzere bu mahkemelerin kaldırılmasından daha çok isim değiştirmesi söz konusudur. Bkz. Bu çalışma, 44.

³⁸¹ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 40.

³⁸² Biriz Berksoy, **Türkiyede Ordu Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları**, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2013): 42.

³⁸³ Bora, **Çağdaş Hukukçular Derneği**, 30-40.

³⁸⁴ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 72.

tür yasalarda daha otoriter bir polislik anlayışı eğilimi olduğu görülmektedir.³⁸⁵ TMK terör tehdidi karşısında öncelikle devlet güvenliği gözetilerek kabul edilmiş bir kanundur. Bu yönüyle birey hak ve özgürlüklerine getirdiği önemli sınırlamalar şaşırtıcı değildir. Bir önceki bölümde; olağanüstü hâl yasaları arasında TMK'ya ilişkin notlara yer verilmişti. Bu başlık altında TMK'da 1990'larda yasada yürürlüğe girişi itibariyle gerçekleşen değişikliklerin polisi güçlendirerek bu devretme sürecine nasıl etki ettiği, hangi 'düzenlemelerin' bu bağlamda öne çıktığı incelenmeye çalışılacaktır.

“Terörle mücadelede görevli olan kamu personeline” belli ayrıcalıklar tanıyan 15. Madde ile başlamak uygun olacaktır. Maddeye göre bu kişiler “görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan dolayı haklarında açılan kamu davası sonuçlanıncaya kadar tutuksuz yargılanırlar.”³⁸⁶ Oysa hangi sıfatla ve hangi gerekçeyle yapılmış olursa olsun hukuken suç olarak tanımlanan bir eylemin yargılanması ve suçun cezalandırılması konusunda kişiler yasalar önünde eşittir.³⁸⁷ “Terörle mücadelede görevli olmak” bir hukuka uygunluk nedeni olmadığına; ya da “terörist eylemle suçlanana karşı yasa dışı davranışlarda bulunma hakkı” gibi bir haktan söz edilemeyeceğine göre, eylemin yargılanmasında ve cezalandırılmasında objektif, genel ve eşit davranmak gerekir.³⁸⁸ Özgen'in ifadesiyle:

“...haklarında dava açılmış olsa dahi kesin hükümle mahkum oluncaya kadar masum sayılan (Anayasa md. 38) kişilere bu şekilde olanak sağlanması, bir şartla güzel ve sosyal adalet ilkesine de uygun sayılabilir. Bu şart da, tüm vatandaşlar için bu olanağın öngörülmesidir. Tüm vatandaşlar bir yana, tüm devlet görevlileri için dahi öngörülme sadece terör suçlarını takipte görevli personel ve (PVSK'nın Ek 9. maddesiyle tüm polisler) için öngörülen bu hüküm (daha doğru deyişle hükümler) bu şekli ile en azından devlet görevlileri arasında ayırım yaratan bir 'ayrıcalık' hükmüdür ve bu nedenle Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırıdır.”³⁸⁹

Bu dönemde, yani işkence, yargısız infaz, faili meçhuller konusunda politika üretilmesinin talep edildiği bu ortamda yasadaki değişikliğin kamuoyuna bu hâliyle sunulması ürkütücüdür. Sancar bu madde hükmünün “suç işlediği savıyla yargılanan terörle mücadele görevlilerini, yargılama sürecinin maddi ve psikolojik yüklerinden

³⁸⁵ age, 70.

³⁸⁶ TMK: Madde 15.

³⁸⁷ Mithat Sancar, “Anayasa Mahkemesi'nin Terörle Mücadele Yasasına İlişkin Kararı Üzerine Düşünceler”, “Devlet Aklı” Kısacasında Hukuk Devleti, 7. bs., (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014): 229.

³⁸⁸ Çetin Özek, “Terör ve Terörle Mücadele Kanunu”, İBD, c. 65, s. 4-5-6 (1991): 381'den aktaran Sancar, Anayasa Mahkemesi, 230.

³⁸⁹ Eralp Özgen, “Terörizmle Mücadele Yasasının Değerlendirilmesi” İBD, c. 65, s. 4-5-6, (1991): 408'den aktaran Sancar, age, 230.

kurtarmaya ve onları korumaya yönelik” olduğunu ve bu hâliyle “işkence heveslilerini cesaretlendirici” etkiler doğurabileceğini hatırlatmaktadır.³⁹⁰ Anayasa Mahkemesi’nin bu madde ile ilgili kararı; Birkaç (birinci ve üçüncü) fıkrasını iptal etmek, ancak bunu tamamlar nitelikteki ikinci fıkrasına dokunmamak şeklinde olmuştur. Dolayısıyla bu kararlar yasanın aldığı son hâlin tutarlı olduğunu söylemek zor olacaktır. Diğer yandan bu sorunu aşmak için Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü ile bunu dengeleyecek bir denetim mekanizması kurulması beklenebilir. Tüzükte işkence için öngörülen ceza “meslekten çıkarma” olarak belirtilmektedir.³⁹¹ Ancak İHD tarafından İçişleri Bakanlığı verileri kullanılarak ortaya çıkarılan istatistiğe göre; “işkence suçlamalarıyla idari soruşturmaya tabi tutulan 569 polis personelinin sadece 1’i uyarı ve 3’ü kınama alırken, 1’inin maaşı azaltılmış, 3 kişinin kısa süre ile ve 4 kişininse uzun süre ile kıdemleri durdurulmuştur.”³⁹² Bu sonuçlara, mahkemeye yansıyan durumlarda yargılama sürecine ilişkin sorunlar eklendiğinde TMK ile yapılan düzenleme daha da endişe verici hâle gelmektedir.

Bu dönemde TMK’da polis teşkilatına yetki veren önemli bir değişiklik 1996’da Ek Madde 2’nin kanuna eklenmesi ile gerçekleşmiştir. Buna göre; “Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi hâlinde kolluk kuvveti görevlileri, failleri etkisiz kılmak amacıyla doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanmaya yetkilidirler.”³⁹³ 1999 yılında Anayasa Mahkemesi’ne açılan iptal davası sonucunda, yaşam hakkı ihlallerine yol açabileceği gerekçesiyle maddenin iptaline karar verilmiştir.³⁹⁴

2000’lerde özellikle de 2006 yılında yapılan değişiklikler TMK’yı daha da otoriter bir hâle getirmiştir.³⁹⁵ TMK’nın 7. Maddesi’nde toplumsal gösterilerde, polisin muhalif kişilere “örgüt üyesi olmadığı halde örgütün amacının propagandasını yaptığı” gerekçesiyle uzun bir cezai süreci başlatmak üzere müdahale

³⁹⁰ Sancar, **Anayasa Mahkemesi**, 230.

³⁹¹ Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü, (T.N. 3201), **Resmi Gazete**, 16618, (24 Nisan 1979).

³⁹² Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 59.

³⁹³ “İl İdaresi Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Kuvvetli Tayın Kanunu, Er Kazanından İlaş Edileceklerle İlişkin Kanun, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ve Kimlik Bildirme Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (K.S. 4178), **Resmi Gazete**, 22747, (4 Nisan 1996).

³⁹⁴ Berksoy, **Türkiye’de Ordu Polis**, 36-37. PVSK 2007 düzenlemeleri ile bu hüküm polisin gündelik uygulamalarında yasallaşmıştır.

³⁹⁵ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 55.

edebilmesi mümkün hale gelmiştir.³⁹⁶ Ayrıca yukarıda anlatılan 2007’de PVSK’nın 16. Maddesi’nde yapılan değişikliğe ek olarak TMK’ya getirilen Ek Madde 2 ile polisin silah kullanma yetkisi arttırılmıştır.³⁹⁷

Polis teşkilatını etkileyen yasaların hukuki olarak tartışılmasının yanı sıra uygulamada yaşanması muhtemel aksaklıklarla birlikte düşünülmesi önemlidir. Paye, İngiltere örneğine yer verdiği çalışmasında olağanüstü yasaların geçici olarak tanımlandığını ancak bir şekilde feshedilmediğini hatırlatmaktadır. Bu çalışmada polise verilen olağanüstü yetkilerin “yok edilmekten öte örf âdet hukukunun kuralları” olarak oluşturuldukları ifade edilmektedir.³⁹⁸ Terörle mücadele konsepti “açıkça bir savaş konsepti”³⁹⁹ ise TMK ile polise verilen geniş yetkilerin, bu savaş ortamının ülke geneline yayılmasına ortam sağladığını söyleyebiliriz.

TMK’nın bu çalışmada önemli yer bulmasının ilk nedeninin olağanüstü hâlin süreklileşmesinin polis özelinden izleme olanağı sunması olduğu ifade edildi. Polisin bu şekilde önemli taşıyıcı işlev kazanmasının, daha önce tartışılan “ordudan polise anlam, yetki ve güç devri”ne zemin hazırladığı söylenebilir. Çünkü hem yasa ile polise istisnai yetkiler verilmiş hem de ortaya konan muğlak “terör” tanımı üzerinden müdahale alanı genişletilmiştir. Böylece toplum üzerindeki otoriter uygulamalara hukuki bir kaynak oluşturmaktadır.⁴⁰⁰ Polis Özel Harekât Timleri, bu süreçte özel yetki ve araçlarla donatılmış, yasaların ötesinde eylemleri ile tartışmalara konu olmuştur.⁴⁰¹ Kanun tarafsız olsa bile polisin takdir yetkisi ona siyaset yetkisi vermektedir. Çünkü kanunun ne olduğuna, “kâğıdın üzerine harfleri koyanlar değil, onları yorumlayan ve uygulayan olan polisler karar vermektedirler.”⁴⁰² Dolayısıyla muğlaklıklar, belirsizlikler içeren yasal boşluklarla dolu yoruma açık hukuk metinleri

³⁹⁶ Bu değişiklik elbette TCK’nın 20 maddesinde suç olarak tanımlanan eylemler terör kapsamına girmesini öngören 220. maddesiyle birlikte düşünülmelidir. Biriz Berksoy, “‘Güvenlik Devleti’nin Ortaya Çıkışı, ‘Güvenlik’ Eksenli Yönetim Tekniğinin Polis Teşkilatındaki Tezahürleri ve Süreklileşen ‘Olağanüstü Hal’: AKP’nin Polis Politikaları”, **Birikim Dergisi**, s. 276, (2012): 80.

³⁹⁷ **age**, 82.

³⁹⁸ Paye’ye göre 1984 tarihli Polis ve Adli Deliller Yasası, polisin yetkilerini terörle mücadele mevzuatından alınan düzenlemeleri norm kabul ederek tanımlamaktadır. Paye, **Hukuk Devletinin**, 101.

³⁹⁹ Bora 1990’ların terörle mücadele konseptinin adını bir savaş konsepti olarak koymaktadır. Tanıl Bora, “Polis ve Cemaat”, **Birikim Dergisi**, s. 264-265, (2011): 8.

⁴⁰⁰ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 72.

⁴⁰¹ **age**, 11.

⁴⁰² Furkan Kararmaz, “Polisin Hukuka Uymak Konusundaki Gönülsüzlüğü Üzerine Bir Tartışma”, **Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi**, s. 3, (2013): 157.

polisin “hukuk icat etmesini, boşluk olmayan durumlarda da yasayı kendisine mal etmesini mümkün kılar.”⁴⁰³

4.2. Terörle Mücadelede Polis: Polis Özel Harekât Timleri

1990’lı yılların güvenlik siyaseti ile polis teşkilatı yeniden yapılanırken ortaya çıkan PÖHT’ün, kuruluşuyla başlayan ve günümüze de taşınan tartışmalarla polis teşkilatının en çok eleştirilen birimlerinden biri olduğu söylenebilir. 1980 sonrası yeniden yapılanmada, timler değişimin militarizasyon boyutunu karşılayan özel bir konuma sahiptir.⁴⁰⁴ Türkiye’de “olağanüstü hâl” stratejilerine polis teşkilatının eklenmesinin en önemli ayağı olan PÖHT, “terör örgütlerinin meskun mahal veya kırsal alanlardaki silahlı eylemlerini engellemek, gerçekleştirilen eylemlerin failerini etkisiz hâle getirmek veya yakalamak, uçak araç bina gibi kapalı alanlarda rehin alınan kişi veya kişileri kurtarmak gibi özel maharet gerektiren hassas operasyonlarda kullanılmak” amacıyla aktif hâle getirilmiştir.⁴⁰⁵ Bu başlık altında birimin kuruluşu, örgütlenmesi ve aktif biçimde devreye sokulmasının siyasal konjonktürdeki yeri incelenecektir. Ağırlıklı olarak timlerin 1990’lı yıllarda olağanüstü hâl bölgesinde tartışmaya sebep olan, devletin yasallık sınırlarını zorlayan eylemleri üzerinde durulacaktır. Olağanüstü hâl bölgesindeki faaliyetleriyle ilgili tartışmalar nedeniyle bir anlamda timlerin askıya alınması, ilçe merkezlerine ve Batı’ya kaydırılmaları, olağanüstü hâl güvenlik anlayışının ülke genelinde görünürlük kazanmasına neden olmuştur. Bu süreçte güvenlik politikasındaki devamlılığı gösteren örnek olaylara yer verilecektir. Olağanüstü hâl ilanlarının sona erdiği 2000’lerde PÖHT’ün teşkilat içerisinde nasıl konumlandığından ve güncel durumdan kısaca bahsedilecektir. Son olarak da bu birimin uygulamaları üzerinden ‘devletin yasallık sınırları’ tartışması yürütülmeye çalışılacaktır.

4.2.1. PÖHT’ün Kuruluşu ve Örgütlenmesi

Polis Akademisi’nde hazırladığı çalışmada Zafer Can’ın aktardığına göre PÖHT kurulmadan önce terörle mücadele konusunda etkili bir birim olarak, özellikle sorgu konusunda uzmanların yer aldığı Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Şube

⁴⁰³ age, 157.

⁴⁰⁴ **Almanak Türkiye 2006- 2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnsel, (İstanbul: TESEV Yayınları, Temmuz 2009): 5.

⁴⁰⁵ Beşe, **Özel**, 114- 115.

Müdürlüğü vardır. Asayiş Daire Başkanlığı'na bağlı bu şube müdürlüğü çeşitli nedenlerle lağvedilmiş, 22 Mart 1983 tarihinde İçişleri Bakanı onayı ile merkezde Özel Harekât Şube Müdürlüğü; Ankara, İstanbul ve İzmir'de de Özel Harekât Grup Amirlikleri oluşturulmuştur.⁴⁰⁶ 7 Mart 1987 tarihinde yine bakanlık onayı ile Asayiş Daire Başkanlığı'ndan çıkarılarak Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi Başkanlığı'nın bir parçası hâline getirilmiş, 1993 yılına kadar burada faaliyet göstermiştir.⁴⁰⁷ Bu dönemde de merkezde şube müdürlüğü, üç ilde de bölge grup amirliği şeklindeki örgüt yapısı devam etmektedir. 1993 yılına gelindiğinde; Özel Harekât Şube Müdürlüğü 26.07.1993 tarihli olmasına karşın *Resmi Gazete*'de yayınlanmayan Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Harekât Daire Başkanlığı'na (ÖHDB) dönüştürülmüştür.⁴⁰⁸ Ertan Beşe'nin aktardığı üzere ÖHDB'nin çalışmalarını düzenleyen yönetmelik 'çok gizli' ibaresi taşımaktadır. Bu yönetmeliğe göre dairenin doğrudan Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlandığı bilinmektedir.⁴⁰⁹ Daire başkanlığı olarak örgütlendiği 1993 yılından 2009'a kadar merkezde "Eğitim," "Personel," "Destek-Lojistik" ve "Operasyon Harekât Planlama ve Değerlendirme" şube müdürlükleri yapılanması ile işleyişi devam etmiştir.⁴¹⁰ Ayrıca 48 ilde "Özel Harekât Şube Müdürlüğü" oluşturulmuştur. İllerdeki Özel Harekât Şube Müdürlükleri İl Emniyet Müdürü'ne bağlı olarak görev yapmaya başlamıştır.⁴¹¹

Dönemin başbakanı Tansu Çiller ve polis teşkilatı yöneticileri, birimin "daire" olarak örgütlenmesini ve personel sayısının arttırmaya yönelik gelişmeleri Güneydoğu illerinde Özel Kuvvetler ve Özel Harekât Birlikleri tarafından yürütülen savaşın profesyonelleşmesi olarak tarif etmektedir.⁴¹² Profesyonelleşme adımının önemli bir ayağını da birimde çalışacak personelin sayısı ve eğitimiyle ilgili iyileştirmeler oluşturmaktadır. Bu nedenle Özel Harekât Daire Başkanlığı oluşturulduktan çok kısa bir süre sonra, 12.08.1993 tarihinde yayınlanan kanun hükmünde kararname ile Emniyet Teşkilatı Kanunu'nda değişikliğe gidilmiş; terörle mücadelede görev alacak personel yetiştirmek üzere Özel Harekât Polis Okulları

⁴⁰⁶ Zafer Can, "Özel Harekât Polisinin Yaşadığı Sorunlar: Özel Harekât Daire Başkanlığı Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi, 2010): 40

⁴⁰⁷ Beşe, **Özel**, 115.

⁴⁰⁸ Beşe, **Özel**, 115. Zafer Can bu tarihin 13.07.1993 olduğunu aktarmaktadır. Can, **Özel Harekât**, 42.

⁴⁰⁹ Beşe, **Özel**, 115.

⁴¹⁰ Can, **Özel Harekât**, 41.

⁴¹¹ Beşe, **Özel**, 115.

⁴¹² Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhunu**, 51

açılması ve personel sayısını arttırmaya yönelik bir takım esneklikler sağlanmıştır.⁴¹³ PÖHT'ün kuruluşuna ilişkin yasal prosedüre ilişkin sağlıklı bilgiye ulaşamadığından daha çok personel alımına ilişkin bilgi veren bu metin, PÖHT hakkında önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Personel alımı ve eğitimi ile ilgili detaylara geçmeden önce Şekil 1'de verilen örgüt yapısının 2009 yılında değiştiğini hatırlatmakta fayda var. İlerleyen bölümlerde bu değişikliklerin karşıladığı politika değişimi ele alınacaktır. 2009 yılında bu şube müdürlüklerine 28.10.2009 tarihli İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile 6 yeni şube müdürlüğü eklenmiştir.⁴¹⁴ Yeni şube müdürlükleri farklı durumlara uygun taktiklerin uygulanması ihtiyacı, bu ihtiyaca uygun personelin profesyonelleştirilmesi tercihi ile açıklanmaktadır. Bu nedenle isimleri “taktik şube müdürlüğü” olarak anılmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

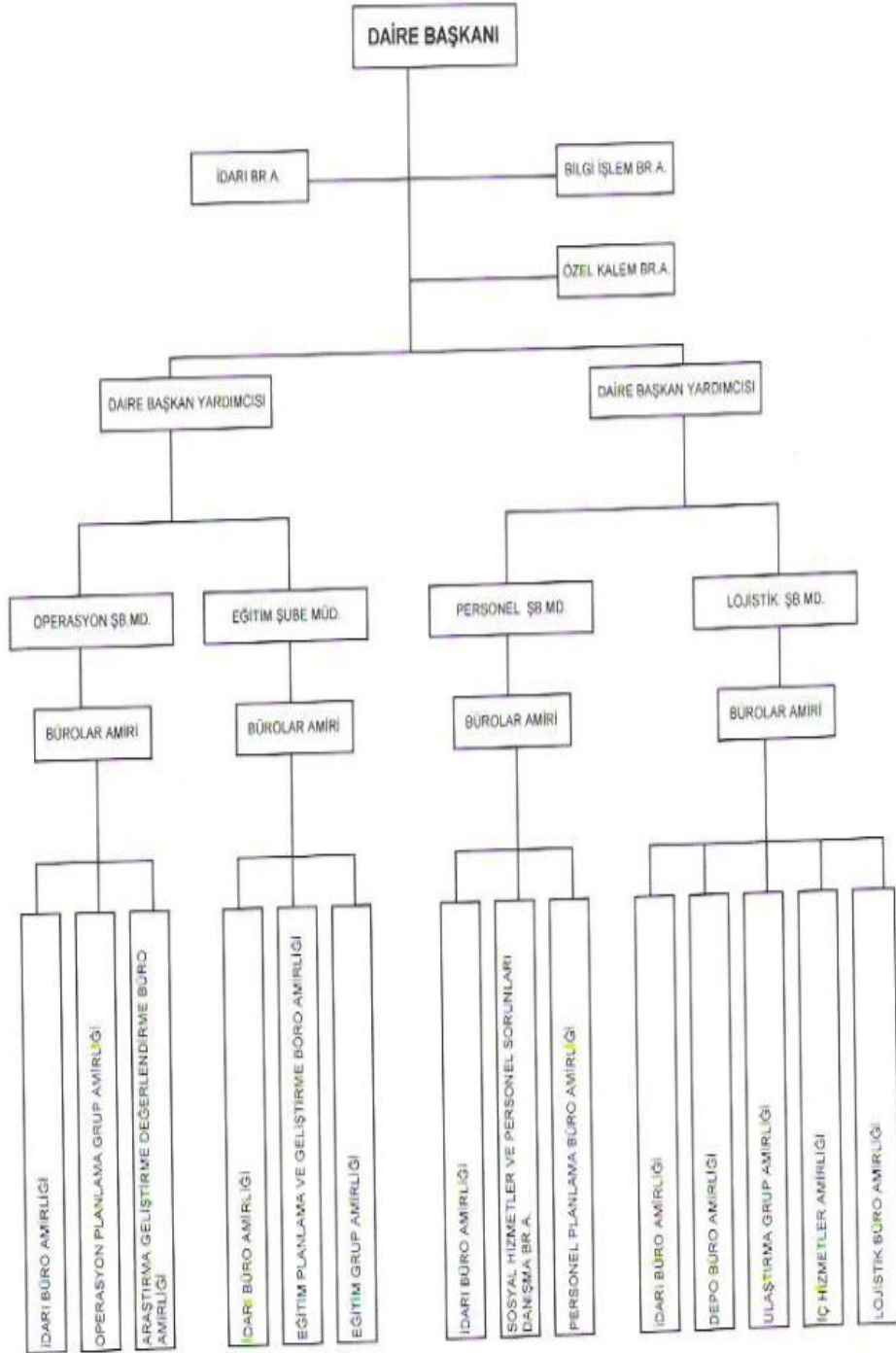
- Birinci Taktik Şube Müdürlüğü, Kırsal alan operasyonlardan sorumludur.
- İkinci Taktik Şube Müdürlüğü, şehir içi operasyonlardan sorumludur.
- Üçüncü Taktik Şube Müdürlüğü: Keskin nişancılık eğitimi alan personelden oluşmaktadır.
- Dördüncü Taktik Şube Müdürlüğü: Rehine müzakeresi konularında uzmanlaşmıştır.
- Beşinci Taktik Şube Müdürlüğü: Arama kurtarma, operasyon köpekleri ve Scuba birimlerinden oluşan şubedir.

lümü, Eğitim Me

⁴¹³ “Emniyet Teşkilatı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” (KHK.S. 490), **Resmi Gazete**, 21666, (12 Ağustos 1993).

⁴¹⁴ Can, **Özel Harekât**, 43.

⁴¹⁵ Can, **Özel Harekât**, 42- 43.

Şekil 1: Özel Harekat Daire Başkanlığı 1993- 2009 Yılları Arası Örgütlenme Şeması.

Zafer Can, “Özel Harekât Polisinin Yaşadığı Sorunlar: Özel Harekât Daire Başkanlığı Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Polis Akademisi, 2010): 44.

4.2.2. PÖHT'e Personel Alımı ve Eğitim

Ecevit Kılıç polis içerisinde PÖHT gibi bir para-militer (yarı- askeri) birime ihtiyaç duyulmasını ASALA'nın 7 Ağustos 1982 tarihinde Ankara Esenboğa Havalimanı'nda gerçekleştirdiği eylemle ilişkilendirmektedir. Bu bilgiye göre eylemin ardından ağır koşullara dayanıklı polisler seçilmiş ve sınavla özel harekât kursuna alınmıştır.⁴¹⁶ Eğitimden geçen polisler de döner dönmez Özel Kuvvetler ile birlikte kırsal alanlardaki operasyonlarda yer almaya başlamıştır. Dolayısıyla ilk aşamada “özel göreve” uygun sınırlı sayıda (11) kişiden oluşan bir timle polis teşkilatı terörle mücadelede rol almaya başlamıştır. Bu ilk timin seçiminde yapılan sınavın kriterleri bilinmemektedir.

PÖHT için özel personel yetiştirilmesi 1993 yılı itibariyle daha önce bahsedilen 12.08.1993 tarihli kanun hükmünde kararname çıktıktan sonra mümkün olmuştur. Bu değişiklik basın tarafından teröre karşı “özel ordu” kurulmasına ilişkin kararname olarak değerlendirilmiştir.⁴¹⁷ Takip eden günlerde de PÖHT personeli ile asker arasındaki problemler gündeme gelmeye başlanmıştır. Bölgede birlikte çalışan iki birim arasındaki anlaşmazlık nedenlerinden biri görev bölgeleri hakkındadır. Polis teşkilatı görev bölgesi tarif ederken belediye sınırlarını esas almasına karşın bu yeni birim kırsal alanlardaki operasyonlara uygun eğitim almış ve o alanlarda görevlendirilmiştir. Askerin sorumluluk bölgesini paylaşmak konusunda çekingen olduğu düşünülebilir. Polislerin de özel eğitimlerine karşın genel polis görevlerine verilmelerinin yani çatışmalar dışında şehirde görevlendirilmelerinin kuruluş amaçlarına ve özelliklerine uygun olmadığı yönünde rahatsızlıkları olduğu bilinmektedir.⁴¹⁸ Bu tartışmalar devam ederken hem birimin para-militer yapısını belirginleştirir hem de birlikte çalışılacağını gösterir biçimde timlerin eğitimi için Emekli Yarbay Korkut Eken görevlendirilmiştir.⁴¹⁹

Birimlere personel seçiminde Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan gönüllü amir ve memurların değerlendirildiği görülmektedir. 1993'teki politika değişimi ile Kasım ayında il emniyet müdürlüklerine gönderilen broşür ile polislere, “Aradığımız siz olabilirsiniz. Sizi, yeteneklerinizi değerlendirebileceğiniz özel ve

⁴¹⁶ Ecevit Kılıç, **Özel Harp Dairesi**, 274- 277.

⁴¹⁷ “Özel ordu kararnamesi yayınlandı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Ağustos 1993, 17.

⁴¹⁸ “Özel tim asker çekişmesi”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1993, 4.

⁴¹⁹ Göksel Polat, “Özel Ordu'ya MİT'çi komutan”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Eylül 1993, 17

şerefli bir mesleğe davet ediyoruz. Siz de aramıza katılın! Milletimizin huzur ve güvenliği, vatanımızın bölünmez bütünlüğü için birlikte çalışalım” çağrısı yapılmıştır.⁴²⁰ Bu kişilerin; polisliğe girişte aranan şartları karşılamaları, ayrıca spora, beden geliştirme çalışmalarına yatkın fiziki güçte olmaları ve soğukkanlı, disiplinli, azimli, dayanıklı vb. niteliklere sahip olmaları beklenmektedir.⁴²¹ PÖHT bünyesinde çalışmak için Özel Harekât Temel Eğitimi almak zorunludur. Normal koşullarda bu eğitim, 4- 16 hafta arasında sürmektedir. Eğitime katılmak için adayların belirtilen koşulları karşılamaları ve sözlü yazılı sınavdan geçerli not almaları gerekmektedir.⁴²² 1993 yılı Ağustos ayında yayınlanan kanun hükmünde kararname ile terörle mücadele için hızla personel yetiştirmek üzere okullar açılmasının yanı sıra askerliğini komando olarak yapanların da sınav şartı aranmaksızın mülakatla doğrudan öğrenci olarak bu okullara alınmaları hükmüne bağlanmıştır. Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 3600 sayılı Kanun ile değişen 19. maddesinin birinci fıkrası şu şekildedir:

“Emniyet Teşkilatının ihtiyacı olan polis memurlarını yetiştirmek üzere, en az altı ay süreli mesleki eğitim-öğretim ve uygulama yapan polis okulları açılır. Bu okullara, yapılacak sınavda başarılı olan en az lise ve/veya dengi okul mezunları alınır. Ancak terörle mücadelede görevlendirilmek amacıyla personel yetiştirmek üzere özel harekat polis okulları da açılabilir ve bu okullara, askerliğini komando olarak yapanlar terhis tarihlerinden itibaren onsekiz ay içinde müracaatları halinde, sınav şartı aranmaksızın, mülakatla doğrudan öğrenci olarak alınabilir. Bu öğrenciler 28/11/1984 tarihli ve 3087 sayılı Kanunun 6 nci maddesinde belirtilen amaçlar doğrultusunda yetiştirilir.”⁴²³

PÖHT’e katılma konusunda bir başka kriter olarak “birim içinde milliyetçi siyasetin belirlediği ideolojinin hâkimiyeti ve derin devletle kurulmuş bağlar” öne çıkmaktadır.⁴²⁴ Susurluk Olayı sonrası PÖHT personellerinden bazılarının “derin devlet” pratikleriyle ilişkilerini gösteren olayların gündeme gelmesi ve bunun üzerine iktidarın koruyucu refleksi de bağlantıları güçlendirmiştir. Polis teşkilatının siyasal iktidarların etkisine ne kadar açık olduğu ve aynı zamanda devlet politikalarına etki güçleri bir önceki başlıkta detaylandırılmıştı. Bu nedenle PÖHT personelinin de MHP zihniyeti ile örtüşmesi şaşırtıcı değildir. Bunun bir ayağı polis

⁴²⁰ Göksel Polat, “Özel time ‘Türk’ Aranıyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Kasım 1993, 15.

⁴²¹ Beşe, **Özel**, 115. Ayrıca ÖHDB web sayfasında belirtilen kriterlerde değişiklik olmadığı görülmektedir. **Emniyet Genel Müdürlüğü** <https://www.egm.gov.tr/Sayfalar/Özel-Harekat-Daire-Başkanlığı.aspx> [06.01.2015]

⁴²² Can, **Özel Harekât**, 48.

⁴²³ “Emniyet Teşkilatı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” (KHK.S. 490), **Resmi Gazete**, 21666, (12.08.1993).

⁴²⁴ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhunu**, 52.

teşkilatının mesleki kültürü ise bir diğeri 1990'lı yıllarda terörle mücadelenin ülkücü hareketin siyasal gündemi olmasıdır. MHP 1993 yılı Temmuz ayında zaten “özel ordu”ya çok benzer bir yapılanma talep etmiş ve “Türkiye Güvenlik Araştırmaları Kurumu” kurulması için yasa önergesi vermiştir. Önergeye göre bu kurum çerçevesinde oluşturulması planlanan güvenlik birimi “kamuoyunu güvenlik ve terör konularında duyarlı hâle getirmek için çeşitli faaliyetler organize etmek” gibi muğlak bir yetkiye sahip olacak ve sadece Başbakan’a karşı sorumlu olacaktır.⁴²⁵ Polisin PÖHT aracılığıyla Kürt meselesi ile mücadelede aktif hâle getirilmesi, MHP'nin bu önerisinin yetkililer tarafından benimsenmesi olarak değerlendirilmiştir.⁴²⁶ PÖHT personelinin Türk milliyetçiliğine dayanan söylemi, bazı siyasi partileri temsil eden semboller taşıdıklarına ilişkin tanıklıklar, kılık kıyafet selamlaşma usullerindeki ortaklaşmanın da personel alımına ilişkin bu kanıyı etkilediği söylenebilir.⁴²⁷ Çünkü 1990'larda PÖHT etrafında yürütülen tartışmaların büyük bölümünde bu tür personel davranışları eleştirilmektedir. Yine Can ve Bora'nın aktardığına göre bu tartışmalar karşısında ülkücü harekette ikili bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Kendileri PKK'ya karşı savaşan personelin esasen ülkücülerden oluştuğunu gururla söylerken, başkalarının bunu söylemesine tepki gösterdiklerine dair örnekler bulunmaktadır. Kendi yayın organlarında PÖHT'e çok sayıda ülkücünün başvurduğu haberini manşete çıkarırken, *Hürriyet* gazetesinin “PKK'ya Karşı Ülkücü Ordusu” manşetini tepkiyle karşılamışlardır. MHP resmi görüş açıklamaları ülkücülerin PKK'yla mücadelede güvenlik kuvvetlerini desteklemenin ötesinde bir etkisi olmadığını ancak “şiddetle vatansever olan özel timcilerin tabiatıyla, kendiliğinden ülkücülerden çıktığı” yönündedir.⁴²⁸ MHP Genel Başkan Yardımcısı Tuncay Şekercioğlu'nun 24 Ağustos 1994'teki açıklaması genel ruh hâlini özetlediği söylenebilir: “O bölgede çalışanlardan bazıları sempatanımız olabilir ama organik bir bağımız yok. Bizim siyasi görüşümüze sahip kişiler orada vatan için mücadele veriyorsa bu sevindirici bir şeydir.”⁴²⁹ Ancak 1995 yılında RP Bingöl Milletvekili Hüsamettin Korkutata bölgede yaptığı incelemelerinin ardından yaptığı açıklamada MHP'nin bölgede örgütlenmesini bu birimle ilişkilendirmiş ve timlere personel alımı hakkında “Özel

⁴²⁵ Kemal Can, Tanıl Bora, “MHP'nin Güç Kaynağı Olarak Kürt Meselesi”, *Birikim Dergisi*, s. 134-135, (Haziran- Temmuz 2000): 58.

⁴²⁶ *age*, 60.

⁴²⁷ Beşe, *Özel*, 115- 116.

⁴²⁸ Can, Bora, *MHP'nin Güç Kaynağı*, 61.

⁴²⁹ *age*, 63.

tim okullarına başvuranlar arasında ayrıntılı araştırma yapılıyor ve MHP’li olanlar tercih ediliyor. (...)” gibi bir iddia öne sürmüştür.⁴³⁰ Konuşmasının devamında çoğu PÖHT personeli olan güvenlik güçlerinin mesai sonrası MHP örgütlerinde bulduklarını anlatmıştır. Korkutata’ya göre bu ilişki çok belirgindir: “Bu görevliler özellikle Diyarbakır’da haftada iki veya üç kez ‘sünnet düğünü’ adı altında eş ve çocuklarıyla birlikte araçlarla kent turu düzenliyorlar. Sivil polis otoları korumasında gerçekleşen kent turunda, MHP bayrakları kullanıyorlar ve bozkurt selâmı veriyorlar.”⁴³¹

Bölgede görev yapan güvenlik güçlerinde bu milliyetçi gösteri anlayışının 1993 sonrasında başladığını söylemek elbette mümkün değildir. 1991’de Vedat Aydın’ın cenazesini teslim alanlar arasında bulunan Davut Balıkçı anılarında “Özel timler, konvoyu adeta tahrik edercesine elleriyle kurt işareti yapıp yüksek sesle ‘bugün birinizi öldürdük, yarın hepinizi öldüreceğiz’ diyorlardı.” diye yazmıştır.⁴³² Buradaki özel timin, jandarma özel timi ya da polis özel timinden hangisi olduğu açık değildir. Ancak sonraki örneklerden bu sözlerin sahibi PÖHT personelinden olmasa da, kolayca bu söyleme adapte oldukları görülmektedir. PÖHT personelinin milli güvenlik ve devlet bekası kavramları üzerinden bölgedeki varlıklarını anlamlandırmaları, bölgede görev alan diğer birimlerin yaklaşımı ile ciddi benzerlikler taşımaktadır. Bu durum elbette devlet politikası ve hakim zihniyet ile doğrudan ilişkilidir. PÖHT daha 1993 sonrası durumuna erişmeden önce Adana Bağımsız Milletvekili Cüneyt Canver’in mecliste birime yönelik eleştirileri olmuştur. Bu eleştiriler DYP’li bir milletvekili tarafından “Özel tim devletin milli kuruluşu. Sayın başkan, devletin milli güçleri aleyhinde konuşurmayın lütfen” şeklinde kesin bir itirazla karşılanmıştır.⁴³³ Bu örnek milli güvenlik konusunda özel timlere nasıl bir rol biçildiğini, iktidarın timlere yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.

Personelin eğitime bakıldığında; “personeler özel harekât birimlerinde kullanılan her türlü silahla atış eğitimleri, keskin nişancılık, silah kullanma teknikleri, arazi ve dağcılık, bina, uçak, tren, otobüs gibi kapalı alanlarda rehine kurtarma, spor ve yakın savunma, Atatürk İlke ve İnkılâpları, insan hakları”

⁴³⁰ age, 68.

⁴³¹ age, 68.

⁴³² Davut Balıkçı, **Bir Olağanüstü Hal Sürgünü**, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014): 38.

⁴³³ “Özel Tim Meclis’i Karıştırdı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Mart 1990, 17.

konularında eğitim verildiği görülmektedir.⁴³⁴ Bu birimin ilk eğitimcilerinden Korkut Eken'in belirttiği üzere timler 1990'lardan beri Amerikan sistemine uygun bir eğitim almaktadırlar.⁴³⁵ Mezun olduklarında yüksek teknoloji silah kullanmayı öğrenmiş, gerilla tekniği ile çatışma eğitimi almış olurlar. Özel eğitimler zaman zaman dil öğrenimini de kapsamaktadır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da görevlendirilen ilk tim elemanlarının Kürtçe öğrendikleri gazetelerden duyurulmuştur.⁴³⁶ 1995-1996 öğretim yılı itibariyle Polis ve Özel Harekât Polis Okulları'nda öğrencilere haftada 1 saat İnsan Hakları dersi okutulmasına karar verilmiştir.⁴³⁷ Özel Harekât Temel Eğitimi'ni başarı ile bitirenler Özel Harekât Şube Müdürlüklerine atanırlar.⁴³⁸

Zamanla eğitim konusu daha geniş bir şekilde dairenin gündeminde yer almıştır. 1990'lardan sonra birimin çalışma stratejileri ve ihtiyaçlarına göre personelin çalışma süresi içerisinde de kurslar açılmaktadır. Bu kurslar; keskin nişancılık eğitimcisi kursu, zırhlı araçlar sürücüsü ve silah sistemleri kullanıcısı kursu, rehine müzakere kursu, harita okuma kursu vb.⁴³⁹ Ayrıca yabancı ülke polis teşkilatlarından alınan GSG-9 ve köpek eğitimi, Alp tipi dağcılık kursu, sınır devriye operasyonları ve iz takibi, rehine görüşmesi ve olay yönetimi gibi eğitimlerle desteklenmektedir.⁴⁴⁰

Eğitimin önemli bir ayağını kullanılacak silahlarla ilgili bilgi almak oluşturduğuna göre burada diğer polislerden nasıl ayrıldıklarını incelemek faydalı olacaktır. Can'ın aktardığına göre; "Özel Harekât Daire Başkanlığı, görevlerinin niteliği gereği Emniyet Teşkilatı'nın genelinde kullanılan rutin araç ve gereçlerin yerine daha çok uzman kişilerce kullanılması için tasarlanmış olan araç ve gereçleri kullanmaktadır."⁴⁴¹ Polis teşkilatı içinde termal kameralar ve gece görüş sistemlerinin sadece bu timler tarafından kullanılması bunun iyi bir örneğidir. 1990'ların sonunda polis haftası etkinlikleri kapsamında silahlar sergilendiğinde PÖHT'e kayıtlı mühimmat açıkça ortaya çıkmıştır. Bu sergide yer alan İsrail yapımı

⁴³⁴ Beşe, **Özel**, 115.

⁴³⁵ Berksoy, **Neoliberalizm**, 55.

⁴³⁶ "Kürtçe öğrendiler", **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Mart 1987, 7.

⁴³⁷ "Polise İnsan Hakları Dersi", **Zaman Gazetesi**, 29 Ağustos 1995, www.zaman.com.tr/politika/1995/08/29/polise-insan-haklari-dersi-5456 [11.10.2015].

⁴³⁸ **Emniyet Genel Müdürlüğü**, <https://www.egm.gov.tr/Sayfalar/Özel-Harekat-Daire-Baskanligi.aspx> [06.01.2016]

⁴³⁹ Can, **Özel Harekât**, 53- 54.

⁴⁴⁰ **age**, 55.

⁴⁴¹ **age**, 58.

uziler, bunların susturucuları da tartışma konusu olmuştur. Ayrıca 200 metreden hedef vurabilen Bixi makineli tüfek, kalaşnikof, uzun namlulu çeşitli tüfekler, RPG-7 roketatar, havan topu dikkat çekmiştir.⁴⁴² Açıklama olarak; Timlerin kırsal alanlardaki operasyonlar nedeniyle şehir polislerinden ayrışarak bu tür ağır silahlar kullandıkları ifade edilmiştir. Arazi görevlerinin azaldığı dönemde, bu ağır silahlar mühimmatlarıyla birlikte TSK'ya devredilmiştir.⁴⁴³ Emekli askeri hâkim Ümit Kardaş tarafından polisin terörle mücadele konseptinde militer yapıya kavuşması ve ağır silahlar edinmesinin sakıncaları şöyle ifade edilmektedir: “Teröre karşı koşullandırılmış ağır silahlı militer bir yapıdan demokratik polislik beklemeniz mümkün değil. Polisiniz o koşullarda zorbalığa ve zora dayalı polislik yapacaktır. Bu da meşruiyetini zedeler.”⁴⁴⁴

Özel Harekât Dairesi Başkanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı olmasından dolayı malzeme alımını doğrudan kendisi yapamamaktadır, silah alımları Kamu İhale Kanunu'na göre olmaktadır.⁴⁴⁵ Kullanılan teknikler değiştikçe ihtiyaca göre silahlar değiştirilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü bu tür değişiklikleri verimliliği sağlamanın bir koşulu olarak sunmakta, gelişen taktik ve teknikler ile gelişme gösteren silah, mühimmat, araç-gereç, teknik malzeme yeniliklerinin takip edilmesine ve bütçeye uygun şekilde temin edilmesinin önemine dikkat çekmektedir.⁴⁴⁶ Oysa bu değişikliklerin bazı PÖHT personellerine göre “silah tacirlerine para kazandırmak”tan başka bir açıklaması yoktur. *Zaman* gazetesindeki bir röportajda şu ifadeler yer almaktadır: “Bizim sıkığımız her kurşundan para kazananlar var. Basit bir örnek verelim. İki yıl önce bizlere Ruger marka tabancalar verildi oysa bu silahların namluları çabuk paslanmakta, şimdi bu silahlar değiştirilecek. Yorumunu sizlere bırakıyoruz.”⁴⁴⁷

⁴⁴² “Özel Harekât Şov”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Kasım 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/ozel-harekat-sov-39045914> [01.11.2015]. Özel Harekât'ın Kuruluş Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin 78.maddesinde, “Personelin kullanmış olduğu araç, gereç ve silah ve mühimmatlar kesinlikle sergilenemez imkan ve kabiliyetleri gizli tutular” hükmü hatırlatılarak 2015 yılında bu silahların sergilenmemesi yönünde genelge yayınlanmıştır. Kamil Elibol, “10 Nisan Polis Haftası Öncesi Emniyet Teşkilatı'nda Özel Tim Krizi Gündeme Geldi”, **Sözcü Gazetesi**, 5 Nisan 2015, 3.

⁴⁴³ Can, **Özel Harekât**, 58.

⁴⁴⁴ “ Militer yapıda demokrat polis olmaz”, Söyleşi: Pınar Ögünç, **Radikal Gazetesi**, 23.09.2013, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/pinar-ogunc/militer-yapida-demokrat-polis-olmaz-1152074/> [11.11.2015].

⁴⁴⁵ Can, **Özel Harekât**, 58.

⁴⁴⁶ **Emniyet Genel Müdürlüğü**, <https://www.egm.gov.tr/Sayfalar/Özel-Harekat-Daire-Baskanligi.aspx>, [06.01.2016].

⁴⁴⁷ E. Yıldırım Akkoç, “Özel Harekat Timiyle Çok Özel”, **Zaman Gazetesi**, 7 Ağustos 1995.

Bu konu çalışmada kullanılan kaynakların sınırlarını aşacağından burada sadece soru işaretleri olduğu belirtilerek geçilecektir. Ancak bölgede devletin farklı birimleri arasında da yasal olmayan kanallarla neredeyse bir “silahlanma yarışı” başladığından bahsetmekte fayda var. Polislerin, askerinin ve birinci bölümde yer verilen yeni birimlerin devletten aldıklarının dışında enformel yollarla silah temin etmeye başladıkları, bu pazardan elde edilen kârın paylaşımına ilişkin sorunlar yaşandığı görülmektedir.⁴⁴⁸

4.2.3. Polis Özel Harekât Yönetmeliği

Daha önce de anlatıldığı üzere 1990’lar boyunca Kürt meselesine yönelik tehdit algılaması çerçevesinde devletin yeniden yapılanmasında ÖHDB teşkilatın ‘olağanüstü hâl polisliği’ anlayışının en önemli unsurlarından biri olmuştur. Ancak 2002 yılında branş tanımı yapılanaya kadar özel harekât timlerine ilişkin kamuya açık bir yönetmeliğe rastlanmamaktadır. PÖHT’ün *Resmi Gazete*’de yayınlanmayan bir kararnameyle ya da sadece bakanlık onayıyla kurulduğu tahmin edilmektedir.

Kuruluş sürecine ilişkin gizliliğin sorunlu yanlarından biri Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesindeki bu tür birimlerin yönetmeliklerinin gizli tutulmasının, polis için denetlenemez özerk bir alan sağlamasıdır. Bu özerk alana ilişkin en açık tartışmalar Susurluk Olayı’ndan sonra yapılmıştır. Yönetmelikle ilgili bilgilere de bu vesileyle, kaza hakkında TBMM’ye sunulan rapordan ulaşılabilmektedir. Raporda öncelikle ÖHDB’nin ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu ifade edilmiştir.

Yönetmeliğin gizli olmasından kaynaklanan başka bir sorun, iyi niyetli bir okumayla personelin görev tanımıyla ilgili sorunlar yaşaması, emir komuta ilişkisinde kendisine verilen emirlerin yasallığını sorgulayamamasıdır. Nitekim 1994 yılı Eylül ayında personel tarafından yapılan bir çağrıda yönetmeliğin açıklanması talep edilmektedir. Timlerde görev alan polisler çağrılarında nasıl hareket edeceklerini, kimden emir alacaklarını bilmek istediklerini belirtmiş bunun psikolojik rahatlama açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁴⁹ Bu talep karşılıksız kalmış yönetmelikle ilgili bir gelişme olmamıştır. Ancak Can’ın aktardığı üzere “Özel Harekât Yönetmeliği’nin uygulamada, birimden çıkarılma ve

⁴⁴⁸ Hamit Bozarlan, “Human Rights and Kurdish Issue in Turkey: 1984-1999”, **Human Rights Review**, c. 3, no: 1, (2001): 45-54’ten aktaran Balta, Dış Tehditten, 42.

⁴⁴⁹ “Özel Tim İlgi Bekliyor”, **Zaman Gazetesi**, 28 Eylül 1994, http://www.zaman.com.tr/gundem_ozel-tim-ilgi-bekliyor_301682.html [11.12.2015]

teşkilatlanma yapısını belirtmekten başka bir işlerliği bulunmamaktadır.”⁴⁵⁰ Buradan PÖHT’ün faaliyet alanı, kurum içi asayiş dışındaki yasal sınırlarının ihtiyaca göre şekillendiği fikrine kapılmak mümkündür. Yine de bu konuda yasal kayıtlara ulaştıran dokümanlar üzerinden bu bölümde bir tablo çizilmeye çalışılacaktır.

PÖHT personel tanımı 11 Haziran 2002 tarihli Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Branşlı Personel Yönetmeliği’nde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Özel Harekât Branşlı Personel: Silahlı terör örgütleri ve organize suç örgütlerinin, polis sorumluluk bölgelerinde giriştikleri silahlı eylemlerini engellemek, örgüt mensuplarını etkisiz hale getirmek veya yakalamak, uçak, araç, gemi, metro, tren, bina, ve benzeri yerlerde rehin alınan kişi veya kişileri kurtarmak, yüksek tehdit altında bulunan Devlet Büyüklerimizin güvenliğini sağlamak, sivil havacılığa açık havaalanlarında operasyonu gerektiren olaylara ani müdahalede bulunmak üzere, teşkilatımız birimlerinden özel olarak seçilen, özel eğitimden geçirilen, yüksek atış kabiliyetine, kısa reaksiyon süresine sahip, soğukkanlı, gönüllü, fiziki yönden güçlü dayanışma ruhu gelişmiş personeldir.”⁴⁵¹

Savaş’ın raporundan her timin 20’şer özel harekât personelinden oluştuğu, sorumluluk bölgelerinin “illerin polis mntıkları ve polis bölgesi dışındaki kırsal alanlar” olduğu, polis sorumluluk bölgeleri dışında askeri birimlerin talebi ve askeri makamların sorumluluğunda farklı alanlarda görev yapabilecekleri görülüyor.⁴⁵² Buradan aslında yetki alanları dışında kalan alanlar hakkında bir sonuç çıkarılamamaktadır. PÖHT 1990’ların ortalarına kadar genellikle [Güneydoğu’da] şehirlerde daha sonra da “askeri ve polisiye görev tanımlarının iç içe geçmesiyle” askerle birlikte kırsalda çatışmalarda rol almaya başlamıştır.⁴⁵³ 1993 yılında özel timlerin olağanüstü hâl bölge valilerine bağlı görev yapacakları belirtildikten sonra, doğrudan İçişleri Bakanlığı’nca veya ilgili valinin talebiyle genel güvenliğin yanı sıra, kaçakçılık ve uyuşturucu maddelerle ilgili olayların takibine gerekliyse bu tür durumlarla ilgili müdahale etmek üzere görevlendirilebilecekleri ifade edilmiştir.⁴⁵⁴ Birimlerin hem bölgedeki halkla ve devlet otoritesiyle sorunlar yaşaması hem de görev alanlarına çekilen bu yeni yetki alanlarında yetkilerini kötüye kullanmaları tartışmalara sebep olmuştur. Bu dönemde, bir ölçüde askıya alındıkları ve ağır silahlarını TSK’ya teslim ederek Batı’ya çekildikleri görülmektedir. Batı’da hangi

⁴⁵⁰ Can, **Özel Harekât**, 84

⁴⁵¹ “Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Branşlı Personel Yönetmeliği” (1432 K.S.), **Resmi Gazete**, 28036, (25 Ağustos 2011).

⁴⁵² Savaş, **Susurluk Raporu**, 12.

⁴⁵³ Berksoy, **Neoliberalizm**, 55.

⁴⁵⁴ Göksel Polat, “Güneydoğu’ya Özel Operasyon Gücü”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Kasım 1993, 6. Bölge valilerine bu yetki 2559 sayılı PVSK’ya eklenen 5. madde ile verilmiştir. Bkz. Bu çalışma, 68.

görevlere getirilecekleri de başka bir sorun olarak Savaş'ın raporunda yer almaktadır. Bu konu ilerleyen sayfalarda detaylandırılmaktadır.

Yönetmelik konusundaki tartışmalara ve operasyonlara ilişkin 2002 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde polisin operasyonlarda uyacağı kurallara ilişkin bir yönetmelik hazırlanmıştır. ÖHDB tarafından hazırlanan yönetmelik Ocak ayında teşkilata duyurulmuştur.⁴⁵⁵ Yönetmelikte operasyonlara getirilen standartlardan ilki “mutlaka özel harekât personelinden yararlanılacağı” olmuştur. Bunun Batı’da atıl kalan personel konusuna bir çözüm olarak düşünüldüğü iddia edilebilir. Bunu takip eden standartlar sıralanırken operasyonların gizliliği, hedef şahıslar ve etraftaki kişilerin güvenliğinin tehlikeye atılmayacağı vs. gibi eleştirilere cevap veren başlıkların ele alındığı görülmektedir. Silahlı sevinç gösterilerinin yasaklanması, yakalama amacı dışında personelin silah kullanmaması bunlar arasındadır. Bunların denetimi konusu ise herhangi bir şekilde açıklanmamaktadır.

Bu operasyon yönetmeliğinin de istisnalar durumunda geçerli olmayacağı ifade edilmiştir. Planlı gerçekleştirilen ya da rehinelere olduğu operasyonlarda yönetmelik aynen uygulanacak ancak “fevkalâde” koşullarda standartların dışına çıkılabilecektir. Fevkalâde koşullar, “ani” operasyonlar ile silahlı çatışma riski olmayan münferit operasyonlar olarak açıklanmaktadır.⁴⁵⁶ Olağanüstü hâller, nasıl uygulanacağına, denetimine ilişkin destekleyici argümanlar sunmayan bu operasyon standartlarını geçersiz kılmaktadır.

Olağanüstü hâllerde standartların geçersiz olması PÖHT personeline de başka bir biçimde yansımaktadır. Yukarıda gizli yönetmelikle kurulduğu ifade edilen PÖHT’ün çalışma biçimi 22.05.2002 tarihli Özel Harekât Dairesi Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği belirlenmektedir.⁴⁵⁷ Can’ın çalışması personel özlük haklarına ilişkin konuların yönetmelikle belirlenmesinin önemli bir sorun olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre personel sorunlarının başında branşı ile ilgisi olmayan birimlerde çalıştırılma, görev tanımlarının açık hükümler taşıması ve ülkenin konjonktürel yapısına göre etkinliği ve faaliyet alanı

⁴⁵⁵ “Operasyona standart”, **Radikal Gazetesi**, 21 Ocak 2002, <http://www.radikal.com.tr/politika/operasyona-standart-621892/> [12.11.2015]

⁴⁵⁶ Gönen ve diğ., **Polis Yasalarının Ruhu**, 51.

⁴⁵⁷ Can, **Özel Harekât**, 80.

düzenlenebilmesi gelmektedir.⁴⁵⁸ Bu da yönetmelik gizliliği dışında uygulamada hukuk boşluklarından kaynaklanan esnekliğin de personel tarafından sorun olarak tarif edildiğini göstermektedir.

Yönetmelik konusunda önemli bir başka değerlendirme de *Polis Yasalarının Ruhu: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet* raporunda yapılmaktadır. Rapora göre PÖHT'ün “askeri yapısı ile kullandığı terminolojinin militarist öğeleri “düşman”a karşı örgütlenen devlet zihniyetini açığa çıkarmaktadır.”⁴⁵⁹ Yönetmelikte kullanılan dilden “şüpheli kavramı yerine “hedef, hedef şahıslar” ifadelerinin tercih edildiği görülmektedir. Bu durum “‘suç’ ve ‘suçlu’yla değil “düşman”la mücadele eden militer bir polislik zihniyetine işaret etmektedir.”⁴⁶⁰ Hukuk devleti olma iddiasında olan bir devlette bu durum, bir kişi ya da grubun düşman olarak görülmesi ve yurttaşlık sınırı dışına atılması anlamına gelir. Bu insanların anayasal güvenceden mahrum olması, güvenlik güçlerinin bu kişilere karşı hukuk dışı faaliyetlerine imkan vererek ciddi bir tehlikeye işaret etmektedir.

4.2.4. PÖHT'ün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri

PÖHT'ün kuruluşu, işleyişi ve örgüt yapısına ilişkin kaynakların sınırlılığı, bu sınırlılığın gizlilik tercihiyle ilişkili olması PÖHT faaliyetlerine eleştirel yaklaşma ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Çünkü açıklanmaya çalışıldığı üzere birim gizli yönetmeliklerle, personelden bile bağımsız görevlendirmelerle çalışmaktadır. Bu durum PÖHT faaliyetlerinin hem yasal denetimini hem de kontrol edilebilmesini engellemektedir. Bütün bu bilinmezliklere olağanüstü hâl koşullarının geniş yetkilendirmeleri ve personele toz kondurmayan siyasi yaklaşım da eklenince ipin ucunu tutmanın kolay olmayacağı tahmin edilebilir. Daha önce de belirtildiği üzere başta özel tim olmak üzere devletin savaş aygıtları içinde ülkücü hareketten bir takım kişilerin önemli yerler edindikleri yönünde, ciddiye alınmaya değer ölçüde kanıt vardır.⁴⁶¹ Hukuk boşlukları barındıran olağanüstü hal ortamında, kurum kültüründe

⁴⁵⁸ *age*, 80- 81.

⁴⁵⁹ Gönen ve diğ., *Polis Yasalarının Ruhu*, 70.

⁴⁶⁰ *age*, 70.

⁴⁶¹ Emre Arslan, “Faşizmin Siyaseti: MHP'nin İktidar Bloku Karşısında Değişen Strateji ve Konumları”, *Praksis Dergisi*, s. 5, (2002): 165.

hakim ideolojinin etkisiyle ve yapılan görevin ulviliğiyle göz yumulan kontrolsüz faaliyetler “polislin yasal ve kurallı bir “güç olma” vasfını iyice törpülemiştir.⁴⁶²

Olağanüstü hâl ilan edilen bölgelerde yasal boşlukların, devletin farklı birimleri tarafından doldurulmaya çalışılması gerçek bir olağanüstü ortam yaratmıştır. Bu konunun detayları önceki bölümlerde anlatılmaya çalışıldı. Bölgede gerçekleşen ve basına yansiyabilen olaylar bölgedeki güçlerin yasal sınırlarının denetimine ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir. Kontrolsüz bir ortamda bu kadar düşmanlaştırılmış bir grupla temaslarının tehlikeli sonuçlar doğurabileceği oldukça açıktır. Dahası bölgede görev yapan güvenlik güçleri daha önce bahsedilen Yeşilyurt Olayı’na benzer olaylarla anılmaktadır. 1991’de halkın karakola yürüyüşü sonunda kitlelerin üzerine ateş açılmasıyla 30’dan fazla insan hayatını kaybetmiştir.⁴⁶³ 1992 Nevruz kutlamaları ve takip eden günlerde gerçekleşen infazlar polis teşkilatının bu olaylardaki yerini sorgulamak açısından oldukça önemlidir. Genellikle asker üzerinden tartışılan bu olaylarda polislin de katılımı olduğu görülmektedir. Hafıza ve Adalet Merkezi tarafından Rıdvan Dalmış ile yapılan söyleşide bu tarihten sonra polislin de aktif biçimde bu tür olaylarda rol almaya başladığı anlatılmaktadır. Dalmış’ın ifadesi şöyledir:

“92 Newroz’undan sonra olaylar hızla tırmandı. Bastırma taktiğinin yanında yargısız infazlar başladı. Korucular, Hizbullahçılar, Jitem, Emniyet, itirafçı vs gibi kurumlar bu amaç için organize edildi. Bunun için Cizre önce polislin yetki alanından çıkarılarak Jandarma’ya devredildi. Ancak bu polislin şehirden çekilmesi anlamına gelmiyordu. Polis Jitem’in yaptığı temizlikten geri kalmamak için kendi infaz timini oluşturarak dehşet saçmaya başladı. ... Örneğin “Horoz” diye kendini tanıtan bir polis vardı. Bunun işi kadınlara tecavüz etmek olduğu için “Horoz” diye anılıyordu. Bu adam Ramazan hoca ve Cabbar adlı polislerle birlikte polislin infaz timiydi. Bunlardan Cabbar adındaki stajyer polis memurunu hatırlıyorum. Bu adam bir şekilde bir otomobil edinmişti ve çarşı merkezine her gelişinde insanların üzerine arabasını sürüyordu. Bu adam sadece ateş etmekle adam öldürmüyordu, bir de aracıyla insanları ezmeye çalışıyordu. Bir ay zarfında en az 5 kişiyi çarparak yaraladı, çoğu çocuk yaşta ve bu adama dur diyecek hiç kimse yoktu.”⁴⁶⁴

Anılar ve görüşmelere bakıldığında anlatıları içeren kapsamlı bir saha çalışmasının bu konudaki örneklerin sayısını arttırabileceği görülmektedir. Kırsal alanlardaki operasyonlara katılmak üzere eğitim aldıkları ve bu konudaki başarılarıyla kendinden övgüyle bahsettiren PÖHT personelinin bölgede yaşayan insanlarla ilişkisinde de sorunlar olduğu görülmektedir. Burada yalnızca basına

⁴⁶² Ömer Laçiner, **Terör ve Devlet**, 7.

⁴⁶³ Emel Ataktürk, “Rıdvan Dalmış ile Söyleşi: ‘Bölgede işlenen cinayetlerin aydınlanacağına inancım yok’”, 1 Temmuz 2014, <http://hakikatadalethafiza.org/695/> [01.02.2016].

⁴⁶⁴ age.

yansıyan birkaç örnek olay üzerinden PÖHT'ün bölgedeki faaliyetlerinde yasallık sınırlarını aştığında ve bu olaylar yargıya intikal ettiğinde sürecin nasıl geliştiği anlaşılmalı çalışılacaktır. Bu yaklaşımla, timler için tarif edilen yasal sınırlar hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır.

1993 yılında Digor ilçesinde gösteri yapan kitlenin üzerine ateş ederek, 17 kişinin ölümüne 63 kişinin de yaralanmasına yol açan özel timcilerin yargılandığı dava bu örneklerden biridir. 14 Ağustos günü habere göre devletin koruculuk dayatmasını protesto etmek ve PKK'nin kuruluşunu kutlamak amacıyla 20'den fazla köyden binlerce insan Digor'a doğru yürüyüşe geçmiştir. Yürüyüşte bulunanların iddiası Digor'a varmadan özel timler tarafından yollarının kesildiği ve herhangi bir uyarı olmadan üzerlerine ateş açıldığı şeklindedir.⁴⁶⁵ Olayda bazı cesetlerin ve yaralıların ise özel tim tarafından panzer ve kariyerlerin arkasına bağlanarak sürüklendiği askerin müdahalesi ile bu duruma son verildiği iddia edilmiştir.⁴⁶⁶ Konuyla ilgili dava, ölenlerin yakınları olaydan hemen sonra suç duyurusunda bulunmasına karşın ancak 3 yıl sonra açılabilmiştir.⁴⁶⁷ Sekiz özel timcinin Kars Ağır Ceza Mahkemesi'nde, "kasten adam öldürmek" ve "adam öldürmeye tam teşebbüs" suçlamalarıyla yargılandığı davada polislerin savunması "sadece ikaz ateşi" açtıkları yönünde olmuştur. Polislerin savunmasına göre ölümlere kitle içerisinde bulunan ve ağır silahları olan PKK'lılar sebep olmuştur.⁴⁶⁸ Dönemin Kars Cumhuriyet Savcısı Cevat Barutçu'nun iddianamesinde de olay şu şekilde aktarılmıştır:

"PKK'nın silahlı eylemlere başladığı 15 Ağustos 1984 tarihinin yıldönümü olması nedeniyle teröristler, Digor ve Kağızman'a bağlı köylerden halkı silah tehdidiyle korsan gösteriye zorladı. Toplanan 3 bin kişilik topluluk, 14 Ağustos 1993 günü Digor'a yürüdü. Güvenlik güçleri topluluğun dağılması için ikazda bulundu. Ardından kalabalığın içinden güvenlik güçlerine roketle ateş açıldı. Güvenlik güçleri, kalabalığın dağılması için buna cevap verdi. Karşılıklı ateş bir dakika sürdü. Ölen ve yaralananların tümü Digor ve Kağızman'a bağlı köylerde oturan köylü vatandaşlardan oluştu."⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ "22 Yıldır Unutulmayan Acı: Digor Katliamı", **Evrensel Gazetesi**, 19 Şubat 2015, <http://www.evrensel.net/haber/105299/22-yildir-unutulmayan-aci-digor-katliami> [11.11.2015].

⁴⁶⁶ Vedat Çetin, "Toplumun Sindirme Yöntemi Olarak Faili Meçhul Cinayetler ve Kent Baskınları", **Toplum ve Kuram Dergisi**, s. 9, (2014): 167.

⁴⁶⁷ Ahmet Şık, "Özel Timlere Açılan Dava İlerlemiyor", **Bianet**, 5 Temmuz 2005, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/63507-ozel-timlere-acilan-dava-ilerlemiyor> [11.11.2015].

⁴⁶⁸ Kars Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Özel Harekat Timi üyeleri Tuncay Yasa, İsmail Yıldız, Mustafa Demir, Yunus Alper, Sezai Özyurt, Atila Yıldız, Suat Kaymak ile Sıraç Birol hakkında soruşturma başlatılmıştır.

⁴⁶⁹ Yıldırım Türker, "Digor Vietnam'da mı?", **Radikal Gazetesi**, 12 Mart 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215336> [12.12.2015]

Ancak olaydan sonra polislerin çektiği görüntü kayıtlarının çözümünün yapılmaması, olay yeri keşfinin yapılmaması, kitle içinden ateş açtığı iddia edilen kişiler ve silahlara ilişkin herhangi bir tutanak tutulmaması gibi yargılama sürecine ilişkin aksaklıklar soru işareti yaratmıştır. Oysa bu tür davalarda; otopsi raporlarının düzenlenmesi ve diğer delillerin toplanabilmesi için tanık ifadelerinin kapsamlı bir biçimde alınmış olmasını gerektirmektedir.⁴⁷⁰

Bu dava kapsamında 8 polis 40'ın üzerinde duruşmada tutuksuz olarak yargılanmıştır. 10 yıl kadar süren yargılama sürecinin sonunda 2006 yılında polisler hakkında, "meşru müdafaa" yaptıkları gerekçe gösterilerek, beraat kararı verilmiştir.⁴⁷¹ Olayda yaşamını yitirenlerin yakınlarının 'yaşam hakkının ihlali', 'etkin soruşturma yürütülmemesi' ve 'uzun yargılama' gerekçesiyle davayı AİHM'e taşınması sonunda Türkiye AİHM tarafından maddi manevi tazminata mahkum edilmiştir.⁴⁷² Türkiye tarafından orantısız güç kullanımı kabul edilerek bu tür münferit olaylardan üzüntü duyulduğunu, belirlenen miktarın ailelere ödeneceğini bildirmiştir.⁴⁷³ 1990'lı yıllarda Türkiye'de hukuk sistemi adeta işlemez hâle geldiğinden AİHM başvurularının sayısı oldukça fazladır. Bu olayda başvuruları cesaretlendirecek bir şekilde sonuçlanmıştır.

Başka bir örnek de 29 Eylül 1993'te ağır silahlarla Hizan'a gerçekleştirilen operasyon hakkındadır. Bu operasyonda bazı işyerleri tahrip edilmiş ve bu işyerlerinin kasalarından para alınmıştır. Ayrıca olaylar sırasında kendine ait fırında Cemil Gültekin öldüğü ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁴ Sonraki gün vali, alay komutanı ve emniyet müdür tarafından yapılan inceleme sonucu kırılan camın bedelinin tespit edilip ödeneceği ifade edilmiştir.⁴⁷⁵ Devlet tazminat yükümlülüğünü gerçekleştirerek olaydaki kusurunu kabul etmiş olmaktadır. Ancak herhangi bir sorumluluk üstlenilmemiş, üstelik sorumlu kişilerin tespiti ve cezalandırılması gibi benzer olayların gerçekleşmesini önlemeye dönük bir adım atılmamıştır. Oysa tazminatın

⁴⁷⁰ Atılğan, Işık, **Cezasızlık Zırhını**, 32.

⁴⁷¹ Özgür Cebe, Mukadder Yardımcıel, "Digor'a Özel Beraat", **Radikal Gazetesi**, 24 Şubat 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=179532> [11.11.2015].

⁴⁷² Mahmut Alınak, "Tanıklık: 93 Digor Katliamı", **Toplum ve Kuram**, s. 9, (Bahar 2014): 305.

⁴⁷³ "Digor için 350 bin euro tazminat", **Milliyet Gazetesi**, 6 Mart 2007, <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/06/guncel/gun09.html>, [11.11.2015].

⁴⁷⁴ Çetin, **Toplumu Sindirme**, 169.

⁴⁷⁵ **age**, 169.

mağdurların durumlarını iyileştirmeye katkı sunmak dışında önemli bir etkisi de “geçmişte yaşananların tekrarının önlenmesidir.”⁴⁷⁶

2 Ekim 1993'te Muş'un Altınova beldesinde “yasadışı örgüte yardım ve yataklık ettikleri” iddiası ile bir ev ateşe verilmiş ve burada yaşayan aileden 9 kişi hayatını kaybetmiştir. Evin askerler tarafından yakıldığına dair tanıklık söz konusudur. Davada 9 yıl ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası istemiyle sanık olarak yargılananlar arasında özel harekât şube müdürü de bulunmaktadır.⁴⁷⁷ Özel harekât şube müdürünün davada yer alması olayla ilgili sorumluluğunu yerine getirmemesinden kaynaklanmakta, olanlara göz yumması ile ilişkilendirilmektedir. 2003'te dava açılmış ancak ilk duruşma 2013'te gerçekleşmiştir. 21 Aralık için duruşma tarihi verilmesine karşın sanıkların imzalarının eksik olmasından dolayı sonuç çıkması beklenmemektedir.⁴⁷⁸

PÖHT'le bağlantısı üzerinden gündeme gelen bir başka olay 17 Nisan 1999 tarihinde Bingöl'ün Genç ilçesinde Mehmet Eliveren (19) ve Yılmaz Eliveren'in (17) ölümleridir. İlçe Emniyet Müdürlüğü olayı bir çatışma olarak savcılığa bildirmiştir. Ancak olay yeri incelemenin uygun şekilde gerçekleşmemesi, otopsi yapılmaması, ölen kişilerin el swaplarının alınıp silahlarla eşleştirilmemesi şüphe uyandırmıştır. Tutanaklarda olayın 155'e gelen ihbarla mezarlıkta yapılan arama sırasında yaşanan 20 dakikalık bir çatışma olarak yer aldığı görülmektedir. Çatışma sonrası “78 gerillaya ait ayakkabı izlerinin saptandığı, büyük bölümünün kaçtığı, iki cesedin ise inceleme için karakol bahçesine getirildiği” yazılmıştır.⁴⁷⁹ Olayda ayağından yaralandığı söylenen özel harekâtçı herhangi bir tazminat talebinde bulunmamıştır. Savcılık dosya için “terör suçu işlendiğini ve ölenlerin terörist olduğunu” kayıt altına alarak, takipsizlik kararı vermiştir. Ancak yıllar sonra aile, olayda ölen yakınlarının gerilla olmadığını, polislerce öldürüldüklerini söyleyerek yeniden dosyanın açılmasını talep etmiştir. Tanıklar tekrar dinlendiğinde ölen kişilerin amca- yeğen olduğu, birinin asker malzemesi satan bir esnaf, diğerinin lise öğrencisi olduğu

⁴⁷⁶ Lisa Magarell, “Teori ve Pratikte Tazminat”, çev. Zeyneb Gültekin, **International Center for Transnational Justice**, <http://www.ictj.org> [10.10.2015]

⁴⁷⁷ “Vartinis (Altınova) Katliamı Davası Bugün Görülüyor”, 21 Kasım 2015, <http://hakikatadalethafiza.org/vartinis-altinova-katliami-davasi-bugun-goruluyor/> [22.11.2015]

⁴⁷⁸ Gözde Kazaz, “Dört Sembol Davası, Tek Talep”, **Agos Gazetesi**, 16 Aralık 2015, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13735/dort-sembol-dava-tek-talep> [16.12.2015]

⁴⁷⁹ “Özel Harekâtçılara Ağırlaştırılmış Müebbet İstendi”, **Bianet**, 18 Kasım 2013, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/151371-ozel-harekatcilara-agirlastirilmis-muebbet-istendi> [16.12.2015]

ortaya çıkmıştır. Ayrıca davada gizli tanığın anlatımı olayın aslında kişisel bir meseleden kaynaklandığını çatışma sürü verildiğini ortaya çıkarmıştır. Gizli tanık; boş arazide kaleşnikof silahla atış yaparak çatışma süsü veren, silaha darbeler vurarak yıpranmış gibi gösteren komiserin, bu silahı gençlerin yanına bıraktığını anlatmıştır. Tanık, savcının da olay yerine geldikten sonra olan biteni anladığını ve ölen lise öğrencisinin kravatını göstererek, “Bari şu kravatu alın” dediğini öne sürmüştür.⁴⁸⁰ Aynı kişi olayda kullanılan silahların olaydan bir yıl önce öldürülen 5 PKK’lıya ait olduğunu ancak o zaman kayıtlara sokulmayarak depoya kaldırıldığını ifade etmiştir. Komiserin talebi üzerine depodan çıkarılıp bu olayla ilişkilendirildiklerini ifadesine eklemiştir. Bunun üzerine takipsizlik kararı kaldırılmıştır. Savcılığın hazırladığı fezlekedede de olayın bir borç tartışması olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸¹ Fezlekedede, ‘operasyonda’ görev alan polislerin ağırlaştırılmış müebbet hapisle yargılanmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu durum polislerin ‘gerçeğe aykırı tutanak tutmaları’ ile gerekçelendirilmiştir. Bu örnek bölgede PÖHT’ün “terörle mücadele” söylemini kullanarak, yani kişisel yetkilerini kötüye kullanarak ölüme sebebiyet verecek özgüvene sahip olduğunu göstermektedir. Diğer güvenlik güçleri tarafından da olayın örtbas edilmesine yönelik davranışlar “iç düşman” algısının bölge halkıyla ilişkilerinde oldukça tehlikeli sonuçları olduğunu göstermektedir.

PÖHT’ün bölgedeki faaliyetleri konusundaki tartışmaların dozu oldukça yükselmiştir. Öyle ki; Genelkurmay Başkanlığı, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki askeri birliklere genelge göndererek askeri birlikler tarafından özel timlerden ayırt edilmelerini zorlaştıran özel kamuflaj elbiselerinin kullanılmasını yasaklamış, ortak operasyonlara katılmayacaklarını duyurmuştur.⁴⁸² Nadire Mater’in 1990’lı yıllarda bölgede askerliğini yapmış kişilerle yaptığı görüşmeler, Genelkurmay’a bu önlemleri aldırarak kaygının askerlerce de paylaşıldığını göstermektedir. Örneğin asker anlatılarından birinde, askerlerinde birlikte görev yaptıkları özel timlerden

⁴⁸⁰ age.

⁴⁸¹ age.

⁴⁸² “Asker ile özel hareket timi ortak operasyona katılmayacak”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Mayıs 1996, 19.

çekindikleri görülmektedir: “Devletin polisi olayından çıkmış, tamamen savaşı kimliklere bürünmüş, Rambo kılıklı heriflerdi. Halk bunlardan korkuyor.”⁴⁸³

Bir diğer anlatıda ise çatışma sürecindeki davranışları anlatılıp bu durum ideolojileriyle ilişkilendirilmektedir :

“Gözlemlerime göre Özel Tim oranın allahı, peygamberi, herşeyi. Özel eğitilmişler zaten, ölen insanın kulağını burnunu kesip duvara çakan insanlar bunlar. O açıdan onlar çok farklı. (...) onlar özel bir görev için MHP’nin gönderdiği adamlar. Gördüğünde korkarsın, çok iri, duygusu olmayan, bir uğurda savaştıkları için öldüklerinde kahraman olacaklarına inanan, bu yüzden de saldıracakları insanlar. Asker farklı; asker komutan emir verdiği için yapıyor, onlar görüşleri olduğu için.”⁴⁸⁴

Diğer taraftan, basında bölgedeki çatışmalarda PÖHT’ün başarısını öne çıkaran haberlerin yer alması, askerlerinde kendi varlıklarını sorgulamalarına neden olmuştur: “Müthiş nişancı olduklarını biliyorsun, çok iyi eğitildiklerini görüyorsun. “Niye biz eğitimsiziz” diyorsun, eğer burada Özel Harekât varsa özel hareket yapсын. Biz niye geldik buraya?”⁴⁸⁵

Çatışmalarla ilgili PÖHT’ün çatışma sonrası ölü ele geçirilenlerin beden bütünlüğüne zarar verecek biçimde müdahaleleri ve yapılan baskınlardan ele geçirdikleri ile maddi çıkar sağladıkları yönünde anlatılara rastlanmaktadır. Savaş’ın raporunda da bölgede görev yapmış görevlilerin “*haklı olarak* PKK’lı teröristin canı da malı da Devlete helaldir” görüşünde olduklarını ifade etmesi bu anlatılara itiraz geliştirmeyi güçleştirmektedir.⁴⁸⁶

İHD tarafından sunulan raporlar ve Hafıza ve Adalet Merkezi tarafından hazırlanan zorla kaybetmeler veri tabanı da bölgede özel hareketçilerin kaybedilenler konusundaki rolüne, operasyon ve sorgu sırasındaki işkencelerine dair örnekler sunmaktadır.⁴⁸⁷ Dolayısıyla olağanüstü hâl koşullarına uygun biçimde PÖHT ile bölgede oluşturulan gücün, amaçlarında belirtilen sınırları aşan uygulamaları, daha geniş ve çeşitli görevlendirmeleri olduğu görülmektedir. Ancak bu tür olayların gündeme getirilmesi ve PÖHT’ün tartışmaya açılması pek mümkün olmamaktadır. Bölgede devletin terörle mücadele sırasında sivil halka da zarar verdiği konusunu

⁴⁸³ “Askerlik Kaçmakla Bitmez Gününü Doldurmakla Biter”, Nadire Mater, Röportaj: **Mehmedin Kitabı Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor**, 7. bs., (İstanbul: Metis Yayınları, 2012): 122.

⁴⁸⁴ “Zaman Geçmiyor Sanki Donduruyorlar Zamani”, Nadire Mater, Röportaj: **Mehmedin Kitabı Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor**, 7. bs., (İstanbul: Metis Yayınları, 2012): 72.

⁴⁸⁵ “Annem ‘Muş Neresi?’ Diyor”, Nadire Mater, Röportaj: **Mehmedin Kitabı Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor**, 7. bs., (İstanbul: Metis Yayınları, 2012): 54.

⁴⁸⁶ Savaş, **Susurluk Raporu**, 12.

⁴⁸⁷ **1997 Yılı Aylık İnsan Hakları İhlalleri Raporu**, (İstanbul: İHD, 1998).

gündeme getiren TOBB'un (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) "Doğu Sorunu: Teşhisler Tespitler" raporu büyük tepki uyandırmıştır.⁴⁸⁸

Olağanüstü hâl koşullarında her ölüm kolaylıkla çatışmanın bir parçası olarak sunulmaktadır. Kaybedilenler konusunda bu dönemde kayıp yakınlarının hukuki bir süreç başlatarak kaybolan yakınlarının akıbetini ortaya çıkarma çabalarının büyük ölçüde sonuçsuz kaldığı görülmektedir. Çünkü savcılıklara yapılan başvurular "gözültü kaydı bulunmamaktadır" şeklinde yanıtlanmış, verilen dilekçeler ise "gözültü kaydı bulunmadığı için işleme koymaya gerek görülmemiştir" denilerek dikkate alınmamıştır.⁴⁸⁹ Bu dönemde kayıplarla ilgili hem kontrgerilla, JİTEM, emniyet, jandarma sorumluluğu hem de PKK tarafından kaçırılan siviller meselesi gündemdedir. Bu ikinci gruptaki kayıpların durumlarıyla ilgili işleyiş sorulduğunda Meral Danış Beştaş onların peşine düşen bir güç aygıtının da olmadığını ifade ediyor.⁴⁹⁰ İşkence ise daha önce bölgede görev yapan Hanefi Avcı'nın da belirttiği gibi "1990'lı yılların sonuna kadar devletin tek sorgu tekniği"dir, dolayısıyla o koşulların doğal bir sonucu olarak sunulabilmektedir.⁴⁹¹ *Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye'de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri Raporu*'na göre son yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, güvenlik güçlerinin bu suçları 'terörle mücadele' adı altında devlet kurumları bünyesinde, bir emir-komuta ilişkisi içinde, organize biçimde işledikleri iddialarıyla bazı davalar açılmıştır.⁴⁹² Dönemin önemli isimlerinden Mehmet Açar, PÖHT'ün kontrgerilla faaliyetleri ile anıldığı bir davaya sanık olarak katıldığında "Yaptıklarım MGK kararlarına uymaktadır" diyerek yasaların dışındaki eylemlerin bir politik tercih olarak düşünülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴⁹³

PÖHT özelinde polis teşkilatının olağanüstü hâl bölgesindeki yapılanmaya dahil olduğuna bakıldığında kırsal operasyonlardan çok daha başka faaliyetlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, kimilerinin düşündüğü gibi medyanın bir

⁴⁸⁸ Doğu Ergil, **Doğu Sorunu: Teşhisler Tespitler**, (İstanbul: Akademi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008).

⁴⁸⁹ Atılğan, Işık, **Cezasızlık Zırhını**, 31.

⁴⁹⁰ Rengin Arslan, "90'larda ne olmuştu: Faili meçhuller, kayıplar", **BBC Türkçe**, 3 Eylül 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_90lar_2_insan_haklari [04.11.2015]

⁴⁹¹ Ahmet Şık'ın aktardığına göre Avcı katıldığı bir programda bölgedeki işkencelerle ilgili soruya şu yanıtı vermiştir: "1990'lı yılların sonuna kadar devletin tek sorgu tekniği işkenceydi, bir insanı alarak sorgulamaktı. Burada şahısları suçlamak kolay, bugün Türkiye'nin hiçbir yerinde işkence yapılmıyor ancak 1999'a kadar her yerde yapılıyordu." bkz. Şık, **OOOKİTAP "Dokunan Yanar"**, 275.

⁴⁹² Atılğan, Işık, **Cezasızlık Zırhını**, 30.

⁴⁹³ İnel, Rutininde İç Düşman.

tuzacı ya da muhalefetin işgüzarlığına indirgenemeyecek kadar önemli bir sorunlar dizisini ortaya dökmektedir. Bu sorunların da bireysel ihmal ve istismarlardan çok bir devlet politikasının organizasyonu üzerinden anlaşılması önemlidir.

4.3.4. PÖHT'ün Batı'daki Faaliyetleri

1993 sonrası ÖHDB bir hayli güçlenmiş, personel sayısı artmış, Doğu ve Güneydoğu'da PÖHT'i personelin etkinliği yüksek noktalara ulaştırmıştır. Timlerin başına buyruk davranışları zamanla -bazı olayların da etkisiyle- sorgulanmaya başlanmıştır. 1995 yılında daha önceki başlıkta yer verilen Menzir'in siyasetçileri hedef alan konuşmasını Tunceli'deki polis gösterisi izlemiştir.⁴⁹⁴ PÖHT mensuplarının, Olağanüstü Hâl Bölge Valisi Ünal Erkan, Tunceli Valisi ve Cumhuriyet Başsavcısı'nın önünde "Kanımız aksa da zafer İslamın" sloganı atmaları, bölgedeki Alevileri rahatsız edecek küfürler etmeleri meclis gündemine getirilmiştir.⁴⁹⁵ Çünkü timler taleplerini olağanüstü hâl valisinin kendilerini kollamadığını düşünerek istifasını istemeye kadar götürmüşleridir. Olaylar Olağanüstü Hâl Bölge Valisi tarafından rica minnet yatıştırılmıştır. Oysa "Yürürlükteki yasalar, polis ve jandarma teşkilatlarının merkezi yönetimin il ve ilçelerdeki temsilcileri olan vali ve kaymakamların emir ve denetiminde olmalarını gerektirmektedir."⁴⁹⁶ Bu kişilerin ayrıcalıklı olup olmadığı sorgulanarak eylemlerinin nasıl değerlendirileceği tartışmaya açılmıştır. Tartışmalar hakkında sorumlu kişi olarak Emniyet Genel Müdürü problemden çok eleştirileri yanıtlamış "Teşkilatımızın göz bebeği özel timlerin yıpratılmasına göz yumamayız" demiştir.⁴⁹⁷ Ayrıca daha önceki başlıkta yer alan örnekler ve timlerin yerel halka kötü muamelelerine ilişkin şikayetler artmıştır. PÖHT üzerinde devlet otoritesinin kaybedildiğine dair tartışmaların etkisiyle, timlerin 1997 sonrası şehir ve ilçe merkezlerine çekildiği ve Batı'ya kaydırıldığı görülmektedir.⁴⁹⁸ Bu değişikliğin en önemli etkisi personelin olağanüstü hâl bölgesindeki faaliyetlerini Batı'ya taşıyarak görünür kılması olmuştur.

⁴⁹⁴ Bu çalışmada 65. sayfadaki 336 numaralı dipnotta da konuyla ilgili bilgi verilmiştir.

⁴⁹⁵ "Tunceli Olayları Meclis Gündeminde", **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Temmuz 1995, 4.

⁴⁹⁶ İbrahim Cerrah, **Avrupa Polis Etiği Kuralları ve Türkiye'de Güvenlik Personelinde Mesleki Sosyalleşme**, (İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2008): 90.

⁴⁹⁷ İ. Kılı, B. Aydın, A. İstegün, "Özel Tim Neden Yıpratılıyor?", **Zaman Gazetesi**, 4 Ağustos 1995, http://www.zaman.com.tr/gundem_ozel-tim-neden-yipratiliyor_335681.html [12.11.2015].

⁴⁹⁸ "Özel tim sahaya dönsün", **İnternetHaber Platformu**, 26 Ekim 2007, <http://www.internethaber.com/ozel-tim-sahaya-donsun-110635h.htm> [12.12.2015].

PÖHT büyük şehirlerde, Çevik Kuvvet'le birlikte, gecekondu mahallelerinde, asayiş suçlarına karşı, ev baskını şeklinde gerçekleştirilen operasyonlarda yer almışlardır.⁴⁹⁹ Bu operasyonların büyük bölümünün şüphelilerin ölümleri ile sonuçlanması kaygı yaratmıştır. 17 Nisan 1992'de İstanbul Çiftelhavuzlar'daki operasyonda 3 kişi öldürülmüştür. 13 Ağustos'ta Perpa İş Merkezi'nde gerçekleştirilen bir operasyonda 5 kişi öldürülmüştür.⁵⁰⁰ 4 Ağustos 1994'teki Bağcılar operasyonunda üç kişi öldürülmüş, otopsi raporu ölümden sonra silahlarla tarandıklarını göstermiştir. 9 Şubat 1996 tarihinde Bahçelievler'de gerçekleşen operasyonda yine üç kişi öldürülmüş ve otopside vücutlarından 7, 14 ve 19 kurşun çıkarılması yine kaygı verici olarak değerlendirilmiştir.⁵⁰¹ 9 Haziran 1997'de Küçükköy'de düzenlenen polis operasyonunda da silahsız bir kişinin 48 kurşunla öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Bunlar sadece İstanbul'da farklı tarihlerde derlenen birkaç örnektir. Yüksek teknolojik silah kullanabilen ve gerilla savaşı tekniklerine göre eğitim alan PÖHT personelinin Batı'ya transfer edilmesiyle polis teşkilatının özellikle büyük şehirlerdeki operasyonlarının çok daha ölümcül sonuçları olduğu görülmektedir.⁵⁰²

Bu tür operasyonların sorumlularıyla ilgili yargılama süreci çok yavaş işlemiş ve genellikle cezasızlıkla sonuçlanmıştır. Örneğin Çiftelhavuzlar operasyonu sonrasında savcı mütalaasından sanıklar lehine şu ifadelere yer vermiştir:

"Olay sırasında zaruret sınırının aşıldığı iddiasının tetkikinde, baskına katılan sanıkların içinde bulunduğu ruh ve psikolojik durumun göz önüne alınması gerektiğinden sanıkların, saldırının boyutunu bilmediği, hedeflerinin ilk etapta karşısındaki illegal örgüt elemanlarını etkisiz hale getirmek için hareket ederek, TCK 49 maddesi kapsamında yasal meşru ve savunma hakları suçunu işlediği, diğerlerinin çevre güvenliğinde kaldığı saptanmıştır. Sanıklardan Mehmet Baki'nin ölmesi nedeniyle davasının ortadan kaldırılması, sekiz sanık dışındakilerin de beraatine, sekiz sanığın ise TCK 49 maddesi gereğince haklarında ceza terkibine yer olmadığına karar verilmesini, emanetteki maktullere ait silah ve mühimmatın muhafaza edilmesi ve ölenlere ait eşyaların ise mirasçılara verilmesini talep ederim."⁵⁰³

⁴⁹⁹ Berksoy, **Polis Teşkilatı**, 232.

⁵⁰⁰ Ayhan Çarkın bunun çatışma süsü verilmiş bir infaz olduğunu itiraf etmiştir. Nilay Vardar, "Çarkın Failleri Açıklamıştı, **Bianet**, 27 Ağustos 2011, <http://bianet.org/bianet/toplum/132422-carkin-failleri-aciklamisti> [12.12.2015].

⁵⁰¹ Alican Uludağ, "90'lara geri dönüş mü?", **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Temmuz 2011, 9.

⁵⁰² Biriz, **Neoliberal**, 56.

⁵⁰³ Davut Güleç, Maşuk Gergin, "Polise yine beraat", **Radikal Gazetesi**, 14 Temmuz 2001, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/polise-yine-beraat-603167/> [11.12.2015]

Mahkeme heyeti savcı mütalaasını değerlendirip sanıkların beraatine karar vermiştir.⁵⁰⁴ 2008 yılında Halkın Hukuk Bürosu tarafından yapılan açıklamada davanın göstermelik olduğu vurgulanmıştır. İddialara göre; "Davanın göstermelik olduğu o kadar açıktı ki yargılanan işkenceciler duruşmada hakime 'bu mahkemeyi hizaya getirmek lazım' dediler."⁵⁰⁵ Sonrasında itiraflarıyla gündeme gelen özel harekâtçı Ayhan Çarkın da bu davanın sanıklarından biridir. Çarkın'ın devletin bilgisiyle işlenen faili meçhul cinayetlerle ilgili itirafları arasında bu olay da yer almaktadır.⁵⁰⁶ Çarkın bu çatışmada İbrahim Şahin'in de yanında olduğunu, kendisinin bedel ödemeye hazır olduğunu ancak emri verenlerin de yargılama sürecine katılmaları gerektiğini söylemiştir. Ancak bu itiraflara rağmen Çarkın hakkında da tahliye kararı verilmiştir.

Benzer şekilde Küçükköy'deki operasyonda öldürülen Süleyman Örs davasında da sanık polis hakkında beraat kararı çıkmıştır. Birkaç defa temyize gidilmesine karşın sanığın bu eylemi meşru müdafaa sırasında gerçekleştirdiği gerekçesiyle beraat etmesi kararı verilmiştir.⁵⁰⁷

1990'larda timlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görevleri sırasında faili meçhul cinayetler ve yargısız infazlardan sorumlu tutulduğundan daha önce bahsedilmişti. Batı'ya geldiklerinde bu yaklaşımın devam etmesi 2000'lerle birlikte timlerin eğitiminde stres yönetimi derslerini gündeme getirmiştir.⁵⁰⁸ Ancak bu tür olayların kişilerin öfkelerini kontrol edemedikleri münferit olaylar olarak kabul edilmesi ve timlerin Batı'ya adapte olamamalarıyla açıklanması yeterli değildir. Kürt iş adamlarının öldürülmelerine ilişkin olaylarda da PÖHT personellerinden bir kısmının olayların faileri arasında olduğu görülmüştür. Söz konusu cinayetler,

⁵⁰⁴ "Polisler operasyonda kasten öldürmedi!", **Milliyet Gazetesi**, 14 Temmuz 2001, <http://www.milliyet.com.tr/polisler-operasyonda-kasten-oldurmedi-guncel/haberdetayarsiv/14.07.2001/248674/default.htm>

⁵⁰⁵ "Çarkın'ın Öldürdüğü Bin Kişiden Üçü de Çiftehavuzlar'da", **Bianet**, 23 Ekim 2008, <http://bianet.org/bianet/siyaset/110415-carkin-in-oldurdugu-bin-kisi-den-ucu-de-ciftehavuzlar-dan> , [12.11.2015].

⁵⁰⁶ Faili meçhul cinayetlerde ikinci perde: Çarkın 'Devletin Biligisi vardı' dedi, isimler verdi", **Diken**, 11 Temmuz 2014, <http://www.diken.com.tr/faili-mechul-davasinda-ikinci-perde-basladi-carkin-cinayetlerde-devletin-bilgisi-var-dedi/> , [09.10.2015]

⁵⁰⁷ Demet Bilge, "Yargısız infaza beraat onandı", **Radikal Gazetesi**, 9 Temmuz 2001, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=7437> [11.11.2015]

⁵⁰⁸ 2011 yılı itibariyle bu eğitimlere "öfke kontrolü ve stres yönetimi" ile sosyalleşme kapsamında "drama" seminerleri eklendiği görülmektedir. Alper Sancar, "Özel Harekât'a 5 Bin Yeni Polis", **Yeni Asır Gazetesi**, 22 Temmuz 2011, <http://www.yeniasir.com.tr/politika/2011/07/23/ozel-harekata-5-bin-yeni-polis> [12.12.2015]

1994'te dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in "PKK'yı finanse eden işadamlarını biliyoruz. Hesap soracağız" şeklindeki açıklamasının ardından gerçekleşmiştir. Bu dönemsel çekişme da siyasilerin desteğinin PÖHT'ün yasaların dışında faaliyet göstermesine etki ettiğini, hatta yönlendirici olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Çarkın'ın ifadelerinden doğrudan fail olmamakla birlikte PÖHT personelinin "zorla kaybedilen kişiler"den bir kısmının ölüm sonrası yok edilmesi gibi bir görev yükledikleri sonucu çıkmaktadır.⁵⁰⁹ Bu tür olayların yeterince eleştirilmemesi ve cezasızlık zırhı ile bir anlamda desteklenmesi faillerin ötesinde daha fazla sorumlunun olduğuna dikkat çekmektedir.

Timler Batı'ya çekildiklerinde de bu faaliyetlerinden daha çok çeteleşme, disiplinsizlik, kontrol edilemezlik vs. gibi tartışmalarla siyasilerin gündeminde yer bulmuştur. Batı'daki PÖHT hakkındaki tartışma başlıklarından biri personel sayısındaki artış ve bunun getirdiği sorunlar olmuştur. Susurluk raporunda da özel harekât personelinin terörün olmadığı bölge ve illerde sayılarının artışı bu çerçevede bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Raporda, "Süresini tamamlayan personelin atanması sonucu 1998 yılında Türkiye genelinde ve bölge dışında 5000 personel birikecek oysa Olağanüstü Hal Bölgesi'nde sadece 1600 personel kalacaktır."⁵¹⁰ denmektedir. Savaş'ın raporuna göre Batı'daki birimler, beklenen fonksiyonun dışına çıkmıştır:

"İllerdeki bu dengesiz dağılımdan dolayı birimizin asıl görev yoğunluğunun bulunduğu Doğu ve Güneydoğu illerimizde büyük bir boşluğa sebep olacağı gibi Batı illerimizde de personel sayısı kabarıklık sorunlu şubeler yaratacağı gerçektir. Bundan da anlaşılacağı gibi yeni kurslar açarak, Doğu'daki ihtiyacı mümkün oluyor gibi görünse de Batı illerinde yığılmanın önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Kaldı ki, yeni kursların da getirmiş olduğu maddi külfet oldukça yüksektir."⁵¹¹

Aynı raporda bu durumun atamalarla ilgili olduğu açıklanmaktadır. Buna göre emniyet müdürleri atandıkları illere kendi ekipleri ile, seçtiği yardımcıları ve timlerle gitmektedirler. Bu durum Güneydoğu'daki eski dayanışma ve "ilişkilerin" aynen sürmesine sebep olmuştur.⁵¹² Batı'da doğudan göç etmiş ve polis asayiş görevlilerince 'rahat durmadıkları' belirtilen Kürt grupları PÖHT'ün hedefi hâline gelmiştir. Savaş, bölge operasyonlarındaki "PKK'lı teröristin canı da malı da Devlete

⁵⁰⁹ "Ayhan Efeoğlu Davası", **Hafıza ve Adalet Merkezi**.
<http://www.zorlakaybetmeler.org/event.php?id=HAH/event/110> [11.12.2015].

⁵¹⁰ Savaş, **Susurluk Raporu**, 13

⁵¹¹ **age**, 13.

⁵¹² **age**, 13- 14.

helaldir” yaklaşımının buraya taşınarak Batı’daki bahsi geçen (rahat durmadıkları belirtilen) Kürtlerin illegal kazançlarına ortak olmanın personel için ‘helal bir iş’ teşkil ettiğini aktarmaktadır.⁵¹³ Görüldüğü üzere görev tanımı ancak yasal olmayan işlerin önüne geçmek olabileceksen haraca bağlama, bu işlerden pay almak sorumluluğun yerine getirilmemesi ve yetkinin kötüye kullanılmasıdır. Bu duruma üst merciler tarafından da göz yumulması yine daha organize bir uygulama olduğunu düşündürmektedir.

Bu tür olayların tartışmaya açılması çok bahsedilen ve birimin itibarsızlaşmasına sebep olan Susurluk Olayı ile mümkün olmuştur. Susurluk Olayı; 3 Kasım 1996’da gerçekleşen kamu görevlileri ve mafya ilişkilerini ortaya çıkaran bir trafik kazasından adını almaktadır. Kaza sonrası yapılan incelemelerde özel hareket timlerinde görevli bazı kişilerin bir MİT ajanı ile kumarhane işletmecisinin öldürülmesi olaylarıyla bağlantıları gündeme gelmiştir.⁵¹⁴ Bu olay polis teşkilatı için ciddi bir imaj zedelenmesi olarak tarif edilmektedir: “Susurluk Kazası’nın kurbanlarından birisi, eski bir özel harekâtçı emniyet müdürü olan Hüseyin Kocadağ’dı. Hüseyin Kocadağ, Susurluk Kazasından sonra bir sembol olarak kullanılan ‘Devlet-Mafya-Siyaset’ üçgeninde devleti temsil etmişti”⁵¹⁵ Bu bağlantılar PÖHT personeli olan kişilerin yasal olmayan faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin dönemin İçişleri Bakanı tarafından bilindiğini ortaya çıkarmıştır. Olay dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar hakkında bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına neden olmuştur. Ancak soruşturmanın uygun biçimde yürütülmesi için siyasilerin baskısının eksik kaldığını söylemek mümkündür. Örneğin; MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, "devletin kendi menfaatleri içinde gizli servislerin çalışmaları da var. Bu üç kişi belki onun için bir araya gelmiştir" diyerek ilk anda abartılacak bir şey olmadığını ifade etmiştir. O günlerdeki tartışmalara damga vuran Tansu Çiller olmuştur. Soruşturma devam ederken Çiller’in “Bir ülke uğruna, bir millet uğruna, devlet uğruna kurşun atan da, kurşun yiyen de bizim için saygıyla anılır, onlar şerefli dirler...” demesi tartışılmıştır.⁵¹⁶ Siyasetteki etkili isimlerden gelen böylesine bir desteğin güvenlik güçlerini irade beyan etmeye teşvik ettiği,

⁵¹³ age, 14.

⁵¹⁴ Sabuktay, **Devletin Yasal**, 37.

⁵¹⁵ Beşe, **Özel**, 116.

⁵¹⁶ Murat Çelikkan, “9 Yıl Önce Bugünler”, **Radikal Gazetesi**, 6 Kasım 2005, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-celikkan/dokuz-yil-once-bugunler-873173/> [10.12.2015]

cesaretlendirdiği söylenebilir. Nitekim 2000 yılına gelindiğinde de Ağar komisyonunda aklanmıştır, tekrar yargılanması 2008 yılında gerçekleşmiştir.⁵¹⁷ Bu dönemde de DGM ve Susurluk Kazası Araştırma Komisyonuna verdiği ifadelerde “devlet sırrı”ni gerekçe göstererek herhangi bir açıklama yapmamıştır. Diğer taraftan Susurluk Olayı etrafında ciddi bir toplumsal muhalefet oluştuğunu da söylemek gerekir. Aydınlık için bir dakika karanlık eylemleri bu toplumsal muhalefetin önemli bir kaydı olmuştur.⁵¹⁸ Olayla aynı yıl içerisinde İçişleri Bakanı da dahil, emniyetten ve polis özel hareket timlerinden memurlar görevden alınmıştır. DGM’de yargılanan ve hakkında tutuklama kararı çıkarılan eski Emniyet Müdürü’nün koruma polisleri eşliğinde dolaştığı ve adresi bilindiği hâlde meslektaşları tarafından yakalanmak istenmediği öne sürülmüştür.⁵¹⁹ 11 Mart 1997 tarihinde teslim olan söz konusu Emniyet Müdürü 12 Eylül 1997 tarihinde cezaevinden çıktıktan sonra memleketinde kahraman gibi karşılanmış⁵²⁰, hakkında soruşturmalar devam ederken 43 müdürle birlikte de terfi ettirilmiştir.⁵²¹ Bu dava kapsamındaki suçlar, yasaların bazı kişilerce şahsen ihlal edilmesi olarak görülmüştür. Buna karşın yargılanan kişilerin bir kısmının olaylardan sonra devlet mekanizması içerisinde terfi ettirilmesi soru işaretleri yaratmaktadır.

Kazadan yaklaşık bir ay sonra *Radikal* gazetesinde İsmet Berkan’ın yazısıyla artık iyice tartışmaya açılan, gladyo benzeri derin devlet yapılanmasının MGK kararıyla oluşturulduğuna dair bilgi sunulmuştur.⁵²² Ayrıca Susurluk Olayı’nın

⁵¹⁷ 15 yıl süren Susurluk Davası sonucunda Ağar’a, örgüt yöneticiliğiyle suçlamasına rağmen çete üyeliğinden sadece 5 yıl ceza verilmiştir. Sabukta, **Devletin Yasal**, 37.

⁵¹⁸ Aydınlık için Bir Dakika Karanlık Eylemleri bunun çok iyi bir kanıtıdır. Farklı kesimlerden çok geniş bir katılım olmuştur. Aynı zamanda “laiklik çağrısı” çağrısını da olmasına karşın eylemlerin çıkışı bu olayla ilişkilendirilmektedir. Elif İnce, “Bir Dakika Karanlık’ın Yargılatıldığı “Susurluk Çetesi”, **Bianet**, 9 Aralık 2014, <http://bianet.org/bianet/siyaset/160558-bir-dakika-karanlik-in-yargilattigi-susurluk-cetesi> [10.12.2014]

⁵¹⁹ Evin Göktaş, “Şahin’e polis ayrıcalığı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Şubat 1997, s. 4.

⁵²⁰ Şahin, “Şahinlerin ordusu, PKK’nın korkusu” gibi pankartlarla karşılanmıştır. Ayrıntı için bkz. “İbrahim Şahin Lider Gibi”, **Hürriyet Gazetesi**, 28 Eylül 1997, <http://www.hurriyet.com.tr/ibrahim-sahin-lider-gibi-39266317> [09.10.2015].

⁵²¹ “İbrahim Şahin’e Terfi”, **Hürriyet Gazetesi**, 5 Haziran 1998. <http://www.hurriyet.com.tr/ibrahim-sahine-terfi-39022261>, [01.11.2015].

⁵²² *Radikal* Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmet Berkan, 6 Aralık 1996 tarihli yazısından aktaran; “Gladyoya MGK Onayı”, **Bianet**, 3 Kasım 2001, <http://bianet.org/bianet/siyaset/5808-gladyoya-mgk-onayi> [12.11.2015]. Ayrıca bu süreçte itirafçıların ifadesi ile “Yüksekova Çetesi” tartışmaya açılmıştır. Bu “çete”, Hakkari ve ilçelerinde köylülerin gözaltına alınıp öldürülmesi, kamu görevlilerinin de aralarında bulunduğu kişiler tarafından uyuşturucu ticareti yapılırken askeri helikopterin kullanılması, otellerin lav silahı ile yakılması, işadamlarının kaçırılıp haraca bağlanması gibi iddialarla gündeme gelmişti. Alican Uludağ, “90’lara geri dönüş mü?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Temmuz 2011, 9.

ardından başlatılan soruşturmaların devlette bazı işlerin "gizli yönetmeliklere" göre yapıldığı iddialarını gündeme getirmiş olması bu çalışma açısından önemlidir. Soruşturma sırasında DYP Milletvekili Sedat Bucak'a 6 Polis Özel Harekât personelinin koruma olarak verildiği ortaya çıkmış, bu uygulamanın hangi yönetmeliğe dayandırıldığı sorgulanmıştır.⁵²³ Dolayısıyla PÖHT'ün Batı'daki faaliyet alanlarına bir yenisi daha eklenmiştir.

PÖHT'ün kendiliğinden bu kötü işlere yatkın insanlardan oluştuğu varsayımını dengelemek için bu olayların timler açısından yarattığı rahatsızlığa da dikkat çekmek önemlidir. Bu rahatsızlık Güzelgöz'ün ÖHDB'de çalışan bir yetkili ile yaptığı röportajında şöyle ifade edilmektedir:

“Türkiye de her sahada ortaya çıkan bozulma ve dejenere olma süreci 1989 yılının başlarında Özel Tim'i de etkisi altına aldı. ... Her yönü ile dağda yaşamaya, sadece ve sadece anarşistlerle çatışmaya göre yetiştirilmiş, bu konuda adeta manevi dopinge tabi tutulmuş Özel Timlere, cezalarla dosyaları kabarmış polisler alınmaya başlandı. Özel Tim'in sayısı artırıldı. Eğitim süresi azaltıldı. Manevi haz ve millet sevgisi yerini yavaş yavaş maddi beklentilere bıraktı. Operasyon primi ve yüksek maddi beklenti çoğu zaman hedefler ve verim adına işi çığırından çıkardı. Dönem dönem asker-polis koordinasyon karmaşası yaşandı. Kırsala çıkmamız yasaklandı. Timler dağdan indirilip, PKK saldırısı ihtimali olan ilçeleri beklemeye görevlendirildiler. Daha sonraları bunu bile arar olduk. Çünkü Özel Tim artık bakan, milletvekili koruması olmuş, eskort görevi yapıyordu. Gögsü fişeklerle, el bombaları ile donatılmış, eline rambo silahı verilmiş, kıyafeti ve yüzünün şekli bile kırsala göre ayarlanmış Özel Timler şehre indirilip bu haliyle sivillerin arasına katıldı. Bu arada bazı amir veya tim görevlilerinin his ve heyecanını kontrol edememesi, disiplinin dönem dönem kaybolması, sivillerle iç içe olma konusunda eğitim eksikliği olanların yanlış ve hatalı tutumları, esas amacından geri duruyor olmanın, hedefe kilitlenmişliğin çözülmesinin stresi ile ortaya çıkan sertlikler bugünkü eleştirilerin kaynağını teşkil etmeye başladı.”⁵²⁴

Yargılama sırasında da zaten “bireysel suç”lar olarak değerlendirilen olayların arkasında timlerin kötüleşen psikolojileri olduğu yönünde bir yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir. ÖHDB'den bir başka yetkili de yaşananları şöyle özetlemektedir;

“Dağdaki adamı, çatışmadan kente indirip ahlak veya pasaport şubesine veriyorsunuz. Bu tip insanlar için mühür vurmuk, evrak işi yapmak, fotoğraf yapıştırmak, trafikte çalışmak gibi işler basit, önemsiz ve anlamsız geliyor. Bu da patlamalara yol açıyor. Psikolojik tedaviye ihtiyacı olduğunu bilenler var. Ama doktorun silahla görev yapamaz raporu verebileceği korkusuyla meslekten olurum diye tedaviden kaçınanlar da bulunuyor.”⁵²⁵

Can'ın çalışmasında da PÖHT personelinin genellikle aileler üzerinden yazdırdığı ilaçlar alarak kendi tedavisini yürüttüğü şeklindeki probleme dikkat çekiliyor.⁵²⁶ Bu problemin gündeme getirilmesi önemlidir. Ama buradan başlayacak

⁵²³ Kemal Yurteri, “Gizli Yönetmelik Bilmecesi”, **Sabah Gazetesi**, 26 Mart 1997.

⁵²⁴ Osman Güzelgöz, “Özel Time Cısss!”, **Zaman Gazetesi**, 5 Ağustos 1995.

⁵²⁵ “Özel Time Özel Tedavi”, **Sabah Gazetesi**, 12 Aralık 2001. <http://www.milliyet.com.tr/ozel-time-ozel-tedavi/guncel/haberdetayarsiv/12.12.2001/249382/default.htm> [13.12.2015].

⁵²⁶ Can, **Özel**, 36.

bir tartışmanın gidiş yolu daha da önemlidir. Personelin psikolojisine ilişkin kurumsal sorun, yasa dışı eylemlerin anlaşılır hâle getirmesine hizmet ediyorsa bu tartışma eksik kalacaktır. Böyle bakıldığında bu timlerin personeli tarafından işlenen kadın cinayetleri ve intiharları mesleğin bir ‘yan etkisi’ olarak sunulması endişe vericidir. Bunun yerine bu soruna sebep olabilecek koşulların neden düzeltilmediği sorgulanmalıdır. Gezi Olayları sırasında polis şiddetinin kaynakları anlaşılmaya çalışılırken TODAP (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği) tarafından yayınlanan bir raporda, kasten şiddete meyilli hâle getirebilecek biçimde operasyon planlandığına dair emarelere dikkat çekilmiştir. Daire başkanlığının bu yönde bir uygulaması mevcut ise tartışmada ibre bu politikayı eleştirmek yönüne çevirilmelidir.⁵²⁷

Sonraki dönemde yukarıda özetlenen tartışmaların etkisiyle polisin halkla ilişkilerini güçlendirme politikasına ağırlık verildiği görülmektedir. Polis teşkilatı genelinde “Çevik Ayşe, Cesur Ali” gibi projeler ortaya çıkmıştır. 1998 yılında Aydın Emniyet Genel Müdürü başkanlığında gerçekleşen bir toplantıda projenin TSK’daki ‘Mehmetçik’ sevgisini yakalamayı amaçladığı ifade edilmiştir. Emniyet Müdürü’nün konuşmasından projenin amacı polisin sevdirelmesi olarak ifade edilmiştir:

“Polis, Mehmetçik gibi toplumun bağrından yetişen bir meslek grubuna dönüşecek. Vatani, milleti için çalışan polisin toplumsal olaylarda duyarlı hareket etmesi öğretilcek. Vatandaştan da polisi koruması, kollamasını isteyeceğiz. Çünkü polisler kendi evlatlarıdır. Türkiye çapında düzenlenecek bu projeye polisimizi sevdireceğiz.”⁵²⁸

PÖHT özelinde de, genellikle basınla ilişkileri sınırlı olmasına rağmen timlere kabul edilen kadın polisleri öne çıkaran haberler ve görüşmelerin gerçekleşmesi imaj çalışması olarak değerlendirilebilir. “Bayanların” PÖHT’e katılımının olumlu bir değişim olduğu öne çıkarılmaktadır. *Sabah* gazetesinde Mürsel Acay’ın haberinde özel timlerin yeni imajını şöyle açıklamaktadır: “Artık hiçbir siyasi görüşü çağırıştırmıyorlar, üniformaları değiştiriliyor. Bu değişimde kuşkusuz, dişi ramboların rolü çok büyük. Özel Harekât Timi’ne son zamanlarda katılan ve sayıları hızla artan bayanlar onlara ayrı bir sıcaklık kazandırıyor.”⁵²⁹

⁵²⁷ “Atölye: Polis Şiddetini Psikopolitik Olarak Düşünmek”, 6 Temmuz 2013, İstanbul.

⁵²⁸ “Özel Harekât’a yeni imaj geliyor” **Hürriyet Gazetesi**, 2 Mart 1998, <http://www.hurriyet.com.tr/ozel-harek-t-a-yeni-imaj-geliyor-39008314> [10.11.2015]

⁵²⁹ Mürsel Acay, “Özel Tim’e Kadın Eli”, **Sabah Gazetesi**, 24 Ağustos 1998.

4.3.5. 2000'lerde PÖHT'ün Durumu

2000'lere bakıldığında bir yandan 1990'larda devletin güvenlik politikasında şiddetin bu denli öne çıkmasının sonuçları çeşitli davalarla kamuoyuna yansırken diğer yandan polisin etkinliğini arttırdığı, hukukun askıya alındığı olağanüstü hal uygulamalarının ülke genelinde yeni yasal değişikliklerle güvence altına alınmaya başladığı görülmektedir.

1990'ların sonunda bir ölçüde geri çekilen timler 2011 yılında Başbakan Erdoğan'ın terörle mücadelede polisin daha aktif olacağını duyurmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Bu durum PÖHT'ün 1990'lı yıllarda tartışmalara sebep olan eylemlerinin tekrarlanma ihtimaline ilişkin kaygıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim Kürt meselesine ilişkin devlet politikasının barışçıl yönde değiştiğine dair söylemlere eşlik etmeyen biçimde güvenlik politikasının şekillendiği görülmektedir. Bunun çalışma açısından en önemli sonucu PÖHT içerisinde sayıca artış ve timlerin yeniden bölgede konuşlandırılması kararıdır. Bu kararın işareti 2008 yılında İçişleri Bakanı Beşir Atalay Meclis'te gerçekleştirdiği bir konuşmada verilmiştir. Atalay, polis içerisinde özel harekâtçı sayısını arttırmak istediklerini bu çerçevede de ilk defa okullardan seçilen 550 kişiye eğitim verildiğini 1500 kişinin daha eğitime alınacağını duyurmuştur.⁵³⁰

2000'lerin başında sayıca azaltılan ve ağır silahlarını TSK'ya teslim eden timlerin farklı alanlarda görevlendirilmesi söz konusu olmuştur. Yerel kolluk güçlerine destek olarak birimlerden faydalanılmaya devam edilmekle birlikte yurtiçi görevler genellikle "terörle mücadele" çerçevesinde gelişmektedir. Can'ın aktardığı üzere Nevruz kutlamaları öncesi Diyarbakır'da önlem almak gibi geçici görevlendirmeler bu çerçeve içerisine yerleştirilmektedir.⁵³¹ Yurtdışı görevler zaman zaman yapılan değişikliklerle şekillenmiş ancak ağırlıklı olarak; savaş bölgelerinde büyükelçiliklerin konsoloslukların vb. korunması için yapılan görevlendirmeler olduğu söylenebilir. Bu görevlendirmeler arasında İmralı Cezaevi görevlendirmesi personel açısından tartışmalıdır. 2009 yılına kadar Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında yapılan 27.02.1999 tarihli protokol uyarınca Mudanya İmralı

⁵³⁰ Berksoy, "Güvenlik Devleti'nin Ortaya Çıkışı", 76.

⁵³¹ Can, *Özel Harekât*, 57.

Kapalı Cezaevi İç Güvenliği Özel Harekât Dairesi Başkanlığına devredilmiştir.⁵³² Bir polis memuru bu konuda görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Yıllarca mücadele ettik ve bu uğurda bir çok şehit verdik. Hatta bir bakıma PKK ile mücadelede taraf olduk fakat cezaevi iç güvenliği, bir devlet görevi olarak bize devredildi, Bu aslında profesyonel olmanın gereği çünkü bulduğunuzda imha edeceğimiz bir şahsı bu sefer ölmesin ve Türkiye uluslararası alanda zor durumda kalmasın diye koruyup güvenliğinden ilk sorumlu siz oluyorsunuz fakat sağlanan maddi imkanlar bu görevi cazip kılıyor” (Polis Memuru-3, 2009, Ankara).⁵³³

Kürt meselesi konusundaki hassasiyet ve milli güvenlik kaygıları devam ettiği için bölgeden gelen şehit haberleri PÖHT içerisinde hareketlenmeye sebep olmuştur. Şırnak, Gabar Dağı’nda 13 askerin, Hakkari Dağlıca’da 12 askerin ölüm haberleri üzerine özel timin “sahaya dönmesi” dile getirilmeye başlanmıştır. 2007 yılında özel harekât timlerinin çatışma bölgelerine tayin için dilekçe vermeye başladıkları görülmektedir.⁵³⁴

2011 yılına gelindiğinde 14 Temmuz 2011 yılında Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde kırsal alanda gerçekleştirilen bir operasyonda 13 asker hayatını kaybetmiş, 7’si yaralanmıştır. Olayda ihmali bulunduğu gerekçesiyle 4 komutan yargılanmıştır. Bilirkişinin de komutanlık bilgi ve teknolojisinin kullanılmadığı yönünde kararı mahkemede okunmuştur.⁵³⁵ Bu olaydan sonra Başbakan Erdoğan’ın, PKK’ya karşı kullanılan yöntemlerin farklılaşacağını söylemesinden kısa bir süre sonra da polisin terörle mücadelede etkin olarak görev alacağı açıklanmıştır.⁵³⁶ Öncesinde emniyet teşkilatında personel sayısının arttığına dair bilgilerin yanı sıra zırhlı araç ve silah alımının başlaması da bu kararın habercisi olmuştur.⁵³⁷ Olağanüstü hâlin kaldırılmasıyla 11.000’den 6000’e indirilen personel sayısının tekrar aynı oranda artırılması gündeme gelmiştir. PÖHT içerisinde personel sayısı 2010’a girerken 5000 civarında olmasına karşın 2015 hedefinin 11.000 olduğu açıklanmıştır. Buna yönelik iki ayrı kurs düzenlenmiştir. Ayrıca Özel Harekât Yönetmeliği’nde yapılan

⁵³² age, 71.

⁵³³ Can, **Özel Harekât**, 70- 71.

⁵³⁴ “Özel tim sahaya dönsün”, **İnternet Haber Platformu**, 26 Ekim 2010, <http://www.internethaber.com/ozel-tim-sahaya-donsun-110635h.htm> , [11.11.2015].

⁵³⁵ Felat Bozarlan, “13 askerin şehit düştüğü Silvan saldırısında beraat”, **Milliyet Gazetesi**, 6 Temmuz 2015, <http://www.milliyet.com.tr/13-askerin-sehit-dustugu-silvan-gundem-2083869/> [06.08.2015].

⁵³⁶ “Özel tim sahaya dönsün”, [12.12.2015].

⁵³⁷ Emniyet teşkilatı, terörle mücadele için tarihinin en büyük silah ve zırhlı araç alımına başladı. Cobra, Shortland ve Dragon marka zırhlıların yanı sıra Özel Harekât için yeni nesil M-16 otomatik tüfekler alınıyor. Tolga Şardan, “Polise 1000 milyonluk zırhlı araç”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Ağustos 2011, <http://www.milliyet.com.tr/polise-100-milyonluk-zirhli-arac-gundem/gundemdetay-21.08.2011/1429321default.htm> [11.12.2015].

değişiklik sonrası Özel Harekât kursuna alınan amirlerin yaşı 33'ten 30'a, polis memurlarının yaşı ise 30'dan 28'e indirilmiştir. Sonuçta aynı yılın Mart ve Haziran aylarında yapılan personel alımıyla sayının 6450'ye kadar yükseleceği öngörülmüştür. ÖHDB'de yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve daire başkanlığındaki şube müdürlüklerinin sayısı 4'ten 10'a yükseltilmiştir.⁵³⁸

Başbakan yardımcısı Bekir Bozdağ'a geçmişte çeşitli nedenlerle bu sayının azaltılmasına çalışıldığı hatırlatıldığında yanıtı "Tasfiye edildiği döneme bakıldığında, başarısız olduğundan mı, başka nedenlerle mi tasfiye edildi onu yeniden değerlendirmek lazım" olmuştur.⁵³⁹ Bu durumda 1990'lar sivil halkla PÖHT'ün karşı karşıya geldiği olayların devlet adına bir başarısızlık olarak tarif edilmediğini, timlerle ilgili asıl meselenin çeteleşme ve kontrolsüzlük ekseninde ele alındığını göstermektedir. Aynı dönemde bu politikaya karşı çıkan MGK eski Genel Sekreteri Tuncer Kılınç'ın, "Terörün bu kadar azmasının sebeplerinden biri de bunların oradaki hareketleriydi" ifadelerini kullanması değerlendirmeye açıktır.⁵⁴⁰

Bu konudaki kararın 24 Haziran 2010 tarihli MGK toplantısında yapılan görüşmelerden sonra ortaya çıkacağı, PÖHT'ün askere mi yoksa sivil unsurlara mı bağlı görev yapacağına yine MGK'da karara bağlanacağı ifade edilmişti.⁵⁴¹ Ancak toplantı sonrasında, basına bu konuyu açıklığa kavuşturan bir metinden çok taviz vermeksizin terör örgütü ve yandaşlarına karşı mücadele edileceği yönünde genel bir açıklama yapılmıştır.⁵⁴²

2015 yılına gelindiğinde girişte kısaca bahsedilen İç Güvenlik Yasası kapsamında temel hak ve özgürlükler alanında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Polislerin sadece olağanüstü hâl bölgelerinde değil ülke genelinde yetkileri arttırılmış

⁵³⁸ Alper Sancar, "Terörle mücadeleye karşı çok özel hareket", **Sabah Gazetesi**, 23 Temmuz 2011.

⁵³⁹ "Bozdağ: Özel Harekat Polisinin Tasfiye Edilmesinin Sebebi Başarısızlığı Değil", **Haberler İnternet Portalı**, 25 Temmuz 2011, <http://www.haberler.com/bozdag-ozel-harekat-polisinin-tasfiye-edilmesinin-2890497-haberi/> [11.11.2015].

⁵⁴⁰ "Özel Harekâta Suikast Görevi mi Verildi?", **Özgür Gündem Gazetesi**, 26 Temmuz 2011, <http://www.ozgur-gundem.com/haber/16600/ozel-harekata-suikast-gorevi-mi-verildi> [12.12.2015].

⁵⁴¹ Erhan Nalçacı, "Özel hareket açılımı", **Sol Haber Portalı**, 23 Haziran 2010, <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/ozel-harekat-acilimi-haberi-30018> [22.12.2015]

⁵⁴² "Terör örgütü ve yandaşlarının ülkemizin birlik, beraberlik ve bölünmez bütünlüğünü hedef alan menfur saldırılarının devletimizin ve milletimizin kararlılığı karşısında hiçbir zaman amacına ulaşamayacağı konusundaki kat'i inanç ile bu alandaki mücadeleye bu tehdit bertaraf edilene kadar taviz vermeksizin devam edileceği hususundaki irade teyit edilmiştir" denildi." "MGK Toplantısı Sona Erdi", **İlke Haber Ajansı**, 24 Haziran 2010, <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/mgk-toplantisi-sona-erdi-1.html> [23.12.2015]

ve bu yetkiler yargı müdahalesine gerek kalmaksızın kullanılabilir hale gelmiştir.⁵⁴³ 2015'in sonunda Güneydoğu'da uygulanan sokağa çıkma yasakları, ağırlıklı olarak PÖHT ve Jandarma Özel Harekât timleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlar Ocak 2016 itibariyle 25 kadın ve 44 çocuğun hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.⁵⁴⁴ Bir olağanüstü hâl ilan edilmemesine karşın bu durum olağanüstü bir ortamın varlığına işaret etmektedir. Bu süreçte de kaygıların yersiz olmadığını gösterir biçimde PÖHT uygulamalarına dair şikayetler öne çıkmaktadır.

Ekim ayında Silvan'da özel harekât polislerinin bir basın mensubunu kafasına silah dayayarak gözaltına aldıkları görüntülenmiştir.⁵⁴⁵ Kasım ayında çatışmada hayatını kaybettiği iddia edilen Hacı Lokman Birlik'in cenazesinin zırhlı araca bağlanarak sürüklenmesine ilişkin görüntülerin sosyal medyadan paylaşılması üzerine 6 özel hareket polisi hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁵⁴⁶ Ayrıca sokağa çıkma yasakları sırasında özel hareket polisleri tarafından yazıldığı belirtilen ırkçı, cinsiyetçi ve militarist duvar yazıları yine sosyal medya üzerinden paylaşılması tartışmalara neden olmuştur. Aynı zamanda 1990'larda yasaklandığı ifade edilen bir kutlama biçiminin geri döndüğü görülmektedir: “Şırnak'ın İdil ilçesinde operasyon düzenleyen özel hareketçiler ‘başarı’larını havaya ateş açıp tekbir getirerek kutladı.”⁵⁴⁷ Bütün bunlar olurken yine geçmişteki gibi bu olayların kişilerin bireysel faaliyetleri olduğu öne çıkarılmış, “sorumlular hakkında işlem başlatılacağı” konusunda kamuoyuna bilgi verilmiştir. Diğer yandan Emniyet Genel Müdürlüğü bölgedeki operasyonlara katılan polisler için 24 maaş taltif verilmesi yönünde karar alındığını ve 2016'da 5000 kadar özel harekât polisini daha bölgede görevlendireceklerini duyurmuştur.⁵⁴⁸ Bölgede geçmişi sıklıkla akla getiren

⁵⁴³ Ozan Erözden, “AKP'nin Neden İç Güvenlik Paketine İhtiyacı Var?”, **Başlangıç Dergi**, 27 Şubat 2015, <http://baslangicdergi.org/akpnin-neden-ic-guvenlik-paketine-ihtiyaci-var/>, [28.02.2015].

⁵⁴⁴ Güneydoğunun ‘abluka’ raporu: 25 kadın ve 44 çocuk hayatını kaybetti”, **Diken**, 5 Ocak 2016, <http://www.diken.com.tr/guneydogunun-abluka-raporu-25-kadin-ve-44-cocuk-hayatini-kaybetti/> [05.01.2016].

⁵⁴⁵ Özgür Gün TV çalışanı Serhat Yüce kamerasıyla birlikte orada bulunuyordu. “Özel Harekât Polisi, Muhabirin Kafasına Silah Dayadı”, **Haberler İnternet Portalı**, 5 Ekim 2015, <http://www.haberler.com/ozel-harekat-polisi-muhabirin-kafasina-silah-7745805-haberi/> [05.11.2015]

⁵⁴⁶ İdris Emen, “Hacı Lokman Birlik görüntüsü için polisler ifade verecek”, **Radikal Gazetesi**, 8 Kasım 2015. [http://www.radikal.com.tr/turkiye/haci-lokman-birlik-goruntusu-icin-polisler-ifade-vercek-1468003/](http://www.radikal.com.tr/turkiye/haci-lokman-birlik-goruntusu-icin-polisler-ifade-verecek-1468003/) [08.11.2015]

⁵⁴⁷ “Özel hareket İdil'de havaya sıkıp tekbir getirerek kutlama yaptı”, **Siyasi Haber**, 17 Aralık 2015. <http://siyasihaber1.org/ozel-harekat-idilde-havaya-sikip-tekbir-getirerek-kutlama-yapti> [17.12.2015]

⁵⁴⁸ “Polise ‘abluka’ primi: Operasyonlara katılanlara 24 maaş ‘taltif’”, **Diken**, 30 Aralık 2015.

uygulamalar devreye sokulurken, sayıları arttırılan timlerin yasal ve kurallı bir güç olma vasfının nasıl kontrol edileceği soru işaretleri yaratmaktadır.

4.3.6. PÖHT ve Devletin Yasallık Sınırları

Türkiye’de “milli güvenlik” ve “devlet bekası” eylemler için meşruluk referansı durumundadır, “yasallık ancak buna tâbi bir geçerliliğe sahiptir.”⁵⁴⁹ Bu meşruluk zemini esas alınarak *Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye’de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri Raporu*’nda dikkat çekildiği üzere “Anayasa’ya göre demokratik bir hukuk devleti olarak tanımlansa da, devletin güvenliğinden sorumlu güçlerin insan hakları ihlalleri nedeniyle yargılanması bağlamında kurumsallaşmış bir hesap sorulamazlık pratiğinin âdeti bir devlet geleneği olarak benimsendiği görülmektedir”⁵⁵⁰ Bu durumda devlet kendini “demokratik bir hukuk devleti” olarak tarif etmesine karşın yasayla bağlı olup olmadığı tartışması uygulamada başka bir boyut kazanmaktadır. PÖHT özelinde verilen örneklerden görüleceği üzere; Devlet ya da devlet güçleri her zaman hukuk devleti anlayışına uygun “davranmayabilmektedir”. Bu tür durumlarda da “devlet bekası için yasal sınırların dışına çıkıldığı”, eylemlere bir meşruiyet zemini yaratmak için gündeme getirilmektedir. Dolayısıyla devletin yasallık sınırlarını ele alırken hem pozitif hukuk devleti anlayışı hem de devlet aklı (raison d’etat) yaklaşımından faydalanmak gerekli görülmektedir.

Hukuk devleti kavramını ve bu yaklaşımı anlamaya çalışırken çalışmada daha önce de adı geçen pozitivist hukuk kuramcısı Hans Kelsen’in çalışması esas alınmaktadır. Kelsen’e göre devlet, insan davranışlarını düzenleyen normları, nesnelere ve bu nesnelere kullanarak normlara göre eyleyen insanlardan oluşur; “görece merkezileşmiş bir hukuki düzendir.”⁵⁵¹ Devletin bir hukuki düzen olduğu kabul edildikten sonra ise her devlet bir hukuk devletidir.⁵⁵² Bu hukuk düzeni/devleti şöyle tanımlanmaktadır:

“Yasalar, yani hükümetin başında bulunan bir devlet başkanının katkısı olsun olmasın, halkın seçtiği bir parlamentonun belirlediği genel normlar, yargı ve yürütmeyi bağlar; hükümet üyeleri eylemlerinden sorumludurlar; mahkemeler bağımsızdır; yurttaşların bazı

⁵⁴⁹ Sancar, Yasallık ve Meşruluk, 97.

⁵⁵⁰ Atılğan, Işık, **Cezasızlık Zırhını**, 11.

⁵⁵¹ Hans Kelsen, “Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliği”, **Devlet Kuramı**, ed. Cemal Bâli Akal, çev. Cemal Bâli Akal, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005): 426.

⁵⁵² Kelsen, **Saf**, 450.

özgürlükleri, özellikle de inanç ve vicdan özgürlüğüyle düşüncelerini açıklama özgürlüğü güvence altına alınmıştır.”⁵⁵³

Tarif edilen devletin hukuku, otorite tarafından ‘yaratılmıştır’.⁵⁵⁴ Kelsen adaletle özdeşleştirilmesi zorunlu olmayan pozitif hukuku kastederek bu hukukun normlarından daha çok normların yaratılma usülleri üzerinde durmaktadır. Yargılamanın da hukuk yaratma biçimlerinden biri olduğunu, yargıç kararlarının hem yaratıcı hem uygulayıcı olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵⁵ Bu perspektiften çalışmada yer alan örneklere bakıldığında milli güvenlik eksenli bir hukuk anlayışının hakim olduğu ve alınan kararlar ya da zaman zaman görevden çekilmeler ile mahkemelerin bağımsız olmaktan çok uzak olduğu görülür. Bu ortamda ‘yaratılan’ hukukun hakim ideolojilerin etkisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kelsen hukukun hiyerarşik ve dinamik bir normlar sistemi olduğunu savunur, geçerliliği temel bir normla ilişkilidir. Anayasa bu temel normu karşıladığında Kelsen’e göre zaten anayasanın emrettiği gibi davranmamız gerekir.⁵⁵⁶ Dolayısıyla yasallık sınırı konu edildiğinde değerlendirme, bir normlar hiyerarşisi içerisinde en temel düzey anayasaya uygunluk üzerinden yapılmalıdır. Türkiye’de devletin yasaların dışına çıktığına dair eleştirilerde sorumluluğu olması beklenen kişilerin ilk açıklamalarında yapılan her neyse “hukuk içinde” yapıldığı vurgusu bu yaklaşımın izlerini göstermektedir. Ancak yine de özellikle “olağanüstü koşullar” gerekçe gösterilerek yasaların dışına çıkılabilmektedir. Çalışma kapsamında Olağanüstü Hâl Kanunu, OHAL-KHK’ları ve terörle mücadele çerçevesinde yapılan hukuki değişiklikler incelendiğinde ise ortaya çıkan tablo, anayasal denetim aşamasında bir çok sorun yaşandığını göstermektedir.

Anayasa uygunluk söylemlerinin yanı sıra kişilerin sorumluluğuna vurgu yapılması da Kelsen perspektifinin izlerini göstermektedir. Kelsen, devleti hukuk içinde ele almakta ve devletin yasal olmayan faaliyeti olamayacağını, bu tür durumların ancak kişilerden kaynaklanabilecek kusurlar olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵⁷ Çünkü ona göre hukuk dışına çıkan, “haksız fiil işleyen bir devlet,

⁵⁵³ **age**, 451.

⁵⁵⁴ Norberto Bobbio, “Kelsen ve Hukukun Kaynakları”, **Devlet Kuramı**, ed. Cemal Bâli Akal, çev. Cemal Bâli Akal, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005): 460.

⁵⁵⁵ **age**, 467.

⁵⁵⁶ Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri 1977- 1978**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013): 50, dipnot 1.

⁵⁵⁷ Sabuktay, **Devletin Yasal**, 85-90.

kendi içinde çelişkilidir.”⁵⁵⁸ Devlet hukuk ilişkisinde devlete atfedilen görev, hukukun yaratılması ve uygulanmasına ilişkin değildir, hukuka itaat görevidir.⁵⁵⁹ Tam da bu özelliğiyle, yani hukuken kurallandırılmış⁵⁶⁰ olmasıyla devlet iktidarı diğer iktidar ilişkilerinden ayrılmaktadır. Oysa uygulamada devletin, bu çalışma özelinde, güç araçları ile hukukun dışında faaliyet gösterdiği pek çok örnek ile karşılaşmaktadır. Bu durumda yine Kelsen’in kuramsal pozisyonun bizi nereye götüreceğine bakmak önem kazanır.

Devlete atfedilen, bir devlet görevi olarak yorumlanan yükümlülükler, hukuki konumları açısından özel, yani ‘memur’ olarak nitelendirilen uzmanlaşmış organların yükümlülükleridir.⁵⁶¹ Devlet ve devlet görevlileri eş görülemeyecektir; ancak burada nasıl bir ayırım yapılabileceği sorulmalıdır. Kelsen’e göre devlet ayrı bir özne değildir. “... Bir yükümlülüğün kaynaklandığı otorite, ancak normatif bir düzen olabilir; bir düzene görev yüklemek ya da ona haklar vermek imkânsızdır.”⁵⁶² Dolayısıyla uluslararası hukuk düzeni dışında, bir devletin suçlanamayacağını ifade etmektedir.⁵⁶³ Bu yaklaşımla ancak devlet gücünü kullanan kişilerin sorumluluğu konu edilebilir. Bu sorumluluktan ise “görev yalnızca hukuki düzen içerisinde öngörülmüşse” bahsedilebilir.⁵⁶⁴ Kamu görevlisinin yasada öngörülmeyen, yasaya ya da normlar hiyerarşisine uygun olmayan eylemleri suç ya da kusur olarak tarif edilebilir.⁵⁶⁵ Bu türden bir suçun kusurun tesbiti ve yargılanması ise bir devlet görevidir. Bireyin bu konudaki sorumluluğu ise yargılama süreciyle belirlenir.⁵⁶⁶ Özetle; Saf hukuk kuramı sadece olayların görünür hâle getirilmesi ve bireyler üzerinden yargıya yansımalarını sağlamaktadır. Bireylerin yasal olmayan faaliyetleri ise ancak bir hukuk davasına dönüşebildiği oranda değerlendirilebilir. Bu davalara konu olan faaliyetlerin daha baştan devlet politikası ile yasal çerçevede güvence altına alınması mahkeme kararlarını sorgulanamaz hâle getirmektedir. Kişilerin eylemlerinin yasalara dayanması hâlinde, Kelsen kuramı olayın başka türlü tartışmaya açmaya araç sunmamaktadır. Çalışmanın incelediği PÖHT uygulamaları

⁵⁵⁸ Kelsen, Saf, 443.

⁵⁵⁹ Kelsen, Saf, 428.

⁵⁶⁰ Kelsen, Saf, 428.

⁵⁶¹ **age**, 435.

⁵⁶² (Kelsen 1945: 198’den aktaran Sabuktay, 86.

⁵⁶³ Sabuktay, **Devletin Yasal**, 13.

⁵⁶⁴ **age**, 431.

⁵⁶⁵ Sabuktay, **Devletin Yasal**, 90.

⁵⁶⁶ Sabuktay, **Devletin Yasal**, 92.

açısından hak ve hukuk ihlalleri timlerde görev alan personelin kişisel suistimali olarak sunulmuş, yargıya bu şekilde yansımıştır. Ancak Ağar'ın kendi başına birşey yapmadığını ifade etmesiyle de iyice açıklık kazanan, bu tür faaliyetlerin bir devlet politikasının uzantısı olduğudur. Böyle olduğunda bu politikaların devlet olmaya ilişkin bir durum tarif edip etmediğinin netleştirilmesi beklenmelidir. Bu hâliyle organize bir suç ve yasal sorumluluk, uluslararası hukukun konusu olmadığı (AİHM'e yansımadığı) takdirde görünmez hâle gelmektedir. Çünkü Kelsen teorisi uluslararası hukuk düzeni dışında, bir devletin suçlanamayacağını vurgulamaktadır.⁵⁶⁷ Yine bu yaklaşım çizgisinde devam edilecek olursa, “bağımsız mahkemeler” ifadesinde görülen hukukun siyasal tarafsızlığı vurgusu üzerinden gitmek önem kazanmaktadır. Çünkü çalışmanın başında da açıklandığı üzere, “Devlet yalnızca, olası ihlaller genel kural gereği cezalandırıldıkları sürece, gerçek anlamda kendini kabul ettiren merkezileşmiş bir hukuki düzen olarak tanımlanır.”⁵⁶⁸

Bu çerçevede PÖHT'ün sunduğu örnekler incelendiğinde, hukuki yetkilendirme aşamasındaki gizlilik nedeniyle timlerin yasal olmayan faaliyetlerinin ‘devlet görevi’ olarak kabul edilip edilemeyeceği, bu eylemlerin hukuki düzeni içerisinde öngörülebilirliği açısından tartışmaya açıktır. Sorumlu kişilerin konuşmalarında dikkat çeken, Kelsen'in kuramsal yaklaşımı ile örtüşen ‘siyasal sorumluların’ “olayın sorumlularının bulunup cezalandırılacağı” yönündeki beyanlardır. Bu durumda suç ve sorumluluğu olan kişilerin, yargılanması hatta cezalandırılmaları beklenir. Oysa örneklerin çoğunda “cezasızlık” söz konusu olduğunda, bir siyasi tercih olarak devlet bekasına yönelik tehdidin bertaraf edilmesi karşılığında hukuken bu kişilerin korunduğu fikrine kapılmak zor değildir. Bu durumda tartışma eksenini “hukukun siyasal tarafsızlığı vurgusunu karşılayan bir hukuk sistemi olmadığında ne olacak?” sorusuna kaymaktadır. Kelsen'in kuramından bu konuya yanıt geliştirmek zordur. Çünkü göre zaten kendisi “ideal bir hukuk kuramı değil, fiili durumlara uygulanabilecek bir hukuk kuramı” geliştirdiğini söylemektedir.⁵⁶⁹ Hukuk sistemini diğer bütün güç örgütlenmelerinden ve ahlaktan farklı düşünmekte; dokunulmaz temel insan hakları fikrini bile barındırmamaktadır. Zaten adli olarak olayı değerlendirmek dışında bir norm yaratma iddiasında değildir.

⁵⁶⁷ Ayşegül Sabuktay, **Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri: Susurluk Olayı'na Hukuk- Siyaset Kuramından Bakış**, (İstanbul: Metis Yayınları, 2010): 13.

⁵⁶⁸ Braud, 375.

⁵⁶⁹ Sabuktay, 85.

Kelsen'in saf hukuk kuramı Türkiye örneğinde siyasetçilerin söyleminde zaman zaman bir zırh gibi kuşanılan hukuk çerçevesini karşıladığını söylemek mümkündür. Bu durum, aynı zamanda yasaların dışına çıkıldığı iddiasıyla karşılaşıldığında bireyin sorumluluğuna vurgu yapmasına da argüman sunmaktadır. Ancak bu durum hâkim güvenlik politikasının etkilerini görmezden geldiğinden konuya eleştirel bir yaklaşım için yeterli argümanı sunamamaktadır. Ayrıca eylemin yasal olup olmama durumunun belirleyicisi olan yargı sürecinin işleyişindeki aksaklıklara (cezasızlık siyaseti) bir çözüm getirilememesi bu anlayışın gerçeklikte pek karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu aşamada tartışmaya açılan usulsüzlükler konusunda milli güvenlik eksenli anlayışı karşılayan “devlet aklı”nın meşrulaştırma sürecini destekler biçimde gündeme geldiğini söylemek mümkündür.

Örneklerden eylemlerin “hukuk içinde” gerçekleşmediği kanıtlandığında “yasaların dışına çıkanın” bireyler olduğu söyleminin öne çıktığı görülmektedir. Bu durumda daha önce de konu edildiği üzere bu bireylerin yargılanması beklenir. Ancak yargılama sürecinin bağımsız olmaması ve bir takım aksaklıklarla sekteye uğraması, devletin diğer organları tarafından bu kişilerin korunduğuna dair izlenim bırakmaktadır. Bu süreçte söylemlerde de eylemlerin meşrulaştırılmasında devlet aklı yaklaşımının izlerine sıkça rastlanmaktadır. Sabuktay'a göre devlet aklı, yasal olmayan faaliyetleri “anlaşılır kılmak” için başvuru bir argümandır.⁵⁷⁰ Oysa hukuk devleti olma iddiasındaki devletlerde devlet aklı doktrininin açıkça savunulması ya da referans alınması mümkün değildir.

Devlet aklı yaklaşımı açısından devleti korumaya hizmet ettiği sürece yasal olmayan faaliyetler sorgulanamamaktadır. PÖHT özelinde yapılan sorgulamalar da bu çerçevede; “devletin milli gücü” hakkında konuşmak, hatta vatan için canını feda eden kişileri ve onları içeren kurumu yıpratmak olarak değerlendirilmiştir. Devlet aklı yaklaşımı ile “kamu yararına hizmet ettiği sürece”, hukuk dışı ya da değil bu tür eylemlerin gerekliliğine dikkat çekilmektedir.⁵⁷¹ Çünkü bu yaklaşımda devlet öncelikle hukuksal değil siyasal bir kurumdur.⁵⁷² Çalışmanın gösterdiği; yasallığın geri planda kaldığı olağanüstü hâl bölgesi gibi uygulamalarda devletin hukuk dışı bölgeler yaratan politikası ile karşı karşıya kalındığıdır. Bu hukuk boşlukları da bu

⁵⁷⁰ Sabuktay, 99.

⁵⁷¹ Sabuktay, 146.

⁵⁷² Sabuktay, 13.

anlamda siyasal bir tercih olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla literatürde “cezasızlık politikası” olarak adlandırılan devlet pratiği siyasal bir tercih olarak görölmekte ve konu edilen dönemde “milli güvenlik” gerekçe gösterilerek bir hayli yaygınlaştırılmaktadır. Çalışma içerisinde zaman zaman örnekleri görölen 1990’lı yıllardaki faili meçhul, yargısız infaz davaları bu çerçeveye oturmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma ile olağanüstü hâl araçlarından biri olan PÖHT özelinde, devletin 1990'lardaki güvenlik siyasetinin devletin yasallık sınırlarını nasıl belirlediğini yasal ve siyasal koşullar üzerinden tartışmaya açmak hedeflenmiştir. Ağırlıklı olarak 1990'lı yılların konu edilmesi, olağanüstü hâl ilanlarıyla olağan hukukun dışına çıkılması meşru kabul edilen bir dönem olmasından ötürü yasallık sınırlarının sorgulanmasına fırsat sunmasıyla açıklanabilir. Hukuki değişikliklerle güvenlik güçlerinin belirgin şekilde yetkilerinin genişletildiği gözlemlenmiştir. Bu dönem devletin çok çeşitli olağanüstü araçları devreye soktuğu görülmektedir. Bunlar arasından PÖHT'ün öne çıkarılması, içeriye dönük güvenlik anlayışıyla yeniden yapılanırken polis teşkilatının 1980 sonrası genişleme ve militarizasyon sürecinin önemli bulunmasıdır. Bu dönemde farklı işlevleri olan araçların devlet bekâsını odağına alan milli güvenlik politikasının oluşturduğu zeminde birbirine çok benzer uygulamalar yoluyla faaliyet gösterdiği görülmüştür. Bu araçlar arasındaki siyasi etki alanı çekişmesinin PÖHT etrafında gelişen tartışmalar ile okunabilmesi önemli bulunmuştur.

Timler, 1990'lı yılların başında haklarında çok az bilgi sahibi olunmasına karşın Susurluk Kazası sonrası gelişmeler ve demokrasi- insan hakları gündeminin öne çıkmasıyla tartışılabilir hâle gelmiştir. Timlerin görünürlük kazandığı bu dönem devletin yasallık sınırlarının nasıl belirlendiği ve hangi koşullarda esnetilebildiğini inceleme imkanı sunmaktadır. PÖHT, polis teşkilatının diğer birimlerinden farklı bir özel eğitimden geçen ve daha ağır silah kullanma yetkisi olan personelden oluşmaktadır. 1990'larda öne çıkarak "temizlik, imha, ortadan kaldırma..." gibi kavramlarla tarif edilen ancak savaş olarak adlandırılmayan bir çatışmada özel görev almıştır. Bu çatışmadaki rolleri milli güvenliği tehdit eden/leri bertaraf etmek olmuştur. Görevlerini olağanüstü hâl koşullarınının getirdiği esneklik çerçevesinde neredeyse hukuki denetimden muaf bir şekilde gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Çünkü bu dönem timlerin uygulamalarına ilişkin sorunlar ciddi tartışmalara neden olmuştur. Bu sorunlar arasında görevi kötüye kullanma, rutin hâle

gelen hukuk ve hak ihlalleri, faili meçhuller ve yargısız infazlarla birlikte anılma, mafya benzeri yapılarla ilişkilerin ortaya çıkması sayılabilir. Bu tür sorunların personelin bireysel suçu olarak algılanması birim içerisinde disiplin yönetmeliğini sorgulamayı gerektirir. Ancak bu suçlara timler içerisinde göz yumulduğuna dair bir kanıya varıldığında yaşıyanları timlerin kendi yapısıyla ilişkilendirme eğilimi ortaya çıkacaktır. Timler devlet tarafından görevlendirildiğine, İçişleri Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösterdiğine göre o cepheden bu tür eylemlerin nasıl karşılandığını incelemek önem kazanmıştır. Görülen timlere toz kondurmamak, sorunları birimin ya da personelin karakteristiği ile açıklamaya çalışma eğilimi olmuştur. Dava konusu edilen olaylarda terörle mücadelede büyük riskler alan bu kişilerin “bireysel” suçlarının siyasal iktidar tarafından bir ölçüde mazur görüldüğü farkedilmektedir. Zanlıların cezalandırılma sürecini izleyen terfi dönemleri böyle bir kanı gelişmesine neden olmuştur. Hukuk alanından alınan sonuçlar da bu suçların ne ölçüde cezalandırılabilir olduğu konusunda hakim zihniyetin etkisini göstermektedir.

Çalışmada yasallık sınırları tartışılırken Hans Kelsen’in önerdiği biçimde pozitif hukukla tanımlanmış görev ve sorumluluklar esas alınmıştır. PÖHT’ün kuruluşuna ilişkin belgelerin gizliliği, görev tanımı konusundaki muğlaklıklar ve yine çalışmada yer alan olağanüstü hâl koşulları pozitif hukuka uygunluk denetimini zorlaştırmıştır. Bu durumun bahsi geçen özel görevlerin eleştirel değerlendirmesini engelleyen bir devlet stratejisi olduğunu düşünmek mümkündür. Bu tür koruyucu hukuki önlemlere rağmen PÖHT ve benzeri birimlerin çalışma içerisinde bir kısmına yer verilen yasal olmayan faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu aşamada hukukun nasıl işlediği önem kazanır.

Hukukun işleyişine bakıldığında ise aslında pek çok örnekte hukukun işlemediğini gösteren cezasızlık pratikleri ile karşılaşmaktadır. Hukukun askıya alındığı olağanüstü hâl koşullarının cezasızlık pratiklerine fırsat sunan yasal boşluklar ya da yeni koşullar yarattığı söylenebilir. Sonraki dönemlerde de devlet görevlileri açısından cezasızlığa imkan veren pratikler; zamanaşımı, devlet sırrı yasası, failin yargılanmasının izne tabi olması, deliller ve tanıkların dikkate alınmaması, etkin soruşturma, kovuşturma yapılmaması şeklinde özetlenebilir. Çalışmanın konu ettiği döneme bakıldığında güvenlik güçlerinin suçlarında cezasızlığı teşvik eden temel sorunun, toplumsal algının milli güvenliğin ve devletin ‘kutsal’ çıkarlarını korumak konusunda bu suçların meşru sayılabilmesi, yani devlet

aklı yaklaşımı ile anlamlandırılmaları olduğu farkedilmiştir. Bu algının hâkim, savcı ve suçun failleri oldukları iddia edilen güvenlik görevlileri arasında da yaygın olması bir hayli tehlikelidir. Çünkü devlet görevlilerinin sorumlu tutuldukları davalardan sonuç alınmadıkça, cezasızlık döngüsü kendini beslemeye devam edecektir. Çalışma kapsamında Türkiye’de on yıllardır devam ettiği görülen uygulamalar cezasızlığın bir devlet pratiği olarak iktidardan iktidara devredildiğini göstermektedir. Cezasızlık politikası öylesine normalleşmiştir ki, yakın zamanda bir polis memuru bunun getirdiği rahatlıkla yalan ifade vererek arkadaşının sorumluluğunu üzerine aldığı açıklamıştır. Nihat Kazanhan isimli çocuğun ölümüyle ilgili davada sanık polislerden biri ifade değiştirirken, eski ifadesinde suçsuz olduğunu açıklamamasını amirlerinin “nasıl olsa bir sorun çıkmayacağı” ve davanın kapanacağı konusunda kendisini rahatlatmaları ile açıklamıştır.⁵⁷³

Çalışmaya başlandığında amaçlanan, “demokratik hukuk devleti” olma iddiasındaki bir devletin Kelsen perspektifinden bakıldığında meşruiyetten öte, bir varoluş zemini olarak yasal sınırlarına dikkat çekmekti. Bu yaklaşım esas alındığında en basit hâliyle bir devlet ile “meşruiyetinin kaynağı” olan yürürlükteki hukuk düzeni arasında bir çatışma olmaması beklenir. Oysa hem yasal olmayan faaliyetlerin ortaya çıkması hem de kişiler üzerinden değerlendirildiğinde dahi cezasızlıkla sonuçlanan davalar bu en temel argümanın karşılanmadığını göstermektedir. Bu hâliyle zanlılar hakkında verilen hükümler hukuki veya etik açıdan sorgulanamazken, amirlerin sorumluluğu ve milli güvenlik eksenli politikaların problemleri de tartışmaya açılmamaktadır. Çalışmada bu durum güvenlik politikasını tartışmaktan kaçınma stratejisi olarak görülmekte, hak ve hukuk ihlallerinin tekrarına imkan sunması açısından tehlikeli bulunmaktadır.

Cezasızlık politikası eleştirilirken ise büyük ölçüde yapılmak istenen “intikam” almaktan çok sistematik bir eleştirinin sürdürülmesini sağlamaktır. Türkiye’de hakim olduğu iddia edilen devlet aklı’na dayanan yönetim zihniyeti ise tüm hak ve hukuk ihlallerini “devletin korunup kollanması” olarak sunarak tartışmaya izin vermeme eğilimi gösterir. Bu yaklaşımla olağanüstü hâl olarak tarif edilen durumların ve bu amaca yönelik devreye sokulan araçların denetimsiz, kontrolsüz hâlinin yol açacağı sonuçlar çeşitlenmektedir. Devletin yasallık

⁵⁷³ “Nihat davasının sanığı polis H.V: Amirlerimizin talimatıyla delilleri gizledik”, **Evrinsel Gazetesi**, 8 Mayıs 2015, 4.

sınırlarının aşılması konusunda örneklerin çoğunun devlet bekâsını korumaya yönelik “işlenmiş suçlar” olarak tarif edilebileceği görülmüştür. Burada kişilerin yanısıra suç olarak tarif edilen uygulamalara sebep olan devletin güvenlik politikasının sorgulanması zorunludur. PÖHT kuruluşundan personel seçimine, genellikle gizli görev tanımlarına pek çok belirsizlikle idare edilen bir birim olarak İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Dolayısıyla bakanlık tarafından yetiştirilen ve görevlendirilen kişilerin faaliyetlerinin denetimi, yasaların dışına çıkmaları hâlinde birim içerisindeki yönetmeliğin cezai yaptırımını, alınan önlemler vs. devlet politikası etrafında düşünölmek durumundadır. Birim içerisinde kişilerin suçlarının bir karşılık bulması önemlidir, ancak daha önemlisi devletin “özel” görevler için yarattığı bu birimlerin sınırlarını belirleyememiş olmasıdır. Bunun bir siyasal tercih olması, hukukun dışında bir alanda devlet egemenliğinin bir icra alanı yaratmış olması bir tartışma konusudur. Bu çalışmada esas dikkat çekilmek istenen ise suç işleyen kişilerden sorumlulara doğru genişletilecek hukuki ve etik açıdan toplumsal alanda karşılık bulacak bir yargılama sürecinin önemli olduğudur. Bu amaçla bir kamuoyu yaratmak için, sorumluluğun ne kadar genişleyebileceğini gösteren akademik çalışmaların sayısındaki artış, devlet politikalarının kapsamlı değerlendirilmesi ve sorumlulukların hatırlatılması oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Agamben, Giorgio. **Olağanüstü Hal**. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Varlık Yayınları, 2005.

Akay, Hale. “Avrupa Birliği: Güvenlik ve Sivil-Asker İlişkileri”. **Türkiye’de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**. İstanbul: TESEV Yayınları, 2009: 82-97.

Akça, İsmet, Evren Balta Paker. “Giriş: Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme”. **Türkiye’de Ordu, Devlet, Güvenlik Siyaseti**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010: 1-33.

_____. “Askerler Köylüler ve Paramiliter Güçler”. **Toplum ve Bilim**. s. 126 (2013): 7-35.

Akkaya, Ahmet Hamdi. “Ulusal Kurtuluş, Ayaklanma ve Sınırların Ötesi: 1970’lerden 1990’lara Kürt Hareketinin Değişim Dinamikleri”. **Toplum ve Kuram Dergisi**. s. 9 (Bahar 2014): 75-99.

Alınak, Mahmut. “Tanıklık: 93 Dığor Katliamı”. **Toplum ve Kuram**. s. 9 (Bahar 2014): 303- 305.

Arslan, Emre. “Faşizmin Siyaseti: MHP’nin İktidar Bloğu Karşısında Değişen Strateji ve Konumları”. **Praksis**. s. 5 (2002): 299-322.

Arslan, Zühtü. “Hükûmet”. **Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ümit Cizre. İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2006: 22-32.

Atılgan, Mehmet, Serap Işık. **Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye’de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri**. İstanbul: TESEV Yayınları, Haziran 2011.

Ayata, Bilgin, Deniz Yüksek. “Kürtlerin Yerinden Edilmesine Ulusal ve Uluslararası Tepkiler”. **Birikim Dergisi**. s. 213 (Ocak 2007): 47-61.

Aybay, Aydın, Rona Aybay. **Hukuka Giriş**. 2. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Aydinoğlu, Ergun. **Fis Köyünden Kobanê’ye Kürt Özgürlük Hareketi**. İstanbul: Versus Kitap, Aralık 2014.

- Balıkçı, Davut. **Bir Olağanüstü Hal Sürgünü**. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014.
- Balta, Evren. “Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye’de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası”. **Türkiye’de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. ed. İsmet Akça, Evren Balta Paker. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014: 407-433.
- Balzacq, Thierry, Yılmaz Ensaroğlu. **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere, Fransa**. ed. Dilek Kuban. İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2008.
- Başer, Kumru. “Türkiye, Kürt Sorununun Geleceği ve Uluslararası Faktörlere Karamsar Bir Bakış”. **Birikim**. s. 134-135 (Haziran-Temmuz 2000): 142-146.
- Başlangıç, Celal. **Korku Tapınağı Güçlükonak- Silopi- Lice- Tunceli**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Bayramoğlu, Ali. “Asker ve Siyaset”. **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 59-119.
- Berksoy, Biriz. “Devlet Stratejilerinin Bir Tezahürü Olarak Polis Alt- Kültürü: 1960 sonrası Türkiye’de Hakim olan Söylemlere Dair Bir Değerlendirme”. **Toplum ve Bilim**. s. 114 (2009): 98-131.
- _____. “Güvenlik Devleti’nin Ortaya Çıkışı, ‘Güvenlik’ Eksenli Yönetim Tekniğinin Polis Teşkilatındaki Tezahürleri ve Süreklileşen ‘Olağanüstü Hal’: AKP’nin Polis Politikaları”. **Birikim Dergisi**. s. 276 (2012): 75- 78.
- _____. “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Dönüşüm”. **Toplum ve Bilim**. s. 109 (2007): 35-66.
- _____. “Polis Teşkilatı”. **Almanak Türkiye 2006- 2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnel. İstanbul: TESEV Yayınları, Temmuz 2009: 230- 238.
- _____. **Türkiyede Ordu Polis ve İstihbarat Teşkilatları: Yakın Dönem Gelişmeler ve Reform İhtiyaçları**. İstanbul: TESEV Yayınları, 2013.
- Beşe, Ertan. “Özel Harekât”. **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ümit Cizre. İstanbul: TESEV Yayınları, 2006: 114-124.
- _____. “Jandarma Teşkilatının İstihbarat Faaliyetleri (JİTEM ve JİT)”. **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ümit Cizre, İstanbul: TESEV Yayınları, 2006: 168-176.
- Beşikçi, İsmail. **Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Tüzüğü ve Kürt Sorunu**. İstanbul: Komal Yayınları, 1978.

Bora, Tanıl. “Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile Söyleşi: Olağanüstü Yargı Rejimi ve Polis- ‘Elastik ve Yapışkan Bir Ağ’ ”. **Birikim Dergisi**. s. 273 (Ocak 2012): 30-41.

_____. “Devletin Polisi, Polisin Devleti”. **Birikim Dergisi**. s. 57-58 (Ocak-Şubat 1994): 3-11.

_____. **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.

_____. “Polis Devleti”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**. c. 14. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996: 1070- 1075.

_____. “Polis ve Cemaat”. **Birikim Dergisi**. s. 264-265 (Nisan-Mayıs 2011): 3-9.

_____. “Polis Partisi”. **Birikim Dergisi**. s. 141 (Ocak 2001): 8-10.

_____. **Türkiye’nin Linç Rejimi**. İstanbul: Birikim Yayınları, 2008.

Bozarıslan, Hamid. “Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi 1898- 2000”. **Modern Türkiye’de Düşünce Tarihi: Milliyetçilik**. c. 4. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003: 855- 664.

Butler, Judith. **Kırılğan Hayat Yasın ve Şiddetin Gücü**. çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Can, Kemal, Tanıl Bora. “MHP’nin Güç Kaynağı Olarak Kürt Meselesi”. **Birikim Dergisi**. s. 134- 135 (Haziran- Temmuz 2000): 56- 72.

Cerrah, İbrahim. **Avrupa Polis Etiği Kuralları ve Türkiye’de Güvenlik Personelinde Mesleki Sosyalleşme**. İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2008.

Cizre, Ümit. “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz”. **Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 135-163.

Çelik, Seydi, Betül Urhan. “Türkiye’de Sistemin ‘Milli Güvenlik’ Algısı ve Bunun İşçi Hareketleri ve Sendikacılık Faaliyeti Üzerindeki Etkisi”. **Çalışma ve Toplum**. 2. bs. s. 25 (2010): 109- 140.

Çetin, Vedat. “Toplumı Sindirme Yöntemi Olarak Faili Meçhul Cinayetler ve Kent Baskınları”. **Toplum ve Kuram**, s. 9 (Bahar 2014): 147-177.

Dündar Can, Celal Kazdağlı, **Ergenekon: Devlet İçinde Devlet**. 2. bs. İstanbul: Can Yayınları, 2013.

Ergut, Ferdan. “Polis Çalışmaları için Kavramsal Bir Çerçeve”. **Amme İdaresi Dergisi**. c. 34. s.1 (2001): 59-78.

- Ergil, Doğu. **Doğu Sorunu: Teşhisler Tespitler**. İstanbul: Akademi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Esen, Selin. **Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye’de Olağanüstü Hâl Rejimi**. Ankara: Adalet Yayınları, 2008.
- Foucault, Michel. **Güvenlik Toprak Nüfus, Collège de France Dersleri 1977-1978**. çev. Ferhat Taylan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- “Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir?”. **Toplum ve Kuram**. s. 9 (Bahar 2014): 13-31.
- Gönen, Zeynep, Biriz Berksoy, Zeynep Başer, Mehmet Uçum. **Polis Yasalarının Ruhı: Mevzuatta Söylemler, Araçlar ve Zihniyet**. İstanbul: TESEV Yayınları, 2013.
- Gönen, Zeynep. “Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişinin Yeniden Yapılandırılması”. **Toplum ve Kuram**. s. 3 (2010): 55-79.
- _____. “Suçla Mücadele ve Neo-liberal Türkiye’de Yoksulluğun Zaptiyesi”. **Birikim Dergisi**. s. 273 (2012): 48-57.
- Göral, Özgür Sevgi, Ayhan Işık, Özlem Kaya. **Konuşulmayan Gerçek Zorla Kaybettirmeler**. 2. bs. İstanbul: Anadolu Kültür Yayınları, 2014.
- Gözler, Kemal. “Kanun Hükmünde Kararnameler”. **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2005.
- Gürkaş, Ezgi Tuncer. “Belirsizlik Mıntıkası ya da daimi istisna hali olarak sınır: Güneydoğu kampı içinde Mardin- Kızıltepe ikiz kampları”. **Toplum ve Bilim**. s. 132 (2014): 219-236.
- İnsel, Ahmet. “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”. **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 41-59.
- _____. “Otoritarizmin Sürekliliği”. **Birikim Dergisi**. s. 125-126 (Eylül-Ekim 1999): 143-166.
- _____. “Rutininde İç Düşman Olan Devlet”. **Birikim Dergisi**. s. 131 (Mart 2000): 3-10.
- _____. “Ulusal Güvenlik Siyaseti ve Silâhlı Kuvvetler Partisi”. **Birikim Dergisi**. s. 149 (Eylül 2001): 8-13.
- Karadoğan, Ece. “İletişimde Kalite Yönetimi Emniyet Teşkilatı’nda Kalite Yönetiminin Önemi”. **Polis ve Halkla İlişkiler**. ed. Yıldız Dilek Ertürk. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2010: 240- 248.

Kararmaz, Furkan. “Polisin Hukuka Uymak Konusundaki Gönülsüzlüğü Üzerine Bir Tartışma”. **Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi**. s. 3 (2013): 153-160.

Kardaş, Ümit. “Askeri Gücün Anayasal Bir Yargı alanı Yaratması ve Yürütme Erkini Etkin Bir Şekilde Kullanması”. **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 295-311.

_____. “Askeri Yargı”. **Almanak Türkiye 2006- 2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnel. İstanbul: TESEV Yayınları, 2009: 66- 73.

Kaygısız, Mustafa, Turgutlu, Selçuk. **Türkiye’nin Siyasal Kriminal Tarihi 1990-1999: Suikastler Sırlı Cinayetler Kayıp Yüzler**. Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.

Kentel, Ferhat, Meltem Ahıska, Fırat Genç. **Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)**. 1. bs. İstanbul: TESEV Yayınları, 2007.

Kılıç, Ecevit. **Özel Harp Dairesi**. 5. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

Kirişçi, Kemal, Gareth M. Winrow. **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**. 5. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (2007).

Koca, A. Erkan. **Polisliğin Kitabını Yazmak: Antropolojik Açından Polis Bürokrasisi ve Görünümleri**. Ankara: Atıf Yayınları, 2013.

Koloş, Umut. **Foucault, İktidar ve Hukuk: Modern Hukukun Soybilimi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015.

Kut, Şule “Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları”. **En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**. ed. Gencer Özcan, Şule Kut. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998: 53-72.

Laçiner, Ömer. “Kürt Sorunu ve PKK”. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - Dönemler Zihniyetler**. c. 9, 1.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009: 607-614.

_____. “Terör ve Devlet”. **Birikim Dergisi**. s. 82 (Şubat 1996): 3-8.

Mater, Nadire. **Mehmedin Kitabı Güneydoğu’da Savaşmış Askerler Anlatıyor**. 7. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Metin, İsmail, Fetullah Eraslan. “Türk Polis Örgütünün Yapısı”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**. c. 14. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996: 1061- 1066.

- Milliot, Vincent. “Bir Tarihyazım Denemesi: Yeni Bir Polis Tarihine Doğru mu?”. **Jandarma ve Polis Fransız Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar**. ed. Noémi Lévy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009: 85-117.
- Nebiler, Halil. “1980 Sonrası Polis”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 14. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996: 1071-1075.
- Neocleous, Mark. **Güvenliğin Eleştirisi**. çev. Tonguç Ok. Ankara: NotaBene Yayınları, 2014.
- _____. **Güvenlik Şiddet ve Savaş**. çev. Gül Çorbacıoğlu, Ersin Embel. Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.
- Öner, Sıtkı. **Halkın Polisi Pol-Der Anıları**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Öngen, Tülin . “Türkiye’de Siyasal Kriz ve Krize Müdahale Stratejileri: ‘Düşük Yoğunluklu Çatışma’dan ‘Düşük Yoğunluklu Uzlaşma’ Rejimine”. **Sürekli Kriz Politikaları, Türkiye’de Sınıf, İdeoloji ve Devlet**. ed. Neşecan Balkan, Sungur Savran. İstanbul: Metis Yayınları, 2004: 90-107.
- Özcan, Gencer. “Milli Güvenlik Kurulu”. **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ümit Cizre. İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2006: 32-46.
- _____. “Milli Güvenlik”. **En Uzun Onyıllık Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**. ed. Gencer Özcan, Şule Kut. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998: 308- 342.
- _____. “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi”. **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. ed. Evren Balta Paker, İsmet Akça. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010: 307-349.
- _____. “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Güvenlikleştirme Sorunsalı”. **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan**. ed. Burak Ülman, İsmet Akça. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006: 355-378.
- Paye, Jean- Claude. **Hukuk Devletin Sonu: Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele**. çev. G. Demet Lüküslü. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Sabuktay, Ayşegül. **Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri Susurluk Olayı’na Hukuk- Siyaset Kuramından Bakış**. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- Sancar, Mithat. “Anayasa Mahkemesi’nin Terörle Mücadele Yasası’na İlişkin Kararı Üzerine Düşünceler”. **Devlet Aklı Kışkırtıcı Hukuk Devleti**. 7. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014: 217- 250.
- _____. “Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”. **Devlet Aklı Kışkırtıcı Hukuk Devleti**. 7. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014: 192.

- _____. “Yasallık ve Meşruluk Geriliminde Hukuk Devleti”. **Devlet Aklı Kısılcında Hukuk Devleti**. 7. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014: 85-103.
- Sancar, Mithat, Eylem Ümit Atılğan. **Adalet Biraz Es Geçiliyor Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler ve Savcılar**. İstanbul: TESEV Yayınları, Mayıs 2009.
- Savaş, Kutlu. “Susurluk Raporu”. **Aktüel Dergisi Eki**. 1998.
- Schmitt, Carl. **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**. çev. Emre Zeybekoğlu. 2. bs. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.
- Sevinç, Murat. “Milli Güvenlik Kurulu ve 1997 Süreci”. **Birikim Dergisi**. s. 131 (Mart 2000): 60-71.
- Strohmeier, Martin, Lale Yalçın-Heckmann. **Kürtler Tarih, Siyaset, Kültür**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Şarlak, Zeynep. “Atatürkçülük’ten Milli Güvenlik Rejimine 1990’lar Türkiye’sine Bir Bakış”. **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 283-295.
- _____. “Milli Güvenlik Kurulu”. **Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Gözetim**. ed. Ali Bayramoğlu, Ahmet İnel. İstanbul: TESEV Yayınları, Temmuz 2009: 274- 287.
- Şık, Ahmet. **OOKİTAP “Dokunan Yanar”**. İstanbul: Postacı Yayınevi, 2011.
- Turhan, Talat. **Kontrgerilla Cumhuriyeti**, 2. bs., İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık, 1994.
- Uysal, Ayşen. “Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde Tarihsel Süreklilik ve Kopuş”. **Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar**. ed. Ferdan Ergut, Ayşen Uysal. Ankara: Dipnot Yayınları, 2007: 319-349.
- Uzgel, İlhan. “Ordu Dış Politikanın Neresinde?”. **Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu**. ed. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2004: 311-335.
- Ülman, Burak. “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük”. **En Uzun Onyıl Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**. ed. Gencer Özcan, Şule Kut. İstanbul: Boyut Kitapları, İstanbul, 1998: 108-125.
- Ünlü, Ferhat “Milli İstihabarât Teşkilatı”. **Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**. ed. Ümit Cizre. İstanbul: TESEV Yayınları, 2006: 154-168.
- Üskül, Zafer. **Olağanüstü Hâl Üzerine Yazılar**, İstanbul: Büke Yayıncılık, 2003.

_____. **Siyaset ve Asker**. İstanbul: Afa Yayınları, 1989.

Yalçın, Sezen. “Güvenlik Sektörü Reformu’nda İstihbarat Servisleri Gözetimi”. **Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi Sınırlar ve İmkanlar**. ed. Volkan Aytar, Yılmaz Ensaroğlu. İstanbul: TESEV Yayınları, Haziran 2009: 103-107.

Yavuz, M. Hakan. **Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti**. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Yeğen, Mesut. **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**. 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

_____. **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler**. 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, Şubat 2014.

Yokuş, Sevtap. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996.

Yükseker, Deniz. “Yurtlarından ve Yaşamlarından Koparılmış İnsanlar: Bir Sosyal Dışlanma Süreci Olarak Türkiye’de Kürtlerin Yerinden Edilmesi”. **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**. ed. Fikret Adanır, Çağlar Keyder. İstanbul: JIM Raporu, 2006: 40-53.

Diğer Yazılı Kaynaklar

“2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK. S.421)”. **Resmi Gazete**, 20491, 13 Nisan 1990.

“3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu; Ek Madde 21 (KHK.S. 486/17)”. **Resmi Gazete**, 3629, 13 Temmuz 1993.

Acay, Mürsel. “Özel Tim’e Kadın Eli”. **Sabah Gazetesi**. 24 Ağustos 1998.

“Adalet Bakanı Seyfi Oktay, CMUK'la yapılan düzenlemelerin reform niteliğinde olduğunu söyledi”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 21 Kasım 1992.

Akdeniz Göç-Der. **Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu**. 2011.

Akkoç, E. Yıldırım. “Özel Harekat Timiyle Çok Özel”. **Zaman Gazetesi**. 7 Ağustos 1995.

Altıparmak, Kerem, Murat Sevin, Onur Karahanoğulları. “Zana, Doğan, Sadak ve Dicle”. **Radikal Gazetesi- Radikal2 Eki**. 3 Haziran 2007.

“Asker ile özel harekat timi ortak operasyona katılamayacak”. **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Mayıs 1996.

Bayındır, Özge. “Representation of the Kurdish Question in Hürriyet and Cumhuriyet (1990- 2006)”. Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ Sosyoloji Bölümü, 2009.

Berksoy, Biriz. “The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarisation of the Police Organisation in Turkey in The Post-1980 Period”. Doktora Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, 2007.

“Bıyık kavgası”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 17 Temmuz 2010.

Can, Zafer. “Özel Harekât Polisinin Yaşadığı Sorunlar: Özel Harekât Daire Başkanlığı Örneği”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Polis Akademisi, 2010.

“Cenaze töreni gösteriye dönüştü”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 20 Kasım 1993.

“Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Bu Kanunlarda Değişiklik Yapan 18.11.1992 Tarih ve 3842 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4229 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 22931, 12 Mart 1997.

“Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılması ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin Kaldırılmasına Dair Kanun (5190 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 25508, 30 Haziran 2004.

“CMUK tartışılıyor ‘Yasa,İşkenceyi Önleyemez’ ”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 21 Kasım 1992.

Demirbilek, Funda Hülâgü. “Restoring Class Power over the Police: The Role of the International in Neoliberal Police Reform in Turkey”. Doktora Tezi. ODTÜ Uluslararası İlişkiler, 2011.

“DYP- CHP yine ters düştü”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 23 Haziran 1995.

“Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Branşlı Personel Yönetmeliği (3201 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 28036, 25 Ağustos 2011.

“Emniyet Teşkilatı Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (490 S.KHK.)”. **Resmi Gazete**, 21666, 12.08.1993.

“Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü (3201 N.T.)”. **Resmi Gazete**, 16618, 24 Nisan 1979.

Elibol, Kamil. “10 Nisan Polis Haftası Öncesi Emniyet Teşkilatı’nda Özel Tim Krizi Gündeme Geldi”. **Sözcü Gazetesi**. 5 Nisan 2015.

Göktaş, Evin. “Şahin’e polis ayrıcalığı”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 5 Şubat 1997.

“Güneydoğu Halkı Kurtulacak”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 22 Ocak 1992.

Güzelgöz, Osman. “Özel Time Cısss!”. **Zaman Gazetesi**. 5 Ağustos 1995.

“İl İdaresi Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Kuvvetli Tayın Kanunu, Er Kazanından İaşe Edileceklere İlişkin Kanun, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun ve Kimlik Bildirme Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4178 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 22747, 4 Nisan 1996.

İnsan Hakları Derneği. **1997 Yılı Aylık İnsan Hakları İhlalleri Raporu**. İstanbul, 1998.

“Kardaş: Polis militer bir yapıya kavuştu”. **Radikal Gazetesi**. 23.09.2013.

“Kaya: Polis Cuntası”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 13 Haziran 1995.

Köksal, Emrah. “Savaş Rejimi Olarak Olağanüstü Hâl: İstisna Hâli”. Doktora Tezi. Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı ,2013.

“Kürtçe öğrendiler”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 5 Mart 1987.

“Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Kanun Hükmünde Kararname (285 KHK.S.)”. **Resmi Gazete**, 19517, 14 Temmuz 1987.

“Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 2935 Sayılı Kanun ile 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü Maddesinin İkinci Fıkrasının (d) Bendine Bir Hüküm Eklenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK.S. 286)”. **Resmi Gazete**, 19518, 15 Temmuz 1987.

“Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 5 inci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK. S. 287)”. **Resmi Gazete**, 19530, 27 Temmuz 1987.

“Olağanüstü Hal Kanunu (2935 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 18204, 27 Ekim 1983.

“Olağanüstü Hal (2935 Sayılı) Kanunu ile 285 Sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Khk ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK.S. 413)”. **Resmi Gazete**, 20488, 10 Nisan 1990.

“Olağanüstü Hal (2935 Sayılı) Kanun ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında (285 Sayılı) Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK. S. 421)”. **Resmi Gazete**, 20491, 13 Nisan 1990.

“Olağanüstü Hal 2935 Sayılı Kanun, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK.S. 425)”. **Resmi Gazete**, 20514, 10 Mayıs 1990.

- “Özel tim meclis’i karıştırdı”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 29 Mart 1990.
- “Özel tim asker çekişmesi”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 16 Ağustos 1993.
- “Özel Tim MHP Militanı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Ağustos 1994.
- “Özel Tim İlgi Bekliyor”. **Zaman Gazetesi**. 28 Eylül 1994.
- “Özel ordu kararnamesi yayınlandı”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 13 Ağustos 1993.
- Polat, Göksel. “Güneydoğu’ya Özel Operasyon Gücü”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 16 Kasım 1993.
- _____. “Özel Ordu’ya MİT’çi komutan”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 11 Eylül 1993.
- _____. “Özel time ‘Türk’ Aranıyor”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 3 Kasım 1993.
- “Polis Yasası ANAP Grubunu Karıştırdı: ‘Polise Yetkiye Hayır’”. **Milliyet Gazetesi**. 5 Haziran 1985.
- “Polise İnsan Hakları Dersi”. **Zaman Gazetesi**. 29 Ağustos 1995.
- Sancar, Alper. “Terörle mücadeleye karşı çok özel hareket”. **Sabah Gazetesi**. 23 Temmuz 2011.
- Sav, Önder. “Terörle Mücadele Kanunu Ne Getiriyor, Ne Götürüyor?”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 6 Mayıs 1991.
- “Sıkıyönetim Kanunu (1402 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 13837, 15 Mayıs 1971.
- Şık, Ahmet. “Menzir, şeffaf kafalar istedi”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 29 Mayıs 1992.
- _____. “Özel Timlere Açılan Dava İlerlemiyor”. **Bianet**. 5 Temmuz 2005.
- “Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (KHK.S. 424)”. **Resmi Gazete**, 20514, 10 Mayıs 1990.
- “Tempo Güneydoğu’daki ‘Rambo’larla Görüştü: Özel Tim’den Şok Açıklama”. **Tempo Dergisi**. 7 Temmuz 1993.
- “Terörle Mücadele Kanunu (5237 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 20843, 12 Nisan 1991.
- Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği. **Atölye: Polis Şiddetini Psikopolitik Olarak Düşünmek**. İstanbul, 6 Temmuz 2013.
- “Tunceli Olayları Meclis Gündeminde”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 8 Temmuz 1995.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. 1982.

Uludağ, Alican. “90'lara geri dönüş mü?”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 23 Temmuz 2011.

Yurteri, Kemal. “Gizli Yönetmelik Bilmecesi”. **Sabah Gazetesi**. 26 Mart 1997.

“Yürüyüşte Polis Yoktu”. **Cumhuriyet Gazetesi**. 15 Şubat 1992.

Elektronik Erişimi Olan Kaynaklar

“17 Barodan ‘İç Güvenlik Paketi’ İkazı”. **T24 Haber Portalı**. 5 Şubat 2015. <http://t24.com.tr/haber/17-barodan-ic-guvenlik-paketi-ikazi>, [17.03.2015].

“1990'dan Bugüne, HEP'ten DTP'ye Kürtlerin Zorlu Siyaset Mücadelesi”. **Bianet**. 12 Aralık 2009. <http://bianet.org/bianet/siyaset/117387-1990dan-bugune-hepten-dtpye-kurtlerin-zorlu-siyaset-mucadelesi> [11.06.2015].

“1990'larda Kürt Siyasi Hareketi”. **Al Jazeera Türk**. 26 Aralık 2013. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/1990larda-kurt-siyasi-hareketi> [24.07.2015].

“22 Yıldır Unutulmayan Acı: Digor Katliamı”. **Evrensel Gazetesi**. 19 Şubat 2015. <http://www.evrensel.net/haber/105299/22-yildir-unutulmayan-aci-digor-katliami> [11.11.2015].

Adalet ve Hafıza Merkezi Zorla Kaybedilenler Veri Tabanı. www.zorlakaybetmeler.org/aboutus.php [17.12.2015].

Akatürk, Emel. “Rıdvan Dalmış ile Söyleşi: ‘Bölgede işlenen cinayetlerin aydınlanacağına inancım yok’”. Hakikat Adalet Hafıza Merkezi. <http://hakikatadalethafiza.org/695/> [22.04.2015].

Akça, İsmet. “Türkiye’de 2000’ler: Güvenlik Merkezli Siyasetin ve Siyasal Güvencesizliğin Devamlılığı”. **Başlangıç Dergi**. 1 Ocak 2016. <http://baslangicdergi.org/turkiyede-2000ler-guvenlik-merkezli-siyasetin-ve-siyasal-guvencesizligin-devamliligi/> [10.01.2016].

“AKP Milletvekillerine İç Güvenlik Paketini Özgürlükleri Koruma Paketi Olarak Tanıttı”. **T24 Haber Portalı**, 17 Şubat 2015. <http://t24.com.tr/haber/akp-milletvekillerine-ic-guvenlik-paketini-ozgurlukleri-koruma-paketi-olarak-tanitti,287552> [17.03.2015].

Arslan, Rengin. “90'larda ne olmuştu: Faili meçhuller, kayıplar”. **BBC Türkçe**. 3 Eylül 2015. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/1503_90r_2_insan_haklari [04.11.2015].

“Asker Yerine Polis”. **Haber Türk Gazetesi**. 22 Temmuz 2011. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/650692-asker-yerine-polis> [23.09.2015].

- “Benim iktidar gücüm mü var?”. **Aksam Gazetesi**. 20 Haziran 2012. <http://www.aksam.com.tr/guncel/benim-iktidar-gucum-mu-var--122452h/haber-122452> [16.11.2015].
- Bilge, Demet. “Yargısız infaza beraat onandı”. **Radikal Gazetesi**. 9 Temmuz 2001. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=7437> [11.11.2015].
- Bozan, İrfan. “90’ların ilk faili meçhulü: Vedat Aydın”. **Al Jazeera Türk**. 21 Ocak 2014. <http://www.aljazeera.com.tr/imzali-haberler/90ların-ilk-faili-mechulu-vedat-aydin> [16.06.2015].
- Bozarıslan, Felat. “13 Askerin Şehit Düştüğü Silvan Saldırısında Beraat”. **Milliyet Gazetesi**. 6 Temmuz 2015. <http://www.milliyet.com.tr/13-askerin-sehit-dustugu-silvan-gundem-2083869/> [06.08.2015].
- “Bozdağ: Özel Harekat Polisinin Tasfiye Edilmesinin Sebebi Başarısızlığı Değil”. **Haberler İnternet Portalı**. 25 Temmuz 2011. <http://www.haberler.com/bozdag-ozel-harekat-polisinin-tasfiye-edilmesinin-2890497-haberi/> [11.11.2015].
- Cebe, Özgür, Mukadder Yardımcıel. “Digor’a Özel Beraat”. **Radikal Gazetesi**. 24 Şubat 2006. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=179532> [11.11.2015].
- Coşkun, Vahap. “İyi ki Öcalan Var”. **Al Jazeera Türk**. 15 Şubat 2014. <http://mon-www-al.aljazeera.com.tr/gorus/iyi-ki-ocalan-var> [14.06.2015].
- Çağlayan, Handan. “Leyla Zana: Bir Gün, Bir Dil, Bir Tarih”. **Bianet**. 16 Aralık 2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160802-bir-gun-bir-dil-bir-tarih> [06.06.2015].
- “Çarkın’ın Öldürdüğü Bin Kişiden Üçü de ‘Çiftelhavuzlar’da”. **Bianet**. 23 Ekim 2008. <http://bianet.org/bianet/siyaset/110415-carkin-in-oldurdugu-bin-kisiden-ucu-de-ciftelhavuzlar-dan> [12.11.2015].
- Çelikkan, Murat. “9 Yıl Önce Bugünler”. **Radikal Gazetesi**. 6 Kasım 2005. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-celikkan/dokuz-yil-once-bugunler-873173/> [10.12.2015].
- Çiçek, Nevzat. “Tansu Çiller: Ya Bitecek ya Bitecek”. **Sabah Gazetesi**. 11 Ağustos 2009. <http://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/11/>, [14.06.2015].
- Demir, Arzu. “7 Yıl Sonra Gazi Aynı Gazi”, **Bianet**, 12 Mart 2012. <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/8506-7-yil-sonra-gazi-ayni-gazi> [12.12.2015].
- “Digor için 350 bin euro tazminat”. **Milliyet Gazetesi**. 6 Mart 2007. <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/06/guncel/gun09.html> [11.11.2015].

Emen, İdris. “Hacı Lokman Birlik Görüntüsü İçin Polisler İfade Verecek”. **Radikal Gazetesi**. 8 Kasım 2015. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/haci-lokman-birlik-goruntusu-icin-polisler-ifade-verecek-1468003/> [08.11.2015].

Erözden, Ozan. “AKP’nin Neden İç Güvenlik Paketine İhtiyacı Var?”. **Başlangıç Dergi**. 27 Şubat 2015. <http://baslangicdergi.org/akpnin-neden-ic-guvenlik-paketine-ihtiyaci-var/> , [28.02.2015].

“Faili meçhul cinayetlerde ikinci perde: Çarkın ‘Devletin Bilgisi vardı’ dedi, isimler verdi”. **Diken**. 11 Temmuz 2014. <http://www.diken.com.tr/faili-mechul-davasinda-ikinci-perde-basladi-carkin-cinayetlerde-devletin-bilgisi-var-dedi/> [09.10.2015].

Fendoğlu, Hasan Tahsin. “Parti Kapatma, HADEP ve AIHM”. **Stratejik Düşünce Enstitüsü**. 3 Ocak 2011. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/parti-kapatma-hadep-ve-aihm/2460> [13.06.2015].

“Gladyoya MGK Onayı”. **Bianet**. 03.11.2001. <http://bianet.org/bianet/siyaset/5808-gladyoya-mgk-onayi> [12.11.2015].

Güleç, Davut, Maşuk Gergin. “Polise Yine Beraat”. **Radikal Gazetesi**. 14 Temmuz 2001. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/polise-yine-beraat-603167/> [11.12.2015].

“Güneydoğunun ‘Abluka’ Raporu: 25 Kadın ve 44 Çocuk Hayatını Kaybetti”. **Diken**. 5 Ocak 2016. <http://www.diken.com.tr/guneydogunun-abluka-raporu-25-kadin-ve-44-cocuk-hayatini-kaybetti/> [05.01.2016].

Güner, Gülsen. “PKK’nin Devrimci Şiddetinin Kürt Ezilenlerini Kazanması Üzerine”. **Teori ve Politika**. s. 63 (Kış 2014). <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/489-pkknin-devrimci-siddeti> [16.06.2015].

“İbrahim Şahin Lider Gibi”. **Hürriyet Gazetesi**. 28 Eylül 1997. <http://www.hurriyet.com.tr/ibrahim-sahin-lider-gibi-39266317> [09.10.2015].

“İbrahim Şahin’e Terfi”. **Hürriyet Gazetesi**. 5 Haziran 1998. <http://www.hurriyet.com.tr/ibrahim-sahine-terfi-39022261>, [01.11.2015].

İlkiz, Fikret. “Duvarlar ve Dikenli Teller”. **Bianet**. 8 Şubat 2015. <http://bianet.org/bianet/hukuk/162127-duvarlar-ve-ditenli-teller> [03.11.2015].

İlkiz, Fikret. “Yeniden Terörle Mücadele Kanunu Tasarısı”. **Bianet**. 27 Mart 2006, <http://bianet.org/bianet/siyaset/76650-yeniden-terorle-mucadele-kanunu-tasarisi> [12.11.2015].

İlter, Erdal. **Kuruluşunun 75. Yılı Anısına Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi**. Ankara: Mit Basımevi, Ocak 2002. http://www.mit.gov.tr/tarih_index.html [12.03.2015].

- İnce, Elif. “90’lardan Bugüne Barışa Yürüyen Anneler”. Söyleşi: Özlem Aslan, **Bianet**. 15 Aralık 2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160754-90-lardan-bugune-barisa-yuruyen-anneler> [06.06.2015].
- İnsel, Ahmet. “28 Şubat Sorgulamaları Vesilesiyle Sol”. **Radikal Gazetesi**. 17 Nisan 2012. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ahmet-insel/28-subat-sorgulamalari-vesilesiyle-sol-1085149/> [14.02.2014].
- Kardam, Ahmet. “Hızla Yükselen Kürt Oyları Ne Zaman Kırıldı”. **T24 Haber Portalı**. 23 Eylül 2011. <http://t24.com.tr/haber/hizla-yukselen-kurt-oylari-ne-zaman-kirildi,170527>, [13.06.2015].
- Kazaz, Gözde. “Dört Sembol Dava, Tek Talep”. **Agos Gazetesi**. 16 Aralık 2015. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13735/dort-sembol-dava-tek-talep> [16.12.2015].
- Kılıç, İrfan. “Suçlular CMUK’u Tuttu”. **Zaman Gazetesi**. 22 Eylül 1994. http://www.zaman.com.tr/gundem_suclular-cmuku-tuttu_300804.html [01.12.2015].
- Kılıç, İ., B. Aydın, A. İstegün. “Özel Tim Neden Yıpratılıyor?”. **Zaman Gazetesi**. 4 Ağustos 1995. http://www.zaman.com.tr/gundem_ozel-tim-neden-yipratiliyor_335681.html [12.11.2015].
- “Kocasakal: Bu İç Güvenlik Paketi Değil, Kalıcı Bir Sıkıyönetim Kanunu”. **Hürriyet Gazetesi**. 22 Aralık 2014. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27821842.asp> [17.03.2015].
- Koç, Ali. “Askeri Yargıda Sivilleşme Dönemi”. **Bianet**. 4 Temmuz 2006. <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/81577-askeri-yargida-sivillesme-donemi> [11.11.2005].
- Magarell, Lisa. **Teori ve Pratikte Tazminat**. çev. Zeynep Gültekin. International Center for Transnational Justice. <http://www.ictj.org> [10.10.2015].
- “MGK Toplantısı Sona Erdi”. **İlke Haber Ajansı**. 24 Haziran 2010. <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/mgk-toplantisi-sona-erdi-1.html> [23.12.2015].
- “Milli Eğitim Bakanlığı”. <http://www.meb.gov.tr/belirliGUNler/sehitogretmenler/> [12.06.2015].
- “Milli Güvenlik Kurulu”. <http://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda> [01.03.2015].
- “Musa Anter - JİTEM ana davasında tanıklar ilk defa dinlenecek”. **Agos Gazetesi**, 21.12.2015. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/13764/musa-anter-jitem-ana-davasinda-taniklar-ilk-defa-dinlenecek> [22.12.2015].

- Nalçacı, Erhan. “Özel hareket açılımı”. **Sol Haber Portalı**. 23 Haziran 2010. <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/ozel-harekat-acilimi-haberi-30018> [22.12.2015]
- “Operasyona standart”. **Radikal Gazetesi**. 21 Ocak 2002. <http://www.radikal.com.tr/politika/operasyona-standart-621892/> [12.11.2015].
- “Özel Harekat Daire Başkanlığı”. <https://www.egm.gov.tr/Sayfalar/Özel-Harekat-Daire-Başkanlığı.aspx> [06.01.2016].
- “Özel Harekat İdil'de Havaya Sıkıp Tekbir Getirerek Kutlama Yaptı”. **Siyasi Haber**. 17 Aralık 2015. <http://siyasihaber1.org/ozel-harekat-idilde-havaya-sikip-tekbir-getirerek-kutlama-yapti> [17.12.2015].
- “Özel Harekata Yeni İmaj Geliyor”. **Hürriyet Gazetesi**. 2 Mart 1998. <http://www.hurriyet.com.tr/ozel-harek-t-a-yeni-imag-geliyor-39008314> [10.11.2015]
- “Özel Harekatçılara Ağırlaştırılmış Müebbet İstendi”. **Bianet**. 18 Kasım 2013.
- “Özel Harekâta Suikast Görevi mi Verildi?”. **Özgür Gündem Gazetesi**. 26 Temmuz 2011. <http://www.ozgur-gundem.com/haber/16600/ozel-harekata-suikast-gorevi-mi-verildi> [12.12.2015].
- “Özel Harekât Şov”. **Hürriyet Gazetesi**. 3 Kasım 1998. <http://www.hurriyet.com.tr/ozel-harekat-sov-39045914> [01.11.2015].
- “Özel Time Özel Tedavi”. **Sabah Gazetesi**. 12 Aralık 2001. <http://www.milliyet.com.tr/ozel-time-ozel-tedavi/guncel/haberdetayarsiv/12.12.2001/249382/default.htm> [13.08.2015].
- “Özel Tim Sahaya Dönsün”. **İnternethaber**. 26 Ekim 2007. <http://www.internethaber.com/ozel-tim-sahaya-donsun-110635h.htm> [04.03.2015].
- “Polise ‘Abluka’ Primi: Operasyonlara Katılanlara 24 Maaş ‘Taltif’”. **Diken**. 30 Aralık 2015. <http://www.diken.com.tr/polise-abluka-primi-operasyonlara-katilanlara-24-maas-taltif/> [22.01.2016].
- “Polisler Operasyonda Kasten Öldürmedi!”. **Milliyet Gazetesi**. 14 Temmuz 2001. <http://www.milliyet.com.tr/polisler-operasyonda-kasten-oldurmedi-guncel/haberdetayarsiv/14.07.2001/248674/default.htm> [17.02.2015].
- Sancar, Alper. “Özel Harekât’a 5 Bin Yeni Polis”. **Yeni Asır Gazetesi**. 22 Temmuz 2011. <http://www.yeniasir.com.tr/politika/2011/07/23/ozel-harekata-5-bin-yeni-polis> [12.12.2015].

Sosyal Demokrat Halkçı Parti. **Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı ve Çözüm Önerileri Raporu**. 1989. http://www.chp.org.tr/Public/1/Yayinlar/diger-yayinlar/rapor_1989_1.pdf [13.06.2015].

Şardan, Tolga. “Polise 1000 milyonluk zırhlı araç”. **Milliyet Gazetesi**. 21 Ağustos 2011. <http://www.milliyet.com.tr/polise-100-milyonluk-zirhli-arac-gundem/gundemdetay-21.08.2011/1429321default.htm> [11.12.2015].

Şenay, Gonca. “Yemin Krizinden Bugüne”. **Al Jazeera Türk**. 23 Haziran 2015. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/yemin-krizinden-bugune> [23.06.2015].

Türker, Yıldırım. “Diğer Vietnam’da mı?”. **Radikal Gazetesi**. 12 Mart 2007. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215336> [12.12.2015].

Vardar, Nilay. “Çarkın Failleri Açıklamıştı”. **Bianet**. 27 Ağustos 2011. <http://bianet.org/bianet/toplum/132422-carkin-failleri-aciklamisti> [12.12.2015].

“Vartinis Altınova Katliamı Davası Bugün Görülüyor”. Hakikat Adalet Hafıza Merkezi. <http://hakikatadalethafiza.org/vartinis-altinova-katliami-davasi-bugun-goruluyor/> [04.01.2016].

“Ve devlet JİTEM’i resmen kabul etti”. **Radikal Gazetesi**. 9 Temmuz 2011. http://www.radikal.com.tr/turkiye/ve_devlet_jitemi_resmen_kabul_etti-1055684 [13.03.2015].

Yasadışı Örgütlerin Devlele Bağlantıları ile Susurluk'ta Meydana Gelen Kaza Olayının ve Arkasındaki İlişkilerin Aydınlığa Kavuşturulması Amacıyla Kurulan (10/89, 110, 124, 125, 126) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. s. A.O.I.GEÇ.10/89, 110, 124, 125 ,126 3 Nisan 1997: 358. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss301.pdf> [02.12.2015].

Yıldırım, A. Gani. “Polis- Politikacı İlişkisi Üzerine Bir Araştırmanın Düşündürdükleri”. **Çağın Polisi Dergisi**. s. 1 (2001). <http://www.caginpolisi.com.tr/polis-politikaci-iliskisi-uzerine-bir-arastirmanin-dusundurdukleri/> [12.12.2015]

ÖZ GEÇMİŞ

Cansu Kılınçarslan, 1987 Zonguldak doğumludur. Lise eğitimini Zonguldak Atatürk Anadolu Lisesi'nde, lisans eğitimini de Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. 2010 yılından itibaren de Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. 2009- 2015 yılları arasında bir tarih dergisinde yayın yönetmeni yardımcısı olarak çalışmıştır. Bazı sivil toplum kuruluşları ve yayınevlerine dışarıdan destek vererek bu alandaki çalışmalarına devam etmektedir.